कविकुलगुरु - कालिदास - संस्कृत - विश्वविद्यालयः

M-2684

शिर्षक	ग्रंथकार	विषय	विस्तार (पुर्ण/अपूर्ण)	टिकाकार	आकार	पृष्ठे	लिपी	सामग्री	Lines per page	Letters per line	Condition & age (शके/विकम सवंत)	Additional Particulars / Remark
पौर्णिमा अक्षयोद्यापन	महादेव भट्ट चिंचाळकर	पुराण	पूर्ण	-	3/2	110	संस्कृत	कागद	10	36		

लिपि - Bad

अथ भारजे मुनि अश्वमेध गतसिहध्वजवानरदंदुभि आरव्या प्रारंभः

नि

विभुवंसि

पा

॥श्रीगणेशायनमः॥ॐनमःपुराणपुरुषोत्तमायहरिहरहिरण्यगर्भगर्भेभ्योनमोनमो॥व्यासवाल्मिकशुकपराशरेभ्यो
गुरुगोब्राह्मणेभ्योनमोनमः॥नारायणंनमस्कृत्यनरंचैवनरोत्तमं॥देवींसरस्वतींव्यासंततोजयमुदीरयेत्॥
जन्मेजयउवाच॥कथंससांत्वयामासपार्थोवीर्यसमन्वितः॥कथंतत्रस्थितोन्नूनमेतद्विस्तरतोवद॥१॥जैमि
निरुवाच॥अंतःपुरेसमानीयदुःशिलांपुत्रसंयुतां॥कृष्णेनसहितःपार्थोविनयेनाभ्यभाषत॥२॥माविषादःप्र
कर्तव्य पुत्रेणसहितेनच॥अतःपरंमहासौख्यंत्वयाभाव्यंत्वयानघे॥३॥उत्तमैर्वस्त्रभूषाद्यैरलंचक्रेतदार्जु
नः॥बालकायददौवित्तंकुंजरान्बहुशोभितान्॥४॥अश्वान्रथान्पदातींश्चवस्त्रैराभरणैस्तान्॥ततो
दुःखंतयात्यक्तंपूर्वजातंमहत्तरं॥५॥कृष्णंदृष्ट्वामहाभागाप्रणिपत्यपुनःपुनः॥बालकोपिनमश्चक्रेस्मितस्त
स्यंतदाकरोत्॥६॥अद्यमेसफलंजन्मअद्यमेसफलंतपः॥अद्यमेवंशजाधन्यात्वयिदृष्टेपरावरे॥७॥त्वंमा
तात्वंपिताभ्राताबंधुर्ज्ञातिःससुहृत्सखा॥त्वयामेद्यकृपाकार्याअर्जुनेनसहाधुना॥८॥अस्माकंतुगृहेकार्यं

॥३॥

भोजनं च त्वयाधुना॥ त्वयि भुक्ते जगन्नाथ जगद्भुक्तं भवेदिदं॥९॥ इति संप्रार्थितः स्तेन बालकेन तया सह॥
प्ररुस्य भगवानाह अर्जुनेन तदाधुना॥१०॥ अवश्यमेव भोक्तव्यं सेनया सह भारत॥ इति निश्चित्य तत्रैव स्थितः
श्रीसार्जुनस्सदा॥११॥ अनेकैर्भोजयामास षड्रसैर्विविधैरपि॥ पक्वान्नैश्च महायुक्तैर्लेह्यपेयैरनेकशः॥१२॥
चोष्यैः खाद्यैश्च संमिश्रैर्नानाशाकैः समन्वितः॥ नानालवणशाकैश्च नानामधुररसादिभिः॥१३॥ भोजयि
त्वा तदा कृष्णं अर्जुनेन समन्वितं॥ शैन्येन विविधैर्युक्तं भोजयामास बालकः॥१४॥ दुःशिला च तदा ह
र्षाविस्मिता प्राह सत्वरं॥ अर्जुनं प्रति सा वाक्यं त्वया कृष्णेन मे बहु॥१५॥ मनोयं मे महानन्दत्तः समाधानं
च मे कृतं॥ अतः परं यथा सा वै प्रोच्यतां च त्वयाधुना॥१६॥ तथैव च मया कार्यं बालकेन सहाधुना॥ एवं
ब्रुवति पार्थेन यदुक्तं तन्निबोधय॥१७॥ अर्जुन उवाच॥ अस्माकं तु महत्कार्यं विद्यते वाजिपालने॥ पूर्णा
ब्दे स तिया स्यामि हस्तनापुरसुत्तमं॥१८॥ इत्येतत्कथितं भूपत्वया पृष्टं यथोदितं॥ किमन्यत्पृच्छते भूयस्त
दपि ब्रूहि सत्वरं॥१९॥ जनमेजय उ०॥ ततः परं किमभवत्कथ्यतां जैमिनेधुना॥ सिंहध्वजो यत्र राजा तत्र यातो तुरंगमे॥२०॥

॥१॥

न

जैमिनिरुवाच ॥ चित्रश्वेतुरगो यातो सैन्येन कुसुमावती ॥ यत्र सिंहध्वजो राजा ऋषिपुत्रो महासुरः ॥ २१ ॥
सिंहकेतोरकथयत्प्रभावं हरिरर्जुनं ॥ मुनुपुत्रोति विख्यातो विचरन्वनगह्वरे ॥ २२ ॥ अपश्यन्वृक्षशा
लिस्थं मैत्रेयं मुनिपुंगवं ॥ सुवानंतरुणं शांतं समाधिस्थं जितेंद्रियं ॥ २३ ॥ तेजसा व्यापितं सर्वं तुं नत्वाथ
नृपोब्रवीत् ॥ धन्योस्मि कृतकृत्योस्मि सफलं जीवितं मम ॥ २४ ॥ ऋषिस्तं पूजयामास स्वातिथ्येन च नंदि
तं ॥ नमस्कृत्य सदा देशाद्गतश्चेन्द्रपुरीं नृप ॥ २५ ॥ ऋषेः प्रभावं गुणरूपमद्भुतं राजा पुरस्ताद्दुह्लभानां प्रशंस ॥
श्रुत्वा सुता तत्तु सुलोचनाख्या बभूव पंचेषुशरेण पीडिता ॥ २६ ॥ ज्ञात्वा सखी प्राह ततः स्वमातरं से कांतभू
पं मुनये सुलोचनां ॥ दीयतामिति तच्छ्रुत्वा राजा चिंतापरोभवत् ॥ मंत्री चिंतातुरं वीक्ष्य पप्रच्छ व्यग्रकारणं ॥
॥ २७ ॥ सुलोचनायां मैत्रेयं पतिं भवेत्तथा कुर्वीत ॥ ततः सुरवरो मंत्री मैत्रेयस्याश्रमं ययो ॥ २८ ॥ शुश्रूषा
मकरोत्तस्य यथा तुष्येत्त्वरान्वितः ॥ तुतोष तं मुनिः प्राह वृणीष्व वरमुत्तमं ॥ २९ ॥ श्रुत्वा मंत्री मुनिं प्राह सुलोच
नापतिर्भव ॥ तस्या लावण्यसंभ्रांतः शक्रो भूपमयाचत ॥ ३० ॥ तथास सत्यास ˇ श्रुत्वा प्रभावम

तस्या

द्भुतं ॥ तं मुनिर्बाढमित्युक्तः स निश्चित्य नृपं ययौ ॥ ३१ ॥ राजा महोत्सवे नैव स्वां कन्यां मुनये ददौ ॥ तमादा

॥२॥

सि

तमादाय मुनिर्गत्वा स्वाश्रमं मुनिसेवितं ॥ ३१ ॥ सा शिश्रूषां बहु करोत् स्मरबाणेन पीडिता ॥ प्रदोषे स्वपतिं प्राह ऋ
तुं देहीति सोऽब्रवीत् ॥ ३२ ॥ प्रदोषे न ऋतुर्देयो विशेषेण शनैश्चरे ॥ अस्मिन् काले महेशस्य पूजनं सुखदायकं ॥
॥ ३४ ॥ पुरास्मिन् विश्रवाद्दत्तो रावणाख्यसुराभवन् ॥ प्रतीक्षस्व क्षणं भद्रे दास्यामि मध्यगे निशि ॥ ३५ ॥ तच्छ्रु
त्वा सा पुनः प्राह तावत्स्थातुं न शक्यते ॥ स्मरो म्हन्ने तुमुद्युक्तस्त्रातुं त्वमर्हसि ॥ ३६ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ सन्देहे प
तिते तस्मिन् ऋतुर्दत्तो महात्मना ॥ ततो दधार गर्भं सा पुत्रद्वयमसूयत ॥ ३७ ॥ तयोर्ज्येष्ठ सिंहकेतुर्वीरकेतुस्त
थानुजः ॥ ऋषिर्महोत्सवेनैव चक्रे संस्कारमुत्तमं ॥ ३८ ॥ वार्धितौ वेदशास्त्राणि धनुर्विद्यामवाप्य च ॥ पित्राज्ञ
या नीलकंठमाराध्य तपसा विभु ॥ ३९ ॥ भस्मछन्नो जटाधारी वज्रसन्नो भ्रमध्यदृक् ॥ सहस्रवत्सरांते तं
प्रसन्नः शंकरोऽब्रवीत् ॥ ४० ॥ वरं वरय दास्यामि यत्ते मनसि वर्तते ॥ स तं प्राह समीय त्वं सुरैर्वसे सदा मम ॥ ४१ ॥
एवं चेद्देहि तिष्ठ त्वं न चेद्गच्छ यथासुखं ॥ तच्छ्रुत्वांतर्दधे शंभुर्दैत्यो द्वादशवत्सरं ॥ ४२ ॥ सहस्रं हि तपस्तेपे चैकां
गुष्ठेन धैर्यवान् ॥ प्रसन्नः शंकरो गत्वा वरयेति वरं पुनः ॥ ४३ ॥ तमनादत्तवान्दैत्यस्ततो [illegible]ः ॥ देवा
भयातुराः ॥ ब्रह्माणं कथयामासुर्ब्रह्मोपायं तदावदत् ॥ ४४ ॥ लक्षैकवर्षै तपसि दैत्यो विष्णुपदाधिपः ॥ अस्य व
र्षाणि तपसो नवेनवति सहस्रकं ॥ ४६ ॥ जातानि सिद्धं साहस्रं उपाय्यो यधुनैव हि ॥ तदोचुर्ब्रह्मदिक्छिन्द्राः शिव

॥शि

लंगधृतापस॥४५॥देवानांविघ्नवेपीठेविघ्नप्राप्तंनिवारय॥ईशःसिंहध्वजस्याग्रेगत्वातिष्ठन्निरंतरं॥४६॥
तन्नछन्नस्वदैत्योसौचत्सरेद्धादशोगते॥आकाशेमिलितादेवाःकौतुकंददृशुस्तदा॥४७॥एकदानंदद
र्शनेध्यानांतेस्थितमीश्वरं॥प्रसन्नमब्रवीद्दैत्योयदितुष्टोसिशंकर॥४८॥मत्समीपेसदातिष्ठदेहिराज्यं
त्रिविष्टपं॥मरणंकीदृशंकस्मात्ब्रूहिवीरान्नमेभयं॥४९॥तथास्त्विसब्रवीदीशोमरणंबालकाद्दत्तं॥त
तःशिवान्वितोदैत्योब्रह्मशैलेन्द्रमूर्द्धनि॥५०॥कुसुमावतीपुरीराज्यंकरोतिसमहाबलः॥मिलिताःसक
लादैत्यास्तैःसार्द्धंपृथिवीजिता॥५१॥ततोजित्वेन्द्रभवनंचक्रेभ्रष्टंपुरन्दरं॥स्वस्थानात्भ्रंशितादेवा
विष्णुंशरणमाययुः॥५२॥नत्वाविज्ञापयामासुःसिंहध्वजविचेष्टितं॥श्रुत्वाविष्णुस्तार्क्ष्यमारुह्ययो
द्धुंययौदैत्यसंगरंतेनचक्रे॥तयोर्घोरंतुमुलंसंबभूवततोत्सर्षंविष्णुनाचक्रमुग्रं॥५३॥तेनछिन्ना
निदैत्यानांशिरांसिपतितानिच॥विदार्यसर्वतोदिक्षुततोदैत्योरुषान्वितः॥५४॥मुमोचास्त्राणित्रिणि
त्रीन्बिव्याधमुष्टिनापिच॥पतितान्मुष्टिनाधृत्वाखड्गेनहंतुमुद्यतः॥५५॥विष्णुस्तंप्राहरेवीरवरं

दास्यामितेहितं॥ दैत्यो ब्रवीन्माव दीर्थं त्वयादिते: सुताहता:॥५६॥ समुद्रमथनेचापि हतोशंखजलंध
र:॥ ततोयुष्मान् हनिष्यामिसदामायोविन:सुरान्॥५७॥ विष्णु:प्राहदैत्यरक्षांकरिष्यामित्तवादृशं॥५८॥
सिंहध्वजउवाच॥ तर्हि तिष्ठममपुरेनमेजताभवेत्क्वचित्॥ वरान्दत्वागतोविष्णु राज्ञयादैत्यपस्यच
॥५९॥ इन्द्रादयोलोकपालास्वस्वस्थातिष्ठंतिशासनात्॥ दैत्यस्यनगरीप्राप्ता जानीहिपुंडुनंदन॥६०॥ त
त: पार्थादयोवीरा दद्दृशु:कुसुमावतीं॥ सोज्वलांनगरींप्राप्तोयययोतोरणमंजसा॥ पश्चिमद्वारपाले
स्तु धृत्तोनीतोन्टपगृहं॥६१॥ ॥६४॥ ॥इतिश्रीभारतेअश्वमेधिकेपर्वणिसिंहध्वजोपा
ख्यानेत्रिषष्ठितमोध्याय:॥६३॥१॥ ॥जैमिनिरुवाच॥ तत: पांडवसैन्यंतद्वाद्विद्वेणसमागतं॥
दृष्ट्वाद्वारस्थितैर्दैत्यै: सिंहनादेनभूरिश:॥१॥ ततोयुद्धंसमभवत्तुमुलंलोमहर्षणं॥ अन्योन्यंज
घ्नत्रोषाच्छरैप्राप्तैश्चमुद्गरै:॥२॥ तोमरैर्भिंडिपालैश्चशक्तिर्नानाविधैरपि॥ पतिता: पाल्यमाना:
श्चदैत्यानांबलमुत्कटं॥३॥ दृष्ट्वानुशाल्वस्तरसावववर्षसमरेशरै:॥ विव्याधबाणेस्तान्वीरान्मोचया
मासरुंजसा॥४॥ तत:सिंहध्वजादैत्यावववर्षुर्निसितैशरै:॥ अनुशाल्वशरै: छित्वाबाणजालमवासृजत्॥५॥

दैत्याश्छे त्वातथाबाणैरुरुधुसर्वतोदिशं ॥ शाल्वस्चबाणैर्दैत्यानांहृदयानिव्यदारयत् ॥ ६ ॥ सिरां
श्छिदंन् गजान् भिन्दन् संरुरंश्च पदातिनः ॥ पतिताः पत्यमानाश्चगताः पुरंन्पांगणं ॥ ७ ॥ पति
तंदैत्यसैन्यंतत्किमुपश्यतदैत्यपाः ॥ ततस्तेनिर्ययुर्दैत्याषष्ठिसाहस्त्रयूथपाः ॥ ८ ॥ चतुरंगब
लोपेताः समंतात्तत्पर्यवारयत् ॥ शाल्वास्तान्सायकैभ्स्तीक्ष्णैः अविव्याधमहारथान् ॥ ९ ॥ त
रालः सन्मुखोगत्वाशरजालमवासृजत् ॥ शाल्वंविव्याधहृदयेतेनमूर्छामिवापसः ॥ १० ॥
मूर्छात्यक्त्वातुशाल्वस्तंबाणेनैकेनवक्षसि ॥ विध्वाद्वितीयबाणेनसिरश्चिछेदलीलया
॥ ११ ॥ हाहाकारोमहानासीत्तरालेपतितेसति ॥ ततः प्रासामहावीराः सर्वत्रपुररक्षणाः ॥
॥ १२ ॥ द्विलक्षप्रमिताःशाल्वंरुरुधुः सर्वतोदिशं ॥ अनुशाल्वंबाणजालेस्ताडयामासुरो
षिताः ॥ १३ ॥ शाल्वश्चिघेदतान्बाणोघ्नविव्याधसायकैः ॥ चालितंचासुरंशोऽन्यंसृताः

केचित्सुरंध्ययो ॥१४॥ वृत्तांतं कथयामासुस्तरालपतनादिकं ॥ श्रुत्वाक्षयंतदामंत्री तन्निवार्यार्थसैन्यपाः॥
यसुसैन्येनमहत्ताशरजालमवाकिरन् ॥१५॥ शाल्वोबाणान्प्रचिच्छेद शरैर्वक्षसिचाहनत् ॥ रथाद
धस्कबलपः गृहीत्वाखड्गचर्मणि ॥१६॥ शाल्वंप्रचक्रमेहंतुं तेनशाल्वेनपातितः ॥ पुनर्बाणेनचि
च्छेद शैन्यरक्षशिरोमहत् ॥१७॥ ततः पालयितंशेषंतैराख्यातंचमंत्रिणे ॥ रथमारुह्यसौमित्रोमंत्री
शैन्येनचाययौ ॥१८॥ प्रधानशरजालेन ताडयामासशाल्वकं ॥ छित्वाशाल्वः स्वबाणैस्तंविध्वा
धसमरेबली ॥१९॥ प्रधानस्तान्शरान्छित्वाशरजालमवासृजत् ॥ तेनविद्धशाल्वशैन्यंशाल्वो
वीक्ष्यरुषान्वितः ॥२०॥ सहस्रंप्रमुचेबाणान्तैर्विध्वंसकलंबलं ॥ पलायितंपातितंचरथेमंत्र्यवशे
षितः ॥२१॥ शाल्वः सुमंत्रिणंदृष्ट्वातंधर्तुंशीघ्रमाव्रजत् ॥ रथास्यंमकरंधृत्वापरिच्च ॥२२॥ भू
मौविपाटयामासतंविज्ञायचमंत्रिराट् ॥ अन्यंरथंसमारुह्यतंचाप्येवंशतानिच ॥२३॥ प्रभावंता
दृशंवीक्ष्यप्रशशंसुःपार्थसैनिकाः ॥ प्रधानोन्यरथारुह्यनिर्वाणंबाणमुत्सृजत् ॥२४॥ तमायांतंअ
ग्निसमंअभूद्धारितुमक्षयं ॥ त्रिशूलेनसमोबाणोलग्नोहृदिविभिद्यच ॥२५॥ मूर्छितोनीडसन्ल
ग्नः तादृशंवीक्ष्यमंत्रिराट् ॥ द्वितीयेनशरेणाशुशिरश्छित्वानिपातितः ॥२६॥ ततः प्रधावितं
सैन्यंपांडवानांदिशोदश ॥ तदाययौमीनकेतुः सुमंत्रिंवर्षयन्शरैः ॥२७॥ मंत्रीविव्याध

त्रिवारंभ्रा
म्य

॥४॥

धा

ब

तंदिव्येशरैःकेनकाचित्रित्ते॥प्रद्युम्नस्तान्शरैश्छित्वापुनर्विव्याधमंत्रिणं॥२८॥चिछेदचपुनर्मं
त्रीसद्ध्येसप्तसायकान्॥चतुर्भिश्चतुरोवाहान्बाणेनैकेनसारथिं॥२९॥आविध्यैकेनप्रद्युम्नं
रथादेकेनपातयित्॥मूर्छितःपतितोभूमौतंदृष्ट्वाबभ्ररागमत्॥३०॥मूर्छितःपतितोभूमौतं
दृष्ट्वाबभ्ररागमत्॥मुमोचबाणजालंतंचिछेदमंत्रिराट्शरैः॥३१॥बाणैश्चिछेदवीराणांछत्रा
णिध्वजवंशकान्॥बभ्रवाहोबाणजालैश्चिछेदमंत्रिणोबलं॥३२॥मंत्रीमुमोचनाराचंबभ्रवाह
स्यवक्षसि॥तेनभिन्नोबभ्रवाहोमूर्छितोनुपपातह॥३३॥वेगेनाविद्धबाणाभ्यांवीरवर्मानु
रुद्धकौ॥मूर्छामापतत्तुविद्धौवृषकेतुरथागमत्॥३४॥तौप्रस्पर्द्धतुरन्योन्यंप्रहारैरतिदारुणैः॥सू
र्येतिधनिमापेदेउभयोबाणजालकैः॥३५॥भूमावेकोवियत्येकोस्वस्वविद्याप्रदर्शतुः॥मंत्रीतंसंद
धेबाणंभैरवेनाभिमंत्रितं॥३६॥मुमोचतेनचाहूताअसंख्याताश्चभैरवाः॥शक्तिर्गदाशूलकरा
विशालास्यंप्रसार्यच॥३७॥रथाःप्रगीलयामासुर्गजाःपत्त्यश्वसादिनः॥एवंप्रनाशितंसैन्यंकिंचि
छेषंपलायितं॥३८॥कर्णात्मजोनृसिंहास्त्रंप्रयुयोजमहाबली॥ततोजालालसत्कोटिःसिंहाःकराल
दारुणाः॥३९॥दृष्ट्वांतर्धानमगमन्भैरवाश्चैवतत्क्षणात्॥कंठीरवैर्द्वसैन्यंगीलीतंतत्क्षणेनतु॥४०॥

तद्धलेप्रलयोजातोगजाः श्वाश्वैप्रधाविताः॥ तंसुमित्रोवारयितुंअसमर्थोरिथादधः॥ ४१॥ अंतर्धानंस
मासाद्यसैन्यंबाणेननाशितं॥ बाणसंघंप्रचलितंध्वनंदैत्यविदारकं॥ ४२॥ असुराणांकंठनालेलग्नासिरां
सिपातयन्॥ सुमित्रोपिरथाधस्थात्पातितोविद्धसायकेः॥ ४३॥ केचित्क्षताःप्राप्यदैत्याराजानंप्रोचुसं
गरे॥ प्रधानंपापतितंवीरंसैन्येनवृषकेतुना॥ ४४॥ तछब्द्कर्णपतनाद्धुन्होघृतमिवाग्नौ॥ सैन्ये
नसकलेनैवसिंहकेतुरथागमत्॥ ४५॥ चतुर्लक्षैचाश्ववारैर्द्विलक्षैःकुंजरोत्तमेः॥ सिंहनां
देनमहतासैन्यंप्रासंसमुद्भभं॥ ४६॥ क्रुद्धपार्थोचतंदृष्टारथंगिरेश्चपार्श्वकं॥ नीत्वांतर्धानमापे
देसिंहकेतुरथोब्रवीत्॥ ४७॥ क्रुद्धपार्थौनदृश्येतेयोद्धारौयोकुतोगतो॥ ममभीत्यगिरेःपार्श्वे
उत्सृज्यस्वपराक्रमं॥ ४८॥ तछ्रुत्वाकोपितोवीरौबभ्रुवाहनकर्णजो॥ मुंचंतोबाणवर्षेणतेनदैत्यब
लंहतं॥ ४९॥ कर्णात्मजोबाणजालंसिरांसिकृतवान्पृथक्॥ बभ्रुवाहस्यबाणानामंधकारोमह
नभूत्॥ ५०॥ ततोहाहाकृतोदैत्याविस्मयंपरमंगताः॥ सिंहध्वजोह्यग्निबाणंमुमोचपांडुचेदले॥ ५१॥
ददाहतेनसकलंचतुरंगबलंमहत्॥ वृषकेतुर्वरंबाणंनरसिंहमंत्रराजकं॥ ५२॥ तेनाभिमंत्र्यमुमचेततो
जातामहाबलः॥ असंख्यातान्टसिंहाश्चदैत्यसैन्यंप्रमर्दयन्॥ ५३॥ सिंहनादंप्रकुर्वाणाःखादंदैत्यबला

व

र्णवं ॥ दैत्यो निवारणान्बाणान्मुमोच वृषभध्वजं ॥ ५४ ॥ कर्णात्मजस्तान्निवार्य बाणजालमथासृजत् ॥
तयोः समभवद्युद्धं प्रहारैरतिदारुणे ॥ ५५ ॥ शक्तित्रिशूलमुसलतोमरासिपरश्वधैः ॥ वृषकेतुः सुनिर्वा
णं बाणं मुमोच वक्षसि ॥ ५६ ॥ सिंहकेतोस्तेन मूर्छा प्राप्ताशात् तथोपरि ॥ वृषकेतुर्दधावतं अस्त्रं चले
न विजयेत् ॥ ५७ ॥ सचेतनबभूवाथ ब्रवीत् कर्णात्मजं तथा ॥ त्वं प्राणरक्षकोसि त्वं प्रतापी च महाबलः ॥
॥ ५८ ॥ दास्यामि पूर्वविद्याश्च याभिर्विष्ण्वादयो जिताः ॥ मयाचाराधितः शंभुस्तेन दत्तं किरीटकं ॥ ५९ ॥
विष्णुना वैजयंती च माले इन्द्रो मम कुंडले ॥ तत्सर्वं तव दास्यामि ॥ ६० ॥ वृषकेतुः
प्रभु वाचनरः फामित्वयोदितं ॥ देवादीनां च निर्माल्यं तत्तु भुंक्ष्व च यथासुखं ॥ ६१ ॥ उक्त्वेवं स्वरथं गत्वा
पुनर्बाणं मुमोच तं ॥ तं छित्वा वृषकेतुस्तं विव्याध कंकपत्रिणा ॥ ६२ ॥ मूर्छामवाप्य दैत्यस्तं विहायामे
र्षपूरितः ॥ निर्वाणं सुमुचे बाणं तेन विद्धः पपात ह ॥ ६३ ॥ मूर्छितः पुष्पितः पत्रोभवाहुः शरान्क्षि
पत् ॥ अशुश्रावदैत्यनाथं सोपि बाणान्मुमोच तं ॥ ६४ ॥ उभयोर्बाणजालेन सैन्यं नष्टं परस्परं ॥ ब
भूवाहो सरजद्वंधवस्त्रिंतेनासुरवपुः ॥ ६५ ॥ जर्जरीततततो रक्ता दैत्या भुवन्सहस्रशः ॥ नानायुद्ध

कराः सर्वेभ्रहरंतार्जुनात्मजं ॥ ६६ ॥ रुरुधुर्विकटांगास्तेसैन्यंचक्रुः पराभवं ॥ प्रहारैर्मूर्छितोबभ्रुर्दारुणःप्रलयो
भवत् ॥ ६७ ॥ तावन्मूर्छानिरस्ताभूद्वृषकेतुरवेक्षते ॥ मूर्छितंसकलंसैन्यंरुद्धंदैत्यैश्चसर्वशः ॥ ६८ ॥ प्रधा
वत्सिंहोनागेंद्रमिवबाणैरवाकिरत् ॥ समुमोचाग्दिशस्त्रंयस्त्रंतत्प्राप्ताः कोटिदेवताः ॥ ६९ ॥ खड्गहस्ताःपा
त्रकरादैत्यानांक्षतजंपपुः ॥ ताभिः सर्वंदैत्यबलंनाशितंचपलायितं ॥ ७० ॥ अवशिष्टंसिंहकेतुंसप्तबाणैर
ताडयत् ॥ भ्रामयद्दिक्षुसर्वासुस्वर्गमिस्फरसातले ॥ ७१ ॥ पुनः प्रपातस्वरथेवृषकेतुमधावत ॥ गत्वातंचरणे
धृत्वात्रिः परिभ्राम्यरवेक्षिपत् ॥ ७२ ॥ तावत्प्राप्तोभूःवाशोमुष्टिलत्वानिपासन्च ॥ अताड्यतद्दृढपदावज्रा
गंतपुनःपुनः ॥ ७३ ॥ तन्निरस्याथदैत्येन्द्रःप्रहसन्रथमारुहत् ॥ वृषकेतुर्बभ्रुवाहभ्यारुह्यस्वरथंमृधे ॥
॥ ७४ ॥ वृषकेतुप्रविव्याधबाणेनैकेनवक्षसि ॥ किंचिन्मूर्छामवाप्यासोविस्मितोवाक्यमब्रवीत् ॥ ७५ ॥ नैता
दृशंपुरायुद्धंनदृष्टममरैःसह ॥ लीलयाहंत्रिलोकेशासोपियाभ्यांपराजितः ॥ ७६ ॥ ॥छ॥ ॥ इतिश्रीमहा
भारतेअश्वमेधिकेपर्वणिसिंहध्वजोपाख्यानेचतुषष्ठितमोध्यायः ॥ ६४ ॥ २ ॥ ॥छ॥ जैमिनिरुवाच ॥
एतस्मिन्नंतरेवृत्तंयज्जातंहस्तिनापुरे ॥ पत्नीवैवृषकेतोःसागर्भिण्यासीदलंकृता ॥ १ ॥ धर्मराजान्रपति
र्भिमहोत्साहमकारयत् ॥ ब्राह्मणानांददौभूरिद्विजाजातकमब्रुवन् ॥ २ ॥ पंचमासात्मकोबालोवी

रेन्द्रंनिहनिष्यति॥तच्छ्रुत्वाविस्मिताःसर्वेचाद्भुतंमेनिरेजनाः॥३॥धृतकेतुर्नामतस्मिद्धारनृपनंदनः॥
ततःकतिपयाहस्यभ्रशंबालोरुरोदह॥४॥द्रौपदीलानेस्थाप्यस्वापयंतीदमब्रवीत्॥निद्रांगहाणभोबाल
चास्माकंकृष्णदेवतं॥५॥तस्याद्भुतानिकर्माणिबाल्याद्रक्षतुकेशवः॥वेदानाहर्तुमीनोभुक्कमठोभू
मिधारणे॥६॥क्रोडश्चदैत्यहरणेनरसिंहोवामनोबले॥तलेक्षिप्तुंपरशुरामोहैहयाधिपवारणे॥७॥
रामोहंतारावणादीन्सकृष्णशकरादिकान्॥बुद्धोभूद्धर्ममोहार्थंकलिंप्रविशतुहरिः॥८॥कल्किम्ले
च्छान्हनिष्यतिसकृष्णःस्त्वांसदावतु॥कृष्णवाक्यंसमाकर्ण्यश्रुत्वाबालोब्रवीदिदं॥९॥कृष्णंपश्यामिप
श्यामिअपिमातःप्रदर्शय॥पुनःपुनरुवाचेदंद्रौपदीधर्ममब्रवीत्॥१०॥बालोवदतिश्रीकृष्णंपश्यामीतिपुनः
पुनः॥श्रुत्वाविस्मयमापन्नोवायुजेनंहरिंनय॥११॥रथमारुह्यभीमस्तुसुत्संगेस्थापयन्ययौ॥मेघवर्णे
नसहितःसैन्यंप्राप्यमनोजवं॥१२॥तत्सैन्यंपतितंदृष्ट्वाजगर्जसिंहविक्रमः॥गर्जयंतंभीमसेनंदैत्यो
ग्रेणशरेणतं॥१३॥प्रविव्याधकंठलग्नोभीमोरथात्सपातह॥भीमंनिपतितंदृष्ट्वामेघवर्णोथराक्षसः
॥१४॥मायाभिस्तंहनिष्यामीत्याकाशपथमाव्रजेत्॥बभूवपर्वताकारंमुखंप्रसार्यगीलितुं॥१५॥

तमायांतंऋषिसुत्तोन्रसिंहास्त्रेणचाहनत्॥तेनविद्धपपातोर्व्यांरथेबालोवशेषत:॥१६॥भयेनचकितो
बालोभ्रममाणोरथेनवै॥बालकंवीक्ष्यकर्णात्मा बभ्रुवाहमथाब्रवीत्॥१७॥पश्यसिंहध्वजंचैनंमा
यया बालरूपिणं॥वर्ततेसन्मुखेस्मावांनजानेकिंकरिष्यति॥१८॥त्वयाजितास्त्रयोदेवासुराभूपाश्च
सर्वत:॥अस्मान्जेतुंबालरूपंध्रुत्वास्यागतवानसि॥१९॥वृषकेतुब्रह्मशक्त्यातेजस्वीबालमाह
नत्॥तद्घस्त्रस्याग्निनाव्याप्तंवीक्ष्यबालोब्रवीदिदं॥२०॥यात्व[illegible]द्रौपदित्राणेयात्वरागजमोक्ष
णे॥मय्यार्तेकरूणावर्तेसात्वकगताहरे॥२१॥तत:प्राप्तातस्यकरेइषिकातांतयाहनत्॥तत्त्रण
स्तैजसोबाणोभूत्वाशक्तिममर्दयत्॥२२॥पराजितंशिशुंदृष्ट्वासोमवंशामवर्णयत्॥सोमवंशाभ
वानांचबालकानामिदंबलं॥२३॥वृषकेतुशिरस्त्राणंनिभ्रत्वाबालरथंययौ॥२४॥वृषकेतुरुवा
च॥कोवंशिय:कुत:प्राप्तोकेरानीत:प्रयोजनं॥अमरोवाब्राह्मणोवायोसिसोसिवदाधुना॥२५॥
बालकउवाच॥मद्गर्भस्थामदामाताचतुर्थेमासिवैपिता॥गतोसौहयरक्षार्थंवृषकेतुरिति
श्रुत:॥२६॥तस्माज्जातोस्मिपार्श्वेयाकृष्णोश्रावीरदन्अहं॥तंप्रपश्यामीतिमयासंरंभाद्वो

॥७॥

॥७॥

रनंकृतं ॥ २७ ॥ भीमस्त्वं दर्शयिष्यामी स्फक्कामांमत्रमानयत् ॥ दैत्यबाणेन सहसापतितो भीमशानक ॥ ३८ ॥
द्वितीयो मेघवर्णोपि पातितस्तदनंतरं ॥ भ्रममाणरथेनैवं प्राप्तोहं तव सन्निधौ ॥ ३९ ॥ तच्छ्रुत्वा वृषकेतुस्तं
पुत्रं मत्वा परिष्वजे ॥ बालमारोप्य हृदये बभ्रुवाहुरथं ययौ ॥ ३० ॥ तं दृष्ट्वा बभ्रुवाहोस्तु कुतोयं बालमानजे
त ॥ वृषकेतुरुवाचास्य वृत्तं सर्वमशेषतः ॥ ३१ ॥ श्रुत्वास्तु बालकं मत्वा बभ्रुवाहप्रहर्षितः ॥ बालकस्य रथं म
ध्येकृत्वा दैत्यं प्रयुध्यतुः ॥ ३२ ॥ सिंहध्वजः सप्तशरै राविध्य बभ्रुवाहनं ॥ चतुर्भिश्चतुरावाहान् बा
णेनैकेन सारथिं ॥ ३३ ॥ द्वाभ्यां विध्वा बभ्रुवाहो मूर्छितो निपपात ह ॥ ततः स्तं एष्ठतः कृत्वा वृष
केतुरुषान्वितः ॥ ३४ ॥ शरेण दैत्यराजानं विध्वा बालमवेक्ष्य च ॥ रथं त्यक्त्वा सिंहकेतुः खड्गचर्मध
रो ययौ ॥ ३५ ॥ वृषं निहंतुमायांतं बालो बाणेन विव्यधे ॥ पपात संछिन्नभुजो मुखं प्रसार्य बालकं
॥ ३६ ॥ ग्रस्तुमायांतमालोक्य वृषकेतुः शरैरहनत् ॥ पुनरागत्य दैत्येन्द्रो लत्ताभिर्बभ्रुवाहनं ॥ ३७ ॥
वृषध्वजं ताडयित्वा ह्याकाशस्य पथे नयेत ॥ ताबुभौ जर्जरीभूतौ विकलांगौ बभूवतुः ॥ ३८ ॥

योद्धुरासमद्दृष्ट्या विलोकयन् ॥ ७ ॥ एवं तदा चिंतयतो नारदं केशवोऽब्रवीत् ॥ गच्छ नारद भद्रं ते बाणं कथ
यमे वचः ॥ ८ ॥ धर्मराजस्य यज्ञोऽस्मिन् न ह्ययं रक्षितुमागतः ॥ यथा मे पांडवो बंधुस्तथा त्वमपि चासुर ॥
॥ ९ ॥ यत्र बंधुत्वमस्ति चेत्तत्र युद्धं न कारयेत् ॥ ततस्तं नारदोऽभ्येत्य बाणेनैव प्रपूजितः ॥ १० ॥ ततस्तं
नारदः प्राह सुहृदस्तव मागताः ॥ सुहृदां दर्शनं पुण्यं संसारे त्वतिदुर्लभं ॥ ११ ॥ लालस्व आसुरपते
तव श्रेयो भविष्यति ॥ तस्य वाक्यं समाकर्ण्य बाणो ह्येवोऽब्रवीदिदं ॥ १२ ॥ ज्ञानसागर मे ब्रूहि किंक
र्तव्यमतः परं ॥ १३ ॥ ज्ञानसागर उवाच ॥ यदि नैव दर्शनं ग्राह्यं बांधवानां महात्मनां ॥ शामकर्णो प्रद
तव्यो तेषां दर्शनं ॥ १४ ॥ एतस्मिन्नंतरे पुत्रो लवणोद्धवनासुरो ॥ शामकर्णेति दास्यातां कार्येयु
द्धमहोत्सवः ॥ १५ ॥ बाण उवाच ॥ एककाले वरांगाणां स्पर्द्धया नाशमात्मनः ॥ सुहृत्संबंधिभि
र्भेदस्तथा ज्ञेयो न चान्यथा ॥ १६ ॥ इत्युक्त्वा मंत्रिपुत्राणामाज्ञापयत्तदासुरः ॥ १६ ॥ महोत्सवेन गच्छध्वं
द्रष्टुं देवं ससैनिकं ॥ ततस्ते निर्गताः सर्वे [illegible] पुत्राश्च [illegible] सैन्येनोत्सवमंडिताः ॥ १७ ॥ एतस्मिन्नं

॥१॥

एतस्मिन्नन्तरे भ्रागान्नारदः कृष्णसन्निधिं ॥ तं द्रष्टुमागताः सर्वे बाणपुत्राभ्यमंत्रिणः ॥ १८ ॥ सभ्भांचक्रे
वासुदेवः सर्वैर्भूपतिभिः सहसह ॥ कृष्णेनादेशितायाता बभ्रुवाहानुशाल्वकाः ॥ १९ ॥ तेषांतेसन्मु
खंगत्वापरिषज्य पुरस्कृताः ॥ आगताः कृष्णमानभ्यसतानालिंग्य भूमिपान् ॥ २० ॥ परस्परंपरिष
ज्यसर्वेयोग्रासनंशुभं ॥ बाणपुत्रोब्रुवन् कृष्णं कुशलंजातमध्यवे ॥ २१ ॥ यत्सापंकजंद्र ढुंदेवानाम
पिदुर्लभं ॥ तेनपूतंकुरुविभोभूपैः साकंपुरेहिनः ॥ २२ ॥ ततः कृष्णोर्जुनंप्राह पूजनंकुरुसत्वरं ॥ तत
स्तुपूजयामासवस्त्रालंकारवाहनैः ॥ २३ ॥ कृष्णंनत्वासुराः सर्वेपितुः समीपमागमन् ॥ बाणः पुरोहितंप्रा
ह कथयध्वंमहांतिकं ॥ २४ ॥ शीघ्रंकुरुतपक्षान्नंषड्रसंपतितोषिकं ॥ सुहृत्संबंधिनः सर्वानाति
थ्यंप्रकरोम्यहं ॥ २५ ॥ सगत्वाकथयन्सर्वासुहृज्जामातरागमं ॥ रत्नावतीतुतच्छ्रुत्वाहर्षेणमहता
वृता ॥ २६ ॥ सर्वनिष्पादयामासयथार्हभोजनेशुभं ॥ नगरंभूषयंत्स्रेकेचन्दनेनसुगंधिभिः ॥ २७ ॥
सेकसंमर्दचातुष्कपताकध्वजतोरणैः ॥ ततोययौस्वयंबाणश्चतुरंगबलेनच ॥ २८ ॥ महोत्सवेनतेभूपैः
कृष्णसन्मुखमागमत् ॥ मध्येसंगम्यतेन्योन्यंपरिषज्यन्नपस्तदा ॥ २९ ॥ सौसदस्युपपश्याहवत्तांतंयज्ञि

तं१ वे१

यंहरिः॥ अर्जुनः पूजयामासबाणंन्टपभिः सह॥ ३०॥ वस्त्रैराभरणैर्दिव्यैर्वाहनैश्चसुगंधिभिः॥ बाणोब्रवीन्मेनग
रं प्रविश्यपावनं कुरु॥ ३१॥ सर्वैर्भूपतिभिर्येषांदर्शनंममदुर्लभं॥ कृष्णोब्रवीदर्जुनादीन्गछध्वंबाणमंदि
रं॥ ३२॥ अहंपश्चादागमिष्येश्रीसांभंसउमायासह॥ उभयोरंतरंनास्तिहरिहरयोः सदेकता॥ ३३॥ इत्युक्ता
स्तेतदाजग्मुबाणेनसहमंदिरं॥ ततोगान्नारदः शंभुंतत्रवृत्तंनिवेदयत्॥ ३४॥ कृष्णस्यदर्शनाकांक्षीवर्त्त
तेवनमंडले॥ इत्थंतद्वाक्यमाकर्ण्यपुत्रैर्गणामरैर्वृत्तः॥ ३५॥ पार्वत्यावृषमारुह्यशीघ्रोगाद्बाणपट्टनं॥ तछ्
त्वाहर्षितोबाणः सहसोथायतैः सह॥ ३६॥ बहिर्वनेचरं द्रष्टानमश्चक्रुःपृथक्पृथक्॥ मोहोत्सवेनमहता
कृष्णस्तंद्रष्टुमागमत्॥ ३७॥ पथिसंगम्यतोदेवौदीपाविवैकतांगतौ॥ श्रीकृष्णः पार्वतींदेवींनमश्चक्रेतिह
र्षितः॥ ३८॥ साब्रवीन्मेव्यतौदृष्टौनरनारायणावुभौ॥ ततः सर्वेप्रचलिताः विविशुर्बाणमंदिरं॥ ३९॥
सिंहासनेचोपविश्यंपार्वत्याहरिणासह॥ ततोपविश्यनृपतीन्नारदादीन्मुनीन्तथा॥ ४०॥ तथैवपूजनं
चक्रेमधुपर्कादिभिस्ततः॥ सुगंधिभिर्दिव्यवस्त्रैर्भूषणैर्वाहनैः शुभैः॥ ४१॥ तान्सर्वान्भोजयामास
षड्रसान्नैः सुशोभनैः॥ इष्टमित्रैः सुहृद्वर्गैः स्वयंसंभुज्यशोभनं॥ ४२॥ तांबूलानर्पयामासपुनर्वस्त्रा

दिपूजयेत् ॥ स्त्रीणां भूषणवस्त्राद्यै रत्नदीपाक्षमौक्तिकैः ॥४३॥ बाणः माहेश्वरं पश्यत्तत्प्रसादस्य वैभवं ॥ संबं
धिः कृष्णसदृशाः कर्माण्यास्याद्भुतानि हृ ॥४४॥ कृपानिधिर्धर्मानुजो ह्ययोरक्षितुमागतः ॥ उल्काह्ययोसमादा
य कृष्णहस्ते पर्ययन्मुदा ॥४५॥ हरिसंपूज्य चोत्सृष्टो स्वसैन्यं पृष्ठतो ददत् ॥ कृष्णसंबंधिनस्त्रीणां संपुष्टाबहिरा
ययौ ॥४६॥ ईशानेबहिरुद्यानं प्राप्य सैन्येन संवृतः ॥ तुरंगो रक्षितुं दत्वा चतुः पुत्रान्ससैनिकान् ॥४७॥ महा
देवं च सन्मान्य कैलासं प्रेषयेद्धरिः ॥ तथैव स्वपुरं बाणो संप्रेष्य तुरगो ययौ ॥४८॥ इतिहासमिमं पुण्यं यः प
ठे छ्रावयेद्द्विजः ॥ हरिशंभ्वोः प्रसादेन भुक्तिं मुक्तिं च विंदति ॥४९॥ ॥५॥ ॥ इति श्रीभारते आश्वमेधि
के पर्वणि बाणासुरोपाख्यानं समाप्तं नाम षट् [illegible] षष्ठितमोध्यायः ॥६६॥४॥ ॥५॥ जैमिनिरुवाच ॥
ततस्तौ चलितौ वेगाद्धिमवंतं नगेश्वरं ॥ त्रिशतं योजनोच्चो यं तथा सार्धमायतं ॥१॥ तत्पृष्ठं तुरगो यातौ सै
न्यं घंटापथेन च ॥ तत्र खेटं कर्तुकामो मैनाको हिमवत्सुतः ॥२॥ तेन दृष्टो ध्वजं पत्रं वाचयायोद्धितुं स्थितः ॥
सैन्येन दलभारेण ध्वस्य कोटि महाबलाः ॥३॥ समागतं ततसैन्यं पांडवानां महात्मनां ॥ तं दृष्ट्वा बभ्रुवाहोसौ
हयहर्तारमग्रतः ॥४॥ तयोर्युद्धमभूत् घोरं चतुरंगबलेन च ॥ बभ्रुवाहेन वज्रास्त्रं प्रमुक्तं हिमवत्सुतं ॥

॥५॥ स च तं भैरवास्त्रेण चिच्छेद प्रहसन्निव ॥ भैरवास्त्रेण विध्वस्तं चतुरंगबलं महत् ॥६॥ बभ्रुवाहोर्द्धचन्द्रे
णबाणेनैनं प्रचिच्छिदे ॥ वृषकेतुः सप्तबाणासहस्राणि मुमोच तं ॥७॥ तथा मयूरकेतुस्तं विव्याध निशितैश
रैः ॥ स्वशरैस्तान्प्रचिच्छेद मैनाको संदधे शरान् ॥८॥ एकदैकत्रयो वीरा संधायास्त्यापि चिक्षिपुः ॥ एतस्मिन्नंत
रे भ्रत्सो हिमवंतं निवेदयत ॥९॥ मैनाकपार्थयोर्युद्धं भ्रत्सा बलेन सोययो ॥ हिमवंतं महारौद्रं मार्गे वीक्ष्य
स केशवः ॥१०॥ हनुमन्तं गच्छ तं ब्रूहि त्वं सरदा यो नगोत्तमं ॥ शिवा मे भगिनी विद्धि बांधवानां न संगरं ॥११॥
ततः प्लवंगमो गत्वा हरिवाक्यं व्यजिज्ञयत् ॥ संतुष्टे हिमवानाह शिव मित्रं प्रपूजयत् ॥१२॥ इत्युक्त्वानं
दनं गत्ये सो त्सवे नागमद्धरिं ॥ कृष्णोन्नृपतिभिः पार्थसन्मुखागत्य सस्वजे ॥१३॥ समीत्य भूपतीन्सर्वा
न्तमानीयोपवेशयत् ॥ धर्मराजस्य यज्ञेस्मिन् कर्तव्यं बंधुभिः शुभं ॥१४॥ पार्थेन गेन्द्रं संपूज्य वासो
लंकारणादिभिः ॥ नगोपि पूजयामास गजैरश्वैर्महाधनैः ॥१५॥ रुप्यो वादाय संपूज्य कृष्णरु स्तेपर्यय
त्सुदा ॥ उत्सृष्टोजगमन्मार्गे पूर्यां जालंधरस्य हि ॥१६॥ नगः सुरपतिं दृष्ट्वा प्रधानं मार्गसूचकं ॥ तमा
हातः परं न्यो मार्गः सार्धस्त्रयोजनं ॥१७॥ तावद्दृश्य तत्रस्थो चन्द्रमौलिर्महासुरः ॥ मौरीचस्यम

हिन्द्रस्य गिरेः पुत्रो महाबलो ॥ १८ ॥ चन्द्रमौलि श्चन्द्र चूडतावाराध्य महेश्वरं ॥ तयोस्तु शूलपाणिर्वरं प्रा
प्तादनुत्तमं ॥ १९ ॥ सर्वत्र युद्धे विजयं शत्रूणांच पराभवं ॥ नित्यंह्यनुदिनं सूर्यं योधीतं सोधिगच्छति ॥ २० ॥
तत्पुरमव्यतस्त्यत्काशंतत्र्यंशी घ्रमेवाहि ॥ हरिसन्मान्यसंस्थाप्य हिमवंततते तोयपो ॥ २१ ॥ ततश्चन्द्रगि
रिप्रासो विशालंसभयंकरं ॥ दृष्ट्वासुरपतिः प्राह मध्यवर्त्मनि स्थीयतां ॥ २२ ॥ ततः प्राहासूर्यं नदी
त्रिंशद्योजनविस्तृता ॥ अगाधांतां नदीं वीक्ष्य सैन्यं सर्वत्र सुस्थितं ॥ २३ ॥ तादृशं वीक्ष्य श्रीकृष्णो वी
रवर्माणमब्रवीत् ॥ नदीतर्तुं विचारोद्य कुरु वीर महामते ॥ २४ ॥ तस्मिन्काले वीरवर्मा यामं मंत्रं जजा
पतं ॥ तदा प्राप्तोयमः सर्वान्तिमिषार्द्धेन तारयत् ॥ २५ ॥ सैन्यं प्राप्तं परंपरं रुषः कालिमहापथि ॥ ति
र्यङ्मार्गे चन्द्रमौलि सैन्येन महतावृतः ॥ २६ ॥ तंवीक्ष्य विस्मृतं वीर्यं चन्द्रमौलिं भयार्दितं ॥ पुरगो
तुरगो ... सैन्येस्तैतो सुरद्विषः ॥ २७ ॥ पत्रं दृष्ट्वा चन्द्रमौलिरसुरानिदमब्रवीत् ॥ नित्यं वै कर्त्तनेयु
द्धे क्षुधयापीडिताभृशं ॥ २८ ॥ तर्पयाम्यद्य मांसेन गोलयध्वं यथा रवं ॥ ॥ ततो सुराः समायाता प्राप्तिसे
व्यगह्वरं ॥ २९ ॥ सैन्यं प्रगिलितं दृष्ट्वा हनुमान्कृष्णमब्रवीत् ॥ चन्द्रमौलिः ससंप्राप्तः प्रेषयत्स्वधनुर्ध

रान् ॥ ३० ॥ संत्रासितं ततो दैत्यैर्हस्त्यश्वजनसंकुलं ॥ अर्जुनः संदधे बाणान्मुमोच तेन व्यथागताः ॥ ३१ ॥ रौद्रं
बाणं मुमोचाथ तेन विद्धा महासुराः ॥ चन्द्रमौलिः स्वबाणेन तं न्यवारयदासुरः ॥ ३२ ॥ ततो गान्धारदः
सूर्यं वृत्तांतं सर्वं व्यजिज्ञपत् ॥ ततो वैकर्तनः प्रागाद्योधितुं चन्द्रमौलिना ॥ ३३ ॥ द्विषट्कलाभिः संत
प्य चन्द्रमौलिं च राक्षसान् ॥ प्रलयाग्नेः स्वरूपेण तापयामास राक्षसान् ॥ ३४ ॥ सूर्यो वीक्ष्याब्रवीत्क्रुद्धं
देवेनं जहि चासुरं ॥ उषःकाले समायाति योद्धितुं मम मंडलं ॥ ३५ ॥ एतस्मिन्नंतरे प्राप्तः चन्द्रमौ
लिः प्रमर्दयत् ॥ सहसा गत्वा सर्वान्वीरान् तान् धृत्वाभूमौ व्यपातयत् ॥ ३६ ॥ एवं प्रपाद्य तत्सर्वं चन्द्रमौ
लिर्महाबलः ॥ ततो रविः प्रधावाथ प्रविवेश स्वमंडले ॥ ३७ ॥ निहत्य सकलं सैन्यं चन्द्रमौलिरगात्सु
रं ॥ ततो मूर्छां जहौ क्रुद्धः सर्वान्नावेक्ष्य मूर्छितान् ॥ ३८ ॥ सुप्रबुद्धं हनूमंतं स्वयमत्रैव स्थापितं ॥
पातालादस्मतं गत्वा सर्वान्तु स्थाप्य स्थापितं ॥ ३९ ॥ मायाभिस्तु हनिष्यामि इत्युक्त्वा तत्पुरं ययौ ॥
द्विजो भूत्वा ब्राह्मणाग्र्यः शुक्लवस्त्रानुलेपनं ॥ ४० ॥ धृत्वा द्वादशपुंड्राणि कुशहस्तः कमंडलुः ॥
स्कंधे धृत्वार्द्रवस्त्राणां समूह गंधिशोभितं ॥ ४१ ॥ काषायद्विपटं बिभ्रत् वेदघोषेण सौ

म्यहं कृ ॥ ध्वनिं स हस्र विप्राणां कुर्वन्नास्तुरपंययो ॥ ४२ ॥ सतादृशं वीक्ष्य वित्रं साक्षाद्धा चेद पूरूपं ॥ अयंयद्य
च येति तत्तद्दास्यामि नान्यथा ॥ ४३ ॥ ततस्तेह्यसुराः सर्वे मायया मोहिताभवन् ॥ चन्द्रमौलिर्द्विजं नत्वा
उपविश्याब्रवीदिदं ॥ ४४ ॥ कस्माद्देशादागमनं वदस्व किं प्रयोजनं ॥ अद्य मे सफलं जन्म त्वत्पादाबुजद
र्शनात् ॥ ४५ ॥ ॥ विप्र उवाच ॥ ॥ परिवारो द्वारकायां विद्यते सुरसत्तम ॥ पुत्रस्य च विवाहार्थं धनं
याचितुमुत्तमं ॥ ४६ ॥ धर्मराजस्य पार्श्वे वै गतोहं हस्तिनापुरं ॥ तत्र श्रुतं रुग्योनीतो पातितः कृष्णपांड
वो ॥ ४७ ॥ यज्ञभ्रंशात ततः प्रागाद्याचितुं तव संनिधौ ॥ त्रैलोक्ये त्वत्समो नास्ति शूरो दाता च सत्तमः ॥
॥ ४८ ॥ चन्द्रमौलिरुवाच ॥ ॥ यद्याचयसि तद्दास्ये शीघ्रं प्रब्रूहि भूसुर ॥ ४९ ॥ ॥ ब्राह्मण उवाच ॥ ॥
स्नानं कुरु महाभाग संकल्पं तदनंतरं ॥ ततो वक्ष्यामि शूरेन्द्र पूजयित्वा प्रदेहि मां ॥ ५० ॥ ततः पमासना
सीनो ह्यभ्यंगं कृतवांस्ततः ॥ भगवान् जलपात्रे वै स्थापयित्वा सुदर्शनं ॥ ५१ ॥ दैत्यस्नातुं कंठनम्रं स्थितं
तत्र जलैः सह ॥ वेगेन पतितं चक्रं तेन छिन्नं शिरोपतत् ॥ ५२ ॥ ततो हाहाः कृताः सर्वे स्त्रियो दैत्याः पला
यिताः ॥ कृष्णो दध्मौ पंचजन्यं तेन नादेन हर्षिताः ॥ ५३ ॥ उत्थिताः सकला वीरा विजयिहरिमेवच ॥

वेगेनचागतं सैन्यं मध्यजालंधरं पुरं ॥५४॥ ततः सुरगणा हर्षात् पुष्पवर्ष्टिं प्रचक्रिरे ॥ नगरस्थं धनं सर्वं संगृह्य
बलमुत्तमं ॥५५॥ मंजलदवरुह्याधिः सूर्योगात्कुछसन्निधिं ॥ स्वक्षेमालिंगनं चक्रुर्भगहर्येंद्रवायुजाः ॥५६॥
अथ बंधनमुत्सृष्टं देवतानां महात्मनां ॥ ततोन्नपतयः सर्वे नमश्चक्रे दिवाकरं ॥५७॥ वृषकेतोः प्रभावं च प्रशं
सुः काश्यपं नृपाः ॥ तद्बालकस्य माहात्म्यं चरित्रं विस्मयावहं ॥५८॥ साक्षात्तेजो वधेशस्य एतच्चित्रं न किंचन ॥
जगतो हर्निशं कर्ता सृष्टेः स्थित्यंतकारकः ॥५९॥ तन्देवानां प्रभावं च न चित्रमिति ते ब्रुवन् ॥ यौवनाश्वं च रा
जानं सूर्यो वीक्ष्य जहर्ष च ॥६०॥ अब्रवीत्ते कृतं साधु विक्रमं कीर्तिमद्भुतं ॥ इत्युक्त्वा स्वरथस्याश्वान्
आदाय युयुजे ययौ ॥६१॥ परस्परं समानास्ते मीलिता हर्षिता भवन् ॥ सूर्यो ब्रवीत् मयाश्वो दत्तो
वै सगराय च ॥६२॥ स चेन्द्रेण प्रमुषितो कपिलस्याश्रमं प्रति ॥ सगराणामयं चाश्वस्त्समराणां भयप्रदाः ॥
॥६३॥ प्रमत्ताश्चैव दुष्धर्षा स्वनाशाय गतास्त्वते ॥ इत्युक्त्वा निर्वर्तिः श्चेन्द्रस्तावत्ते पिसमागताः ॥६४॥
अश्वचोरोयमित्यूचुर्मुनिवेषेण मु[illegible]ति ॥ ततः स्तं प्रहरंतस्ते सतान्नेत्राग्निनादहत् ॥६५॥ ततोश्वो

मसुरं प्रागाद्यौवनाभ्याय सोददत् ॥ धर्मपुत्रेण सोनीतो मखश्रेयाभविष्यति ॥ ६६ ॥ यत्रास्ते श्रीपतिः
साक्षात्सहायी वीरवेषवान् ॥ ततोर्जुनो हृषयुतः ससम्मनि प्रपूजयामास हरिं दिवाकरं ॥ सुधवस्त्रा
भरणै र्मनोहरैस्तथैव सर्वान्नृपतीन्प्रपूजयेत् ॥ ६७ ॥ ततस्सुरपतिः प्राह इतः शीघ्रं प्रगम्यतां ॥ पाताले
प्यानुजोस्यास्ते यथ्यागच्छस्सुनर्रणं ॥ ६८ ॥ हरिमामंत्र्य वेगेन सूर्यो गात्स्वनिकेतनं ॥ हरिर्हरिपुर
कृस सर्वसैन्येन संवृतः ॥ उत्स्रष्टोतुरगोयातो उत्तरं हिमवद्गिरेः ॥ ६९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ इति श्रीम
हाभारते आश्वमेधिके पर्वणि चन्द्रमौल्युपाख्याने समाप्तं नाम सप्तषष्ठितमोध्यायः ॥ ६७ ॥ ५ ॥
॥ जैमिरुवाच ॥ ततः सैन्यं प्रचलितं सोज्वलन्मेघसन्निभं ॥ मनोवेगेन चोत्स्रष्टो एकैकस्य पुरः पुरः ॥
॥ १ ॥ हिमवत्प्रांतशिखरं तत्र यातो तुरंगमो ॥ इन्द्रनीलमयी भूमिः सौवर्णद्रुमजातयः ॥ २ ॥ कुत्रचि
त्पन्नरागाभूद्वैडुर्यहिरपाचकाः ॥ मरगाश्च पक्षिणः सर्पा सोज्वला रत्नकांचनाः ॥ ३ ॥ सरांसित
त्र रम्याणि रम्यानघश्च संमतः ॥ सहस्रादस्रशद्मार्गरुद्धं वानरयूथपैः ॥ ४ ॥ नीलमेघैः सूर्यपथमि

न्वीक्ष्य चकंपिरे ॥ तेन रा वानरान्नु मार्गं विसृज्य गच्छत ॥५॥ अन्यथा वो हनिष्यंति सैनिकान् पस
त्तमाः ॥ इत्युक्त्वा वानराश्च कुर्भुभुःकारं भयंकरं ॥६॥ वृक्षाणि चालयामासुर्वृक्षैर्वृक्षान् प्रम
र्दयन् ॥ ततः स्तान् सैनिकान्विध्युर्नाराचैर्गार्द्ध्रपत्रकैः ॥७॥ विद्धास्ते वानराः क्रुद्धा न पृष्ठं ददृशुः सह॥
न्त सैन्यं त्रासयामासुश्च पटैर्वेगवत्तरैः ॥८॥ सहसा ताडितं सैन्यं मूर्छितं च निवर्तितं ॥ लीलावर्षैस्ता
ड्यमाना वानराः पृष्ठमागताः ॥९॥ ततस्तं तादृशं वीक्ष्य वृषकेतुर्महाबलः ॥ शरजालेन विव्या
ध तीव्रेण निशितेन च ॥१०॥ विद्धास्ते मिलिताश्च कुर्भुभुःकारं महत्तरं ॥ रोषैर्दंतान् खादयमाना
श्च पटैः सैन्यमाहनन् ॥११॥ पृथ्वपाः पंचसाहस्राः शैलानुत्पाट्य चिक्षिपुः ॥ वृषकेतुः शरैः शै
लान्बाणैस्तान् ताज[illegible]ंकरोत् ॥१२॥ ततो पर्युपरि व्याप्तामेघाभाः सर्वतो दिशं ॥ जगर्जुरेके रासर्वैर्वृक्षानु
साद्य चिक्षिपुः ॥१३॥ तैः स्थासितान् पवरापराभूता निवर्तिताः ॥ सैन्यमेकत्र सत्रासं वानराभक्षितुं तदा॥
॥१४॥ भुभुःकारं प्रकुर्वाणाः पुनर्मार्गमरोधयन् ॥ ततः पार्थो रामदूतं प्राह भो गच्छ सत्वरं ॥१५॥ नान्न

हिविविधैर्वाक्यैर्यःप्रयछतिस्मनः॥ततोहर्षितोवानरेन्द्रोवायुवेगेनचागमत्॥१६॥तंदृष्ट्वावानराहृष्टाः
यूथपन्द्रैःसहोत्थिताः॥हनुमंतंमित्रमितिनमश्चक्रुःपुनःपुनः॥१७॥उच्चासनेसन्निवेश्यमध्येकृत्वाप्र
पूजयन्॥ततोऽब्रवीअमी[illegible]हनुमंगदस्यात्मजोबली॥१८॥भोस्वामिन्वक्रमार्गेस्वागतोसिनिरीक्षितुं॥सु
ह्रतेचजातास्मोमेरुमन्दरसन्निभाः॥१९॥ ॥हनुमानुवाच॥ ॥राज्यंसत्त्वाकुतःप्राप्तोदूरदेशाति
गव्हरं॥सेवितंकारणेनैववक्तव्यंसर्वमंजसा॥२०॥अहंकृच्छ्रेनधर्मार्थंरक्षितुंवाजिनोत्तमं॥यत्रयत्रह
योयातिगंतव्यंतत्रतत्रतः॥२१॥बोवक्रपद्धतिर्भातिविदेशोतन्नचिद्महे॥२२॥ ॥यूथपउवाच॥ ॥
अत्रवृत्तांतमाकर्ण्यपश्चाद्ब्रूहियथोचितं॥ऋतुध्वजस्यकन्यासीन्नाम्नारूपवतीतिच॥२३॥साक्रीड
र्थंलोहगिरिंसखिभिर्द्वादशैर्वृता॥अन्याश्चैवविलासिन्यःकुर्वंतस्यासुवेणिकां॥२४॥एतस्मिन्नंतरेप्रा
सःप्लवगेन्द्रसयूथपः॥अनेकपरिवारेणसहसालोहभूधरं॥२५॥तेनदृष्टाविशालाक्षीविद्युल्लेखेवसु
न्दरी॥२६॥तस्यारूपेणसंभ्रांतोमूर्छितोनिपपातह॥प्रधानैःशीतवातेनविजितश्चेतनांययौ॥२७॥हृदि
दग्धःप्रधानांस्तंसतान्प्राहहृदिस्थितं॥प्रष्टव्यंसुन्दरीमेनांकस्यपुत्र्यसिवल्लभे॥२८॥मांकुरुष्वत्रि

सुभगे राज्यं प्राप्नोसि शाश्वतं ॥ ततस्तामेत्य प्रोचुस्ते निजवाक्यमशेषतः ॥ २९ ॥ ॥ सुन्दर्युवाच ॥ ॥ ये लोह
गिरिपार्श्वस्थां पालितां सुन्दरीपुरीं ॥ ३० ॥ ऋतुध्वजोति विख्यातो स पिते सेव धार्यतां ॥ ३० ॥ ॥ प्रधानवानरा
उचुः ॥ ॥ नो राजानं महाभागं वरयस्व सुशोभनं ॥ भविष्यसि वरारोहे किष्किंधायां यथासती ॥ ३१ ॥ तच्छ्रुत्वा
तान् रुषा प्राह पतिव्रतासु श्रूयतां ॥ श्रीकृष्णो वाहनं तार्क्ष्यस्त्रैलोक्यविजयी महान् ॥ ३२ ॥ तादृशास्ततस्
तो भृंगो वल्लभो मे प्रभूपतिः ॥ यो वीक्ष्यते पापदशां स विज्ञेयो मया तिथिः ॥ ३३ ॥ मर्कटानां स्वभावस्य चेष्टाना
नाविधास्तथा ॥ भुभुः किल किलारावैशीघ्रं गच्छत स्वामिनं ॥ ३४ ॥ इत्युक्तास्ते रुषाविष्टास्तानेष्वामो बला
रतः ॥ कस्ते त्राता यं पश्यामो ह्य पकीर्तिभयाद्रलं ॥ ३५ ॥ इत्युक्ता प्रेषिता दूता ऋतुध्वजं त्वरागताः ॥ राजा
तान्प्राह किं प्राप्तास्ते ब्रुवन्तु तत् श्रूयतां ॥ ३६ ॥ न वास्ति कन्यका रत्नं राज्ञे स्माकं प्रदीयतां ॥ श्रुत्वा क्रुद्धं तु प्रह
हसुः स राजा तु सभासदः ॥ ३७ ॥ राजोवाच ॥ ॥ मद्दत्तं तार्क्ष्यपुत्राय शीघ्रं गच्छथ वानराः ॥ ३८ ॥ ॥ वान
नराउचुः ॥ ॥ स किष्किंधस्य नाथस्य स्वामि राहुः प्रतापवान् ॥ किं तार्क्ष्यनंदनो भृंग इति भाषयसे च
नः ॥ ३९ ॥ राजन् रक्षस्व तां कन्यां मित्युक्त्वा ते विनिर्ययुः ॥ तच्छ्रुत्वा वालिनः पौत्रः सैन्येन महता वृतः ॥

॥४०॥ सहस्रैस्तत्परं वेष्ट्य प्रदह्यं सर्वतोदिशं ॥ विध्वस्तं राजसैन्यं तस्य चतुर्दशाकोटिभिः ॥४१॥ इदं स्थानं
वक्रपथो मनसा वचना गमत् ॥ तत्रस्थानो द्य युष्माकं दर्शनं सुखदायकं ॥ भविष्यस्य परं कार्यं उपचितं
यदुच्यतां ॥४२॥ ॥हनुमानुवाच॥ ॥युष्माभिर्व्यसनं सर्वं सासृपा वैगरुत्मतः ॥ हनः सच कृछस्य
तन्मार्गोपि निवारितः ॥४३॥ भयाद्वै विद्रुताः सर्पा पक्षवातेन वर्जितः ॥ एकविंशति ते स्वर्गे सर्वं दृष्ट्वा वि
लोकयन् ॥ आस्ते येन समस्ताब्धिं शोषितुं सागरं कृतं ॥४४॥ ॥वानरेन्द्र उवाच॥ ॥समुद्रतार्क्ष्ययोर्युद्धं किं
न्निमित्तं च कथ्यतां ॥४५॥ ॥५५॥ ॥इति श्रीमहाभारते आश्वमेधिके पर्वणि वानरोपाख्याने अ
ष्टषष्ठितमोध्यायः ॥६८॥६॥ ॥५४॥ ॥हनुमानुवाच॥ ॥पुरा समुद्रपारेस्मिन् स्थिते टिट्टिभदं
पती ॥ टिट्टिभां जानि भेक्याबैगिलितार्णवमायये ॥१॥ उचुस्ततो सरस्वंतं सिंधोस्वं जानिदीयतां ॥ उ
द्धरिष्यामि तेनीरं यद्यं जानिनदीयसे ॥२॥ ततस्तो चंचुना पूर्य क्षिपतस्तो जलं बहिः ॥ एवं चारु निर्शंकु
र्वन् क्षीणौ तौ वललं गतौ ॥३॥ तत्कौतुकं पश्यमानो हर्षितो नारदोब्रवीत् ॥ किं युवां शोषितुं शक्तौ स
मुद्रं चांभसां निधिं ॥४॥ युष्माकं यः सखा कश्चित्तमाव्हयत सत्वरं ॥५॥ ॥पक्षिण ऊचुः॥ ॥अस्मा
कं विद्यते स्या मिरोषाप्य द्यागमिष्यति ॥ नाम भूमे र्नाव शिष्येद्ध्येः का गणना तदा ॥६॥ अस्मद्ध

हि विपुलं हि अकूपारेण न विंदति ॥ अयं हि कलहं तस्य नाशार्थं समुपस्थितः ॥७॥ इत्युक्त्वा तो पुनः प्रयर्यं
चुभ्यां क्षिपतु बहि ॥ ततो गान्धार दस्तूर्णं मंतरालेन पश्यन्ते ॥ ८॥ रामाश्रमे काककेतुं ताक्ष्यात्मज
मथाब्रवीत् ॥ टिट्टिभांडान्यकूपारे गीलितो न प्रयच्छति ॥ ९ ॥ तमुद्धारं प्रकुर्वंतौ विकलां गौ भूवतुः ॥
तघृत्वा काककेतुस्तु दूतान्संप्रेष्य तत्क्षणात् ॥ १०॥ त्रैलोक्ये पक्षिणः सर्वा नाहूयो दधि मायये ॥ पक्षीणां
च कुलै र्व्याप्तं माकाशं मेघसन्निभैः ॥ ११॥ पक्षवातेन पतिता गिरिवृक्षाश्च सर्वतः ॥ गरुडस्यैव दैपु
त्राशता धिर्नव तिर्नव ॥ १२॥ योऽप्यधिव्योसंगम्य भूपक्षिभिश्च निरंतरं ॥ समुद्रं वेष्ट यामासु स्थिदि
भो वीक्ष्य नारदः ॥ १३॥ युष्माकं कुल मानीतं मूर्छी विहाय योधय ॥ ततस्ते सागरं तोयं पपुः सर्वे स
मंततः ॥ १४॥ ततो घटघटाशब्दो पीयमाने उदन्वति ॥ निस्सृते न जले नैव नद्यो भूवन्सहस्रशः ॥
॥ १५॥ जलजानां तु जंतूनां मेघानां च क्रिरे भयं ॥ केचिच्छिदारितास्तुंडैः केचिदर्ध्येः पलायिताः ॥
॥ १६॥ पक्षिणस्तान् भक्षयामासु र्भक्षिताश्च सुरर्दिताः ॥ केचिन्मणोदरिं प्राह यथ्यहं सत्सतिव्रता ॥
॥ १७॥ तेन सत्येन जलजाः सपक्षा जायतां मतः ॥ ततस्ते पक्षिणो भूवन् उड्डियेप क्षिभिः सह ॥

॥१८॥ युद्धं प्रवर्तयामास तुमुलं लोमहर्षणं ॥ पतिताः पात्यमानास्ते प्रहारादितरेतरा ॥१९॥ पितृव्यसनमा
कर्ण्य शीघ्रं जालंधरो ययौ ॥ स तान्निवारयामास शरजालेन खेचरान् ॥२०॥ क्रोशंतः पक्षिणो वहुः काक
केतुं जलंधरः ॥ शरजालेन विव्याध काककेतुं च पक्षिणं ॥२१॥ प्रविद्धाः पक्षिणो जग्मुः काककेतुर
थोद्रवत् ॥ वेगेन ताडयामास चंचुकेन जलंधरं ॥२२॥ तेन मूर्छामवाप्यासो पतितो भूमिमंड
ले ॥ ततोऽजीयमहामछाः काककेतुं प्रपीडयन् ॥२३॥ पक्षघातैस्तुंडघातैर्दंतघातैश्च पक्षिणं ॥
विध्वस्तं सकलं सैन्यं ग्राहैर्मकरकामठैः ॥२४॥ ततः श्रासा बका हंसा मानसौकाश्च सारसाः ॥ ते
षां जलचराणां च संग्रामोभूत्सुदारुणः ॥२५॥ पक्षिभिर्जलजानां च पक्षाश्चैवा विदारिताः ॥ ततो
जलंधरो मूर्छां विहाय निशितैः शरैः ॥२६॥ विव्याध विहगान्सर्वान् बाणैश्चैव समंततः ॥ काकके
तुं च विव्याध रौद्रास्त्रेण न्यपातयत् ॥२७॥ मूर्छिताः पतिताः सर्वे काककेतुश्च पक्षिणः ॥ नारदः
स्वर्गमगमछंसितुं विष्णुवाहनं ॥२८॥ वेगेन चाभ्रमुल्लंघ्य ग्रहाणां मंडलानि च ॥ नक्षत्राणि ब्रह्म
लोकं हरिलोके शिवस्य च ॥२९॥ तं दक्षिणं गम्यमानं वनानि पर्वतास्तथा ॥ अतिक्रम्योत्तरे भागे

॥१७॥

शिकरवरे ब्रह्मशैलके ॥ ३० ॥ तेजःपुंजमहाकायं गरुडं बलिनां वरं ॥ तार्क्ष्यः स्वमुखमायांतं नारदं तेजसां निधिं ॥ ३१ ॥
गरुडः सहसोत्थाय नारदं परिषस्वजे ॥ तात त्वमतिदूरं च किमर्थं प्राप्तवानसि ॥ ३२ ॥ मरकतमणिमालां नारदस्य गले
क्षिपत् ॥ ३३ ॥ ॥ नारद उवाच ॥ ॥ त्राहि त्राहि पक्षिराज तापत्रयभयार्णवात् ॥ धन्योऽहं पूर्वपुण्येन रक्ष त्वत्प्रसादपंक
जं ॥ ३४ ॥ ॥ गरुड उवाच ॥ ॥ अपूर्वमेव कथय यज्जातं भुवनोदरे ॥ ३५ ॥ ॥ नारद उवाच ॥ ॥ समुद्रस्य तटाके वै
स्थितौ टिट्टिभदंपती ॥ तदंडानि समानीय भेकी समुद्रमाविशत् ॥ ३६ ॥ तटं परिभ्रमंतौ तु विलपंतौ दिवानिशं ॥ प्रदेह्यं
डान्यकूपार गरुडाशा बलीयसी ॥ ३७ ॥ सा तस्मिन् स्थापिता तेन गर्वेण नैव मानिना ॥ दंपती तत्र लोत्सर्गं चक्रतुस्तेन मूर्छि
तौ ॥ ३८ ॥ मया तौ तादृशौ दृष्ट्वा काककेतुं व्यजिज्ञपं ॥ सो गतः पक्षिभिः शीघ्रं अकूपारं व्यशोषयत् ॥ ३९ ॥ तदा जलंधरः
शासस्तेनाभूद्दारुणं रणे ॥ जलंधरः काककेतु विहंगानप्यमूर्छितः ॥ ४० ॥ इदं वृत्तं द्विजानीहि युक्तं कर्तुमर्हसि ॥ ततः
प्रकुपितो वह्निर्घृतशिक्करवावभौ ॥ ४१ ॥ संभारासक्तवातेन नेत्राज्ज्वाला निसृतः ॥ पक्षापौ परिधी जाताश्चतुर्विं
शसहस्रकं ॥ ४२ ॥ योजनानि च पक्षाणां विस्तारं च सहस्रकं ॥ चंचुप्रभं करस्यं तं पंचसप्तं नियोजनं ॥ ४३ ॥ ततः
प्रचलितो वेगाद्गरुडो मुनिना सह ॥ आगत्य पक्षवातेन च पटेन जलंधरं ॥ ४४ ॥ प्रताड्य ताड्यामास सोब्धिजो
मूर्छितो भवत् ॥ ततस्ते जलजाः सर्वे सावधानं प्रचक्रिरे ॥ ४५ ॥ ततो जलंधरो वेगात् ध्वस्ता चंचु गरुत्मतः ॥
त्रिः परिभ्राम्य वेगेन धरण्यां तं व्यपोथयत् ॥ ४६ ॥ तन्मुख्या निसृतस्तार्क्ष्यो वेगेन स्वपथागमत् ॥ पुनस्ते

घ

॥१७॥

॥४८॥ निस्सृतं तं पुनर्धृत्वा परिभ्राम्य व्यपोथयत् ॥ तद्धस्तान्निःसृतं तार्क्ष्यं सोब्धिजो मध्यमग्रहीत् ॥ १ ॥ संवीक्ष्य १

नैव वेगेन सोब्धितश्चंचुमाददे ॥४७॥ यममुष्टिनाधृत्वा परिभ्राम्य क्षिपन्महि ॥ गरुडस्तं ग्रस्तुकामः सोस्म
रद्विधुं ॥४९॥ तमिंदुस्तत्क्षणात्प्राप मगवेगं मनोजवं ॥ शीतज्वरेण सहसा त्रासितं भूमिमंडले ॥५०॥ इन्दुः प्रपा
तप्रलये मेरुवत्सक्षिणोपरि ॥ बलान्निःसृत्य वेगेन तार्क्ष्यो वन्ह्यभ्रमाविशत् ॥५१॥ ततआगत्य वेगेन गरुडश्च
न्द्रमग्रसत् ॥ राहुवत्तं तथा दृष्ट्वा सैन्येनागाज्जलंधरः ॥५२॥ प्राप्ता जलचरः कश्चित्सप्तयोजनविस्तृतः ॥ अ
नेके तादृशाः सर्वे गरुडं हंतुमाययुः ॥५३॥ जलंधरोथ वेगेन तार्क्ष्यं वज्रेण चाहनत् ॥ तस्मात्ताभ्रहसं तार्क्ष्यो
स्तन्मुखादिंदुर्निःसृतः ॥५४॥ ततोस्तेजप्रभुस्तार्क्ष्यं जलजाब्धिसुतैः सह ॥ शस्त्रैस्त्रैश्चैव पाषाणैस्तार्क्ष्यो
मूर्छामिवापस ॥५५॥ ततउत्थाय गरुडो वेगेनागत्य सोब्धिजान् ॥ अहनत्पक्षहस्ताभ्यां निर्वाणेन बले
नतान् ॥५६॥ तद्देकदा निपतिता मूर्छामागत्य चाब्धिजाः ॥ ततउत्थाय तान्पश्येत्सति तान्पक्षिसत्तमः ॥
॥५७॥ यथा संवर्तिको रौद्रो तथैव गरुडो बभौ ॥ समुद्रस्ता दृशं वीक्ष्य संस्मार मनसा हरिं ॥५८॥ तत्क्ष
णाद्दर्णवं प्रायाद्विष्णुस्त्रैलोक्यभावनः ॥ समुद्रं मस्तुमरब्धं गरुडं विष्णुरब्रवीत् ॥५९॥ मैवं कुरु वैनतेय शी
घ्रं गच्छ यथासुखं ॥ ममयनं मे कथं भेत्सि कथं पश्यामि तादृशं ॥६०॥ ॥गरुडोवाच॥ ॥वैरिणं मे हनिष्या
मि किं करिष्यसि तत्कुरु ॥६१॥ ॥श्रीकृष्णोवाच॥ ॥त्रैलोक्ये किमनर्थो हि स्वयं कर्तुं तथांडज ॥ इत्युक्त्वा

चक्रमादाय तेन तार्क्ष्यमताडयत् ॥६२॥ गरुडश्च क्रमायांतं चंचुं धृत्वाप्रगीलयेत् ॥ तदा विष्णुस्मरन् शंभुस्त
क्षणात्सोपि सागमत् ॥६३॥ त्रिशूलेन हनच्छंभुस्तस्या घातात्प्रगीलयत् ॥ ततो गात्वा नारदस्तूर्णं ब्रह्माणं विनिवे
द्यच ॥६४॥ यदि नायासि वेगेन ब्रह्मगोलं पतिष्यति ॥ तच्छ्रुत्वा सहसोत्थाय प्रासोथ चतुराननः ॥६५॥ आ
शीर्भिरनंद्याथ गरुडं पक्षिनामिनं ॥ पक्षिराज महाबाहो त्रैलोक्ये विजयी ह्यसि ॥६६॥ त्वदूलात्सुरतः को
वैरुद्र विष्णुच चासुराः ॥ अपे पुरा ह्यगस्तेन पीतवान् चुलकेन तु ॥६७॥ कोपं च हरशौर्याद्यसमुद्रं कृपयाक्ष्म
म ॥६८॥ ॥गरुडौवाच॥ ॥पक्षीणां कुरचोक्षानं टिट्टिभांडानि दीयतां ॥ ब्रह्मा समुद्रमादाय तार्क्ष्य
पादे विनिक्षिपत् ॥६९॥ उक्षाय देहि चांडानि वैनतेय प्रपूजयेत् ॥७०॥ समुद्रोवाच॥ ॥न जाने तस्य
चांडानि केन नीतानि भोप्रभो ॥ गरुडो टिट्टिभं प्राह केन नीतानि तद्वद ॥७१॥ केक्यप्रगीलितानीति तान्स्य
स्थानीयतांन्यदात् ॥ रसातलं मुनिं प्रेष्य शेषादमृतमानयत् ॥७२॥ सुधावर्षेण तान्सर्वानुत्थाप्याब्धिचरैः
सह ॥ सुधांशकेनोदराग्निदग्धान्यंडानि जीवयेत् ॥७३॥ विष्णुर्ब्रवीद्गरुत्मंतं वर्णीष्व वरमुत्तमं ॥ त्वत्सता
पेन तुष्टोस्मि वैनतेय महाबल ॥७४॥ ॥गरुड उवाच॥ ॥सबला निबलेभ्यस्त्वेनेच्छंति किमपि ध्रुवं॥
कृपयाते प्रयच्छंति तेभ्यः प्राणार्थं कुधियः ॥ अहं प्रसन्नो दास्यामि वर्णीष्व लं यदिच्छसि ॥७५॥ ॥

॥ ॥श्रीकृष्णोवाच॥ ॥दास्यामीति प्रतिज्ञां त्वं यदि दास्यसि याचये॥७६॥ ॥गरुडउवाच॥ ॥किम
देयं बलवतां त्रैलोक्ये नास्ति किंचन॥निर्बलानां निर्धनानां प्रतिज्ञा तां यथा भवेत्॥७७॥ ॥श्रीविष्णुरुवाच॥ ॥
पक्षिराज महाबाहो सदा मे वाहनं भव॥तथास्त्विति स्वाह गरुडो त प्रभृति वाहनं॥७८॥ततो दाद्विष्णवे चक्रं
त्रिशूलं शंभवे ददौ॥समुद्रतार्क्ष्ययोः सौख्यं कृत्वा कोहं समारुहत्॥७९॥विष्णुर्गरुडमारुह्य शंकरो वृ
षभेश्वरं॥जग्मुस्तेर्णव मामेत्य देवाः स्वंस्वं निकेतनं॥८०॥मरुति मन सि वायाः शक्तिरस्ति प्रयाणे जगति वि
दित मेषा केवलं चक्रपाणेः॥तमपि वहति पक्षे यस्तताभ्यामुभाभ्यामधिकगमनशक्तिस्तत्र किं चिमस्ति॥८१॥
अश्रद्धामुपहास्यतां मलिनतामर्थक्षितिं लाघवं गर्हां ग्लानिरहो गति विकलतामायुःक्षितिं दुःस्रुतिं॥इ
त्थं यः परदारव्यसनपरो लोकद्वये गर्हितो विंदंते परमं पदं सुखयोदुःखं नरास्ते सदा॥८२॥पौलस्त्यो सुरदे
समौलिप्रगरव्याधश्च पादांबुजो मैथिल्याहरणादवापमरणं वालिश्च तारार्थिनः॥पांचाली प्रति कांक्षणे
न सततं भीमाद्धतः कीचकस्तस्माद्देववधूर्नरैर्नमनसाप्यालापनीया भुवि॥८३॥तस्मात्सजे मां दुर्बु
द्धिं स्वहितं कुरु सर्वदा॥सहस्र भगवानिंद्रः कलंकिश्चन्द्रमा भवत्॥८४॥तस्मादिमां प्रेषय स्व वाचमा
या मया धुना॥एवं हनुमतो वाक्यं श्रुत्वा तेष्वेवमब्रुवन्॥८५॥अंगदजो मन्यमान प्रेष्य एतां पितुर्गृहं॥

स्थापयित्वा वायुसुतं नमश्चक्रुः पूर्वजं मा: ॥८६॥ तमामंत्र्य ततो जग्मुर्यत्र निराः स्वनिकेतनं ॥ हनुमान्पार्थमागत्य व
सर्वं निवेद्य च ॥८७॥ तुरगो पुरतः कृत्वा हिमवंतं मयातरन ॥ उल्लंघ्य हेमवतं वर्षं भारतं नाम विश्रुतं ॥८८॥ ॥छ॥ ॥
इति श्रीमहाभारते आश्वमेधिके पर्वणि वानते पाख्यानं समाप्तन्नाम एकोनसप्ततितमोध्यायः ॥६९॥७॥ ॥छ॥ ॥
॥ ॥जैमिनिरुवाच ॥ ॥ततस्तौ तु रगो याती पश्यन्तौ कनकाचलं ॥ वायुवेगेन गच्छन्तौ सैन्यन्तामनुलक्षयेत् ॥१॥ ततो
नृपाः सुसंतुष्टा धर्मराजप्रसादतः ॥ पश्यामो विविधान्लोकान् हिमाचलस्य चोत्तरान ॥२॥ ददृशुः किन्नरं वर्षं सह
स्रयोजनायतं ॥ यानि किंपुरुषाख्यानि वर्षाण्यथो शुभानि च ॥३॥ तेषां स्वभावतः सिद्धिः सुखं वै प्रायाच्च यत्नतः ॥
विपर्ययो न तेषस्ति जरामृत्युभयं न च ॥४॥ धर्माधर्मौ न तेषां तु नोत्तमा धममध्यमाः ॥ न तेषस्ति युगावस्था
स्तत्रे घ ख सुसर्वतः ॥५॥ दश वर्षसहस्त्राणि स्थितिः किंपुरुषे नृणां ॥ त्रयोदश सहस्त्राणि नृणां स्थितिरिलाव
ते ॥६॥ रतिप्रधानाश्च तथा जायंते तत्र मानवाः ॥ देवलोकच्युताः सर्वे नित्यं प्रमुदमानसाः ॥७॥ ते तत्र पुरुषा
श्वेताः स्तेजोयुक्ता महाबलाः ॥ स्त्रियः कुमुदवर्णाश्च सुन्दर्यः प्रियदर्शनाः ॥८॥ चन्द्रप्रभाश्चन्द्रवर्णाः पूर्ण
चन्द्रनिभाननाः ॥ चन्द्रशीतलवक्षस्काश्च नृत्यगीतविशारदाः ॥९॥ हेमकूटस्तु सुमहान् दिव्यो मणिमयो गिरिः ॥
प्रगायेते तो वगाह्यो भौ समुद्रौ पूर्वपश्चिमौ ॥१०॥ स विस्तृतो ह्यिलाहस्व मुसेधं तावदेव हि ॥ देवानां गुह्यकानां च
निवासस्तत्र शोभनाः ॥११॥ तस्य पार्श्वे महद्दिव्यं शुभं कांचनवालुकं ॥ रम्यं बिंदुसरो नाम यत्र राजा भगीरथः ॥१२॥

द्रष्टुं भागिरथीं गंगामुवास बहुलालसः ॥ यूपा मणिमयास्तत्र चैत्याश्चापि हिरण्मयाः ॥ १३ ॥ तत्र दक्षागतः साक्षात्सहस्राक्षो महायशाः ॥ दक्षाभूत्पतिर्यत्र सर्वलोकाः समागताः ॥ १४ ॥ उपास्यते तिग्मतेजोवृतो भूतैः समागतैः ॥ नरनारायणौ ब्रह्मा भवः स्थाणुश्च पंचमः ॥ १५ ॥ तत्र त्रिपथगा देवी प्रथमं तु प्रतिष्ठिता ॥ ब्रह्मलोकपदक्रांता सप्तधा प्रतिपद्यच ॥ १६ ॥ वस्वोकसारा नलिनी पावना च सरस्वती ॥ सीताख्यालकनंदा च महापगेपमास्तता ॥ १७ ॥ एता दिव्याः सप्तगंगा त्रिषु लोकेषु विश्रुताः ॥ हेमकूटोत्तरं देशो हरिवर्षं प्रचक्षते ॥ १८ ॥ अयुतं योजनोत्सेधं नवसाहस्रविस्तृतं ॥ तत्र श्रीनरहरीदेवः प्र[illegible]दोपासकस्मृतः ॥ १९ ॥ राजा स्वयंभुवः पुत्र आग्नीध्रस्यात्मजो हरिः ॥ तत्र पुण्याजनपदा नानासत्वा निजंतवः ॥ २० ॥ चन्द्रप्रभाश्चन्द्रवर्णाः पूर्णचन्द्रनिभाननाः ॥ दशवर्षसहस्राणि तत्रायुर्भरतर्षभ ॥ २१ ॥ वृक्षस्त्रिजनोत्सेधा नित्यं पुष्पफलो द्रुमाः ॥ तत्फलान्युपजीवंति पीयूषरसवंति च ॥ २२ ॥ निषधश्च महांशैलो सर्वधातुविनिर्मिताः ॥ पूर्वापरसमुद्रान्तः सहस्रद्वयविस्तृतः ॥ २३ ॥ सहस्रत्रितयोत्सेधो नित्यपुष्पफलद्रुमाः ॥ गेहानि तत्र रम्याणि गंधर्वाप्सरसस्तथा ॥ २४ ॥ निषधस्योत्तरं देशं सुवर्षं तद्दिलावृतं ॥ मेरोः समंताद्विस्तीर्णो स्वर्णवर्षमिलावृतं ॥ २५ ॥ मेरुपादाश्च निषधाच्चतुरस्रे समंततः ॥ राजा चात्र इलो नाम आग्नीध्रस्य सुतः प्रभुः ॥ २६ ॥ वनानि च चतुर्दिक्षु नाम तत्तान्निबो

भ॰अ॰ दुं॰ अ॰

॥२०॥

धयः॥ अरुणोदं सरः पूर्वं दक्षिणं मानसं स्मृतं॥२७॥ सीतोदं पश्चिमं मेरोर्महाभद्रं तथोत्तरं॥ नद्यश्च बहवः
प्रोक्ताः सदा बहुजलाः शुभाः॥२८॥ सरोवरेभ्यः संजातास्त्वसंख्याता ह्यतोपमाः॥ त्रयोदशसहस्राणि न्दणां
स्थितिरिलावृते॥२९॥ ब्रह्माविष्णुमहेशानां तथान्येषां निकेतनं॥ सिद्धैर्यक्षैश्च संकीर्णं गंधर्वैर्मुनिपुंगवैः॥
॥३०॥ न तत्र सूर्यस्तपति न ते जीर्यंति मानवाः॥ अनिस्पंदा निराहाराः सुगंधाश्च जितेंद्रियाः॥३१॥ गंगा
स्वलकनंदाख्या मेरुपादावतारिता॥ गंधमादनशैले च महावृक्षः सुकेतुराट्॥३२॥ सुदर्शनो महारा
ज जंबुवृक्षः सुशोभनः॥ सर्वकामफलाः पुण्याः सिद्धचारणसेविताः॥३३॥ तस्य नाम्ना समाख्यातो जं

सन्तानकाः

बुद्वीपः सनातनः॥ योजनानां सहस्रं च शतं च भरतर्षभ॥३४॥ उत्सेधो वृक्षराजस्य दिवस्पृश्यनुजाधि
प॥ अरत्नीनां सहस्रं च फलानि दश पंच च॥३५॥ परिणाहश्च वृक्षस्य फलानि रसवंति च॥ पतमाना
नि तानुर्वीं कुर्वंति विपुलं स्वनं॥३६॥ मुंचंति च रसं राजन् तस्मिन् रजनसन्निभं॥ तस्य फलरसो घोश्च
नदी भूत्वा जनाधिप॥३७॥ मेरुं प्रदक्षिणीकृत्य संप्राप्तास्तूत्तरान्कुरून्॥ पिबंति तत्र संहृष्टा जनानि संज
नाधिप॥३८॥ तस्मिन्फलरसे पीते ते नरा बाधंते च तान्॥ तत्र जांबूनदं नाम कनकं देवभूषणं॥३९॥
तरुणादित्यवर्णाश्च जायंते तत्र मानवाः॥ जंबुद्वीपस्य मध्ये तु गंधमादन चोत्तरे॥४०॥ परिमंडलाका

॥२०॥

रः स मेरुः कनकपर्वतः ॥ पूर्वेतु पद्मरागाभः दक्षिणे हेमसन्निभः ॥ ४१ ॥ पश्चिमे नीलसंकाश। उत्तरे
विद्रुमप्रभा ॥ आदित्येतरुणाभासो विधूम इव पावकः ॥ ४२ ॥ धत्तुरः पुष्पसंकाशोऽनेकश्चर्यसंयुतः ॥
योजनानां सहस्राणि षोडशाधः क्षितेर्विशत् ॥ ४३ ॥ उच्छ्रिसा चतुराशीतिर्योजनानां महीपते ॥ उर्ध्व
मंतश्च तियकू च लोकानाव्यस तिष्ठतु ॥ ४४ ॥ शरावसंस्थितत्वाच्च द्वात्रिंशान्मूर्ध्निविस्तृतः ॥ तस्यपार्श्वे
इमे वर्णाश्चत्वारः संस्थिताः प्रभो ॥ ४५ ॥ चन्द्राभ्वं पुरतस्तस्य केतुमालं च पश्चिमे ॥ उदक् कुरुणि रमणं किं
हिरण्यं चोत्तरकौरवं ॥ ४६ ॥ नानारत्नमयैः शृंगैर्देवानां क्रीडभूमिका ॥ विहंगः सुमुखो यत्र सुवर्ण
स्यात्मजो बली ॥ ४७ ॥ स वै विचिन्तयामास सोपर्णो वीक्ष्य वायसान् ॥ मेरुरुत्तममध्यानां अधमा
नां च पक्षिणां ॥ ४८ ॥ अविशेषकरो यस्मात्तस्माद्येनं त्यजाम्यहं ॥ तमादित्योनुपर्यंतं सततं ज्योतिषां
पतिः ॥ ४९ ॥ चन्द्रमा च सनक्षत्रो वायुश्चैव प्रदक्षिणं ॥ स पर्वतो महाराज दिव्यपुष्पफलान्वितः ॥
॥ ५० ॥ भवनैरावृतः शुभ्रैर्जांबूनदमयैः शुभैः ॥ देवोद्यानं प्रियाजुष्टं आस्ते चैव त्रिविष्टपं ॥ ५१ ॥
महेन्द्रभवनं साक्षान्निर्मितं विश्वकर्मणा ॥ त्रैलोक्यलक्ष्मीवायतनं अध्युवासाखिलधिमत् ॥ ५२ ॥
यत्र विद्रुमसोपानं महामरकताभुवा ॥ यत्र स्फाटिककुड्यानि वैडुर्यस्तंभपङ्क्तयः ॥ ५३ ॥ यत्र चित्र विता

नानिपद्मरागसमानि च॥पयःफेननिभाः शय्यामुक्तादामपरिछदा॥५४॥कूजस्तिन्नूपुरैर्दिव्यैः शब्दसस्य इतस्ततः॥
रत्नस्थलीषु पश्यंत्यः स्वदंसः सुन्दरंमुखं॥५५॥तत्र देवगणाराजन् गंधर्वासुरराक्षसा॥अप्सरोगणसंयुक्ताः शैले क्रीडंति
नित्यशः॥५६॥तत्र ब्रह्मा च रुद्रं च शक्रश्चापि सुरेश्वरः॥समेत्य विविधैरत्नैर्यजन्रत्नैश्च संचयैः॥५७॥तुंबरुर्नारदश्चैव
व विश्वावसुर्हाहाहूहू॥अभिगम्य सुरश्रेष्ठं स्तवैस्तुन्वंति वै प्रभुं॥५८॥सप्तर्षयो महात्मानं कश्यपश्च प्रजापतिः॥
तस्य हेमानि रत्नानि तस्यैपे रत्नपर्वताः॥५९॥तस्मा[illegible]त्कुबेरोभवनात् चतुर्थीभागमश्नुते॥तस्य शैलस्य सिखरात्क्षी
रधारा नरेश्वर॥६०॥त्रिंशद्वाहुः परिग्राह्या भीमनिर्घातनिस्वना॥पुण्या पुण्यतमैर्जुष्टा गंगाभागीरथी शुभा॥
॥६१॥पतत्यजस्रं वेगेन ह्रदे चन्द्रमसप्रभोः॥तयाह्युत्पादितः पुण्यसह्रदः सागरोपमः॥६२॥तां धारयामास पु
रा दुर्धरां पर्वतैरपि॥शतवर्षसहस्राणि सिरसा वै महेश्वरः॥६३॥मेरोः पार्श्वतो दिव्यं सर्वतंकुसुमं शिवं॥कर्णि
कारवनं रम्यं शिवाजलसमुद्भवं॥६४॥तत्र साक्षात्पशुपतिर्दिव्यैर्भूतैः समन्वितः॥उमासहायो भगवान्रमते
भूतभावनः॥६५॥कर्णिकारमयीमाला बिभ्रत्यादावलंबिनी॥त्रिभिर्नेत्रैः कृतोद्योगैस्त्रिभिः सूर्यो दिवोदितैः॥
॥६६॥तमुग्रतपसो सिद्धिर्धर्मज्ञा सत्यवादिनः॥पश्यंति नहि दुर्वृत्तैः शाक्यो द्रष्टुं महेश्वरः॥६७॥एवं दक्षा मेरु
लोके ते यथुर्मेरुपार्श्वकं॥मेरुपार्श्वान्मेरुपादं सुपार्श्वं तत्र वै गिरिः॥६८॥मेरोः पार्श्वे विपुला ग्रे महान् पिप्पलप

६१॥ मेरोः प्राक्चंद्रशृंगे तु महान्वृक्षः सुकेतुराट् ॥ ६९ ॥ सुपार्श्वे चोत्तरस्यापि शृंगे जातो महान्द्रुमः ॥ न्यग्रोधो
विपुलस्कंधोनेकयोजनविस्तृतः ॥ ७० ॥ वनं च सवितुस्तत्र महाभद्रसरस्तथा ॥ इलावृत्तमतिक्रांतं नीलवैडूर्यपर्वतं ॥
॥ ७१ ॥ तत्र ब्रह्मऋषीणां च रमाण्यावथानि च ॥ तत्र कृष्णा नरा राजन् तेजोयुक्ता महाबलाः ॥ ७२ ॥ स्त्रियश्चोत्पलपत्र
भासर्वा सुप्रियदर्शनाः ॥ नीलशैलोत्तरं देशं रम्यकं वर्षमुच्यते ॥ ७३ ॥ शुक्लापि जनसंपन्ना सर्वसुप्रियदर्शनाः ॥ रति
प्रधानाश्च तथा जायते तत्र मानवाः ॥ ७४ ॥ दश वर्षसहस्राणि दश वर्षशतैरपि ॥ जीवंति ते महाराजन् नित्यं मुदितमा
नवाः ॥ ७५ ॥ वर्षांते संस्थितः श्वेतो सुमहान्रजताचलं ॥ तत्र देवासुराणां च गृहाणि रजतानि च ॥ ७६ ॥ सर्वर्तुकुसुमा
वृक्षा सुपीयूषफलो द्रुमाः ॥ नफलान्युपभोक्ष्याथ देशं श्वेतोत्तरं ययुः ॥ ७७ ॥ वर्षं हिरण्यकं नाम यत्र हैरण्वती नदी ॥
यत्र चायं महाराज पक्षिराट् पन्नगोत्तमः ॥ ७८ ॥ यक्षलोका महाराज धन्विनः प्रियदर्शनाः ॥ महाबलास्तत्र सदारा
जन्मुदितमानसाः ॥ ७९ ॥ एकादशसहस्राणां वर्षाणां तेजनाधिप ॥ आयुः प्रमाणं जीवंति शतानि दश पंच च ॥
॥ ८० ॥ सर्वधातुनिबद्धश्च शृंगवान्नाम पर्वतः ॥ शृंगाणि वै शृंगवतस्त्रीण्येव मनुजाधिप ॥ ८१ ॥ एकं मणिमयं तत्र
तथैकं रौक्ममद्भुतं ॥ सर्वरत्नमयं चैकं भवनैरुपशोभितं ॥ ८२ ॥ तत्र स्वयंप्रभा देवी नित्यं वसति शांडिली ॥ सा राज
कन्या विख्याता अतीव सुमनोहरा ॥ ८३ ॥ केनचित्सरिणी तासा राजपुत्रेण धीमता ॥ जामाता श्वशुरे तिष्ठन् तस्य
पुत्रो न विद्यते ॥ ८४ ॥ जामाता राज्यमकरोच्छांडिली सर्वकारिणी ॥ सा महाराजकार्याणि कर्तुमारेभिरे यदा ॥ ८५ ॥

सराजपुत्रश्चतरां तस्याम प्रीतिमागमत ॥ अनेके वेश्यां संपप्यरतिक्रीडाविलालसः ॥ ८६ ॥ एकदा दूरदेशाद्वै विख्याता
तीव सुन्दरा ॥ तां श्रुत्वा भक्तिभावेन आनिस्वपुरे तदा ॥ ८७ ॥ तया सार्द्धं रतिक्रीडा भवने दिव्यसंयुते ॥ अट्टालिकायां
ले खेसां कालो तीतो बहुर्ध्यकः ॥ ८८ ॥ शांडिली राजकन्या वै चिंतयामास किं भवेत ॥ कथं राजा मया सार्द्धं एकीभावं
गमिष्यति ॥ ८९ ॥ अथवा हन्तमेवाहं प्राणत्यागं करोमि वा ॥ ततः सखीनां कथयत् तस्य वृत्तांतं विशेषतः ॥ ९० ॥ आ
दौ विशेषबुध्या वै किंचित्कार्यो ह्युपायकः ॥ ततः स्वपित्रे वृत्तांतं दूतद्वारान्यवेदयच ॥ ९१ ॥ एकं च मेषीपुत्रस्योपर्यं
शत्भ्रसंयुतं ॥ समीचीनं प्रेषयास्य महत्कार्यं करोम्यहं ॥ ९२ ॥ ततस्तेन प्रेषितो वै मेषीपुत्रो महाप्रभः ॥ शत्भ्रवर्णो
त्तिलोमाढ्यो सुन्दरो मुष्कसंयुतः ॥ ९३ ॥ तं दृष्ट्वा पीतवर्णं च किंकृत्वा तु लोल्लिहितं ॥ अनेकवर्णसंयुक्तं नाम च चक्रे
थले खनात ॥ ९४ ॥ महादेवः स्वमेवास्य विष्णुब्रह्मा तथैव च ॥ एवं अनेक नाम्ना च लेखित्वा शांडिली तदा ॥ ९५ ॥
ततः कतिपये स्तत्र गत्वा वृत्तांत मादितः ॥ श्रुत्वा लेखति राजा सो वेश्याया अट्टालिकोपरि ॥ ९६ ॥ ततो राज्ञ्यां समा
दाय मेषकं तत्र संगता ॥ स्वयं तु गुप्तरूपेण किंचिद्दूरे व्यवस्थिता ॥ ९७ ॥ ततो मेषस्तया मुक्तो वेश्या सन्निधिमेव च ॥
वेश्या खेलितराज्ञा वै सारी पारं तरे स्थिता ॥ ९८ ॥ एतस्मिन्समये मेषो वेश्यां हंतु समागतः ॥ एकेनैव प्रहारेण भय
भीता कृता तदा ॥ ९९ ॥ द्वितीयेन प्रहारेण निःसत्वा सा पतत्तदा ॥ नैव राज्ञो सकृतवान मेषो वै चलसंयुतः ॥ १००

राजा चिंतामवापासौ किमिदं समुपस्थितं ॥ एतस्मिन् रात्रिसमये खेलनावसरे सती ॥ १०१ ॥ वेश्या मूर्छासमाक्रां
ता अहं चैव विशेषतः ॥ इदानीं किं करोम्यद्य को वा संजीवयेत्तु नः ॥ १०२ ॥ एतस्मिन्समये सा तु शांडिलीराजकन्यका ॥
महाबुद्धिमती सा तु प्राह तं विस्मिता तदा ॥ १०३ ॥ हे राजन् त्वं न जानासि देवाः क्रुद्धास्त्वयोपरि ॥ निरंतरं वेश्यया
त्वं रतिक्रीडाविलालसः ॥ १०४ ॥ किं कार्यमद्य संप्राप्तं येन ते जीवतं भवेत् ॥ यदा वेश्यालया नार्यो मीलिता बहुला
लसाः ॥ १०५ ॥ आसां संसर्गेण जीवत्वं प्राप्यते मन्नियोगतः ॥ एवं तद्वाक्यमाकर्ण्य राजा तां विनयान्वितः ॥
॥ १०६ ॥ प्रोवाच वचनं किं तु तव दासोस्म्यहं किल ॥ त्वमेव जीवनं देहि तव वाक्यं करोम्यहं ॥ १०७ ॥ एवं निश्चित्य सा
देवी राजकन्याथ शांडिली ॥ स्वामिन्द्रियाः समायातो महादेवः सदेवकः ॥ १०८ ॥ आकारयामास तदा मेषकं नाम
संयुतं ॥ आगतः समलावर्णो प्रोद्दियोद्रीयसंयुतः ॥ स्वामिन्निद्रां कुरु विभो सोलस्याम्यद्य देवतः ॥ एवं तया
तदाश्चर्यं कृत्वा वेश्या पलायिता ॥ ११० ॥ राज्ञो प्रीतिरभून्नित्यं शांडिल्या सह रेमिरे ॥ राज्यं कृतं तया सार्द्धं अ
नेकैर्भोगसंयुतं ॥ १११ ॥ एवं प्रभावां प्रांडिल्या नित्यं वसति पर्वते ॥ शृंगवांस्तु महाराज पितॄणां प्रतिसंचरः ॥
११२ ॥ शृंगवतोत्तरं देशं वर्षतद्धनुषस्थितिः ॥ उत्तराः कुरवो ध्वांताः पुण्याः सिद्धनिषेविताः ॥ ११३ ॥ त
त्र वृक्षा मधुफलानित्यपुष्पफलोपमाः ॥ पुष्पाणि च सुगंधीनि रसावंति फलानि च ॥ ११४ ॥ सर्वकामफ

॥२२॥

लास्तत्र केचिद्धक्षाजनाधिप ॥ अपरे क्षीरिणो वृक्षास्तत्र तत्र जनाधिप ॥११५॥ ये स्रवंति सदा क्षीरं षड्रसं ह्यमृतोपमं ॥
सवस्त्राणि प्रसूयंते फलेष्वाभरणानि च ॥११६॥ सर्वा मणिमया भूमि सूक्ष्मकांचनवालुका ॥ सर्वत्र सुखसंस्प
र्शा निष्पंका नराधिप ॥११७॥ देवलोकच्युताः सर्वे जायंते तत्र मानवाः ॥ तुल्यरूपगुणोपेताः समेषु विषमेषु च ॥
॥११८॥ मिथुनानि च जायंते स्त्रियश्चाप्सरसोपमाः ॥ तेषां तत्क्षीरिणां क्षीरं पिबंत्यमृतसन्निभं ॥११९॥ मिथुने
जायते त्वा वै समं तत्र प्रवर्द्धते ॥ तुल्यरूपगुणोपेतं समवेषं तथैव च ॥१२०॥ एकैकमनुरक्तं च चक्रवाकसमप्रभौ ॥
निरामया विशोकाश्च नित्यं मुदितमानसाः ॥१२१॥ दशवर्षसहस्राणि दशवर्षशतानि च ॥ जीवंति ते महाराज

स

न चान्योन्यं जहंति वै ॥१२२॥ भारुंडा नाम शकुनास्तीक्ष्णतुंडा महाबलाः ॥ ते तान्निरहृत्य मृतान्दरीषु प्रक्षिपंति च ॥
॥१२३॥ एकाशीति सहस्रं तद्योजनं दीर्घमुच्यते ॥ नव सा हस्रविस्तीर्णं वराहो देवतातत: ॥१२४॥ उत्तराध्ये दक्षि
णे तु भोजकोटपुरं महत् ॥ अस्ति तं पश्यमानौ तुरगो जगमतुर्जवात ॥१२५॥ सैन्यं भ्रंगवतो मूर्ध्नि प्राप्तं तत्रै
व संस्थितं ॥ तत्र मार्गे मपश्यंत सहस्रयोजनोच्यतः ॥१२६॥ इतस्ततः प्रधावंतो ददृशुर्मार्गसंकटं ॥ पुरा मत्स्येन
युद्धार्थं गच्छता खंडितं तटं ॥१२७॥ द्विषड्योजनविस्तीर्णो मार्गो भूय्यत्र खंडितः ॥ तेन मार्गेण चलितं सेहमर्णव
सन्निभं ॥१२८॥ न तत्र सूर्यस्तपति महच्छाया सुशीतलां ॥ सहस्रयोजनं देशं सैन्ये जनविवर्जितं ॥१२९॥ त

॥२३॥

षार्दिताबभूवुस्तेम्लानास्यागतसत्वकाः ॥ एवं चिंतान्विताराजन् कालनव्यास्तटं ययुः ॥१२०॥ तत्तीरमासाद्य
जलं पपुस्तेस्नाताः प्रहृष्टाः सचेतनाभवन् ॥ आहूय सर्वान्नृपतयो जगद्गुरुं सभां चकाराथ ददर्श नारदं ॥१२१॥
ध्वनयन् विकृतं वीणां सैन्यमध्ये विवेश सः ॥ तं दृष्ट्वा जहृषुः सर्वे सहोत्थाया भिवंदिरे ॥१२२॥ ॥६॥ ॥इ
ति श्री महाभारते आश्वमेधिके पर्वणि हुंडुभ्युपाख्याने सप्ततितमोध्यायः ॥६॥७०॥८॥ ॥जैमिनिरुवाच ॥ ॥
महासने चोपविश्य पूजयित्वाब्रवीद्धरिः ॥ देवर्षे भूरिभागानां दर्शनं ते भविष्यति ॥१॥ अद्य विस्तृतमार्गे वै
संमर्दो भूत्परस्परं ॥ तेन भिन्नारथाश्वानां गजानां नृपतय ॥२॥ जलशून्ये मरुदेशे तृषयापि प्रपीडिताः ॥
पूर्वपुण्यान्नदीतीरं प्राप्तास्मत्तव दर्शनं ॥३॥ महद्दर्शनसंगाभ्यां नश्यंती क्लेशसंचयाः ॥ इतः पर्वतदेशोयं त
द्विशेषं प्रवर्णय ॥४॥ तरंगिण्याः परं पारं केनोपायेन गम्यतां ॥ एतदाचक्ष्व सकलं विष्टपं ते दिशास्ति नो ॥
॥५॥ ॥नारद उवाच ॥ ॥किं भ्रामयसि गोविंद मायया दुर्निवारय ॥ सर्वज्ञस्त्वं न किं वेत्सि त्वोदरस्थं जगत्त्र
यं ॥६॥ तव पादे स्थिता गंगा तत्रापि त्वं षयार्दिताः ॥ तथापि कथयिष्यामि विशेषं तत्र यत्र च ॥७॥ पारे ध्येर
स्ति नगरं भोजकोटीति विश्रुतं ॥ चतुर्दश शतलक्षं त्रिशतं योजनायतं ॥८॥ गोपुरैर्विविधै रम्यैः प्राकारैर्वीरु

णेर्गहै:॥स आस्ते षुंदुभिर्दैत्योमहाकायः प्रतापवान्॥९॥तरुणादित्यसंकाशो रूपेणाप्रतिमो भुवि॥सुवर्णाच
लवत्कायं स्निग्धलभ्रगसन्निभं॥१०॥पूर्णेंदुभास्य त्रिशतैः पङ्क्तिभिस्त्रिर्लवैरिव॥नेत्रालिभीराजमानं महाणा
मउलैरपि॥११॥मुकुटैः कुंउलैर्व्याप्तं तडिद्भिः शिखरानिच॥त्रिसहस्त्रकराणां च श्रेणिभी रूपशोभितं॥१२॥
शालद्रुमाणां श्रेणीभिः स्वर्णशैलमिवावृतं॥कटकैरत्नखचितैआयुधैः समलंकृतं॥१३॥तादृग्वीरं न प
श्यामि भ्रमन् ब्रह्माउगोलके॥पुरा तं युधि निर्जेतुं जामदग्न्यः प्रतापवान्॥१४॥युद्धं बहुविधं चक्रे क्षमो
भूत्वाक्षमस्य यैंतथा दाशरथी रामप्राप्तो जेतुमुदग्दिशं॥१५॥प्रवर्तः संगरं कर्तुं दैत्यराजा नमाक्यत॥
तदा वसिष्ठः संप्राप्तो राममाह त्वरान्वितः॥१६॥राम राम महाबाहो अलं युद्धं निवर्तय॥त्वं न जाना
सि दैत्येन्द्रं मे तातो सि पराक्रमः॥१७॥अनेनाराधितः शंभुस्तेन दत्तो वरो महत्॥सर्वत्र विजयं युद्धे शत्रूणां
च पराभवं॥१८॥पुरा दशरथः प्राप्तो दैत्यं जित्वा महाधनं॥गृहीष्यामीति संचिंत्य सुमित्रेण निवारितः॥
॥१९॥तस्मात्त्वं तव्यमिस्यक्तो रामेण स्वपुरं ययो॥तस्मादतः परं मार्गो युष्माकं चापि दुर्गमः॥२०॥स्व
स्वदेशं निवर्तध्वं मत्रानर्थो भविष्यति॥वृत्तांतरं प्रवक्ष्यामि पूर्वार्णवतटे महत्॥२१॥कश्चिद् द्विजपं

कुर्वन्नुत्तदर्द्दस्यासुमालया ॥ मंत्रैश्च मंत्रितां मालां महामत्स्यः प्रगीलयत् ॥ २२ ॥ मंत्रप्रभावात्स महाबली
भूत्त्रिंशद्योजनवपुर्निधि चित्रितांगः ॥ मालाप्रभावविदितोथ मदस्य पुण्यं पुनश्च कर्तुमयम प्रवृत्तः ॥
॥ २३ ॥ ततः श्रुकोपसमुनिरशपन्मत्स्यदुर्मते ॥ सदा युद्धभवं क्लेशं प्राप्स्यस्याभूतसंभवं ॥ २४ ॥ ततो मत्स्योऋ
षिवरं नमस्कृत्वा समपूजयत् ॥ रत्नैश्च मोक्तिकैश्चैव प्रवालैः शंखमोक्तिभिः ॥ २५ ॥ ततस्तुष्टो मुनिवरो शापप
स्यांतं चकार सः ॥ त्वं तिष्ठस्व समानेन मल्लेन कुर्वता रणं ॥ २६ ॥ पदाते युवयोर्वक्ष्ये पतिष्यंति धनुर्धरः ॥ गी
लनात्सप्तमे चान्हि शापशांतो भविष्यति ॥ २७ ॥ चतुर्विंशत्सहस्रस्य वत्सरांते महामघे ॥ श्रुत्वा मत्स्यो
मुनिं प्राह प्रहृष्टो मुनिसत्तम ॥ २८ ॥ मत्समानो त्र नास्त्येव कुत्रास्ति तद्व[illegible]धुना ॥ २९ ॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥
भोजकोटिपुरं प्राप्ते स्वर्णवोत्वत्समोस्ति सः ॥ मत्स्यो ऋषिं नमस्कृत्य बहिर्मार्गगणसो गमत् ॥ ३० ॥ गिरीन्द्र
मर्यमार्गस्था न्मार्गं कुर्वंततो ययौ ॥ परस्परं योधयंतौ तत्राब्धौ प्रतिष्ठितः ॥ ३१ ॥ युष्माकं गमनं चेत्स्या
द्युद्धं शांतं भविष्यति ॥ तस्मात्द्वयेकरं तीरं न गंतव्यं सुभे पुभिः ॥ ३२ ॥ अयं पार्थो महाबाहु कौरवाणां
कृतांतकः ॥ सदुंदुभे स्तु पुरतो ह्युधीरो हि भविष्यति ॥ ३३ ॥ युष्माकं भूपतीनां च तत्पावन्मन्यते हि सः ॥

तस्पर्द्धया महाकुशं युष्माकं हि भविष्यति ॥३४॥ ॥जैमिनिरुवाच॥ ॥नारदोक्तानि भूपानां हृदयानि व्यदा
रयंत ॥परस्परं प्रपश्यंतो हा कष्टमिति चाब्रुवन् ॥३५॥ ततस्तु कोपपर्यस्तं नारदं प्रत्यभाषत ॥मयास्यनुमतो वीरो जितः शं
कर मालवे ॥३६॥ कुंत्यावृतार्थेन नागेन्द्रो बाणमार्गे वतारितः ॥कृतः सुभद्राहरणं यादवानां प्रमथ्य च ॥३७॥ म
द्राणपुरं खवाते न भूपमंडलवारितं ॥तन्मध्ये कीदृशो दैत्यो दुंदुभीति प्रशंससे ॥३८॥ अर्जुनस्य च वाक्यानि
श्रुत्वा मुनिः प्रहस्य च ॥अपतत्व प्रतापोऽहि दुंदुभेः स्वप्नतुल्यतां ॥३९॥ पुरो नद्रक्ष्यते तावत्त्वद्योतः सूर्यदर्श
नात् ॥उपस्थिते स्वनर्थो हि त्वन्निमित्तो महीभृतां ॥४०॥ द्वारकायां यादवानां स्त्रीणां कुरंगचक्षुषां ॥ कृष्ण
पार्थस्य सत्वेन क्षयं नेष्यसि भूपतीन् ॥४१॥ अस्ति भूमंडले कोऽपि स्याता वै दुंदुभेः पुरा ॥न पाताले स्वर्गलोके
न भूतो न भविष्यति ॥४२॥ ससप्तसिंधून् स जित्वा वैरेन्द्रदुर्गं ददाह च ॥गणगंधर्वयक्षाणां राज्यं त्रासं चका
र सः ॥४३॥ पाताले पन्नगान् जित्वा न पर्याप्तः पुरा क्वचित् ॥इदानीमर्जुनो युद्धे पर्यासरवदृष्यते ॥४४॥
श्रुत्वा नारदवाक्यानि विचारः सुमहानभूत् ॥सैन्य युक्तानि वर्तध्वं यदि जीवितुमिच्छथ ॥४५॥ श्रुत्वा ना
रदवाक्यानि साधु साध्वीति चाब्रुवन् ॥सर्वेषां कार्यवीराणां किं कर्तव्यमतः परं ॥४६॥ तेषां मध्ये
महाबाहुर्बभ्रुवाहोऽब्रवीदिदं ॥वीराणां मास्तु हि भयं एको हं तेन योधये ॥४७॥ दुंदुभिं दुंदुभिश्चेति किं

वह्निर्नारदो मुनिः ॥ एवं ताम्रध्वजो वीरस्तथा कर्णसुतो बली ॥ ४८ ॥ नारदः प्राह युष्माकं प्रतापोन च दुंदु
भिं ॥ ४९ ॥ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ ॥ उत्पत्तिं तस्य कथय सुरर्षार्थ युतस्य च ॥ ५० ॥ ॥ नारद उवाच ॥ ॥ आसी
त्सुरांतको दैत्यो तस्याभूत्तारकासुरः ॥ तेन प्रासादितः शंभुरजेयो त्वं वरं ददौ ॥ ५१ ॥ कृतेसि वा स्मजा त्तेन
षण्मुखेन विनाशिताः ॥ गजासुरस्तस्य सुतं शंकरेणैव पातिलः ॥ ५२ ॥ पुरा कात्यायनी देवी चाभ्यंगं कुर्वती
सती ॥ मलपिष्टेन निर्माय कुमारं द्वाररक्षकं ॥ ५३ ॥ हत्वा गजासुरं वेगाछंकरो गृहमाविशत् ॥ निवारि
तः कुमारेण कोसी स्वल्का पराजितः ॥ ५४ ॥ चुकोप रुद्रस्तं छित्वा शिरोदर्शमिवापतत् ॥ पार्वती शंक
रं प्राह किमधर्मो त्वया कृतः ॥ ५५ ॥ कुमारं हृदयानंदं विसिरस्कं कृतं भवान् ॥ गजासुरशिरः छित्वा स
धायतत्कलेवरं ॥ ५६ ॥ जीवयित्वा परान्यादाद्दय पूज्यो भवेदिच ॥ तस्माद्दैत्यो सर्वकार्ये आदौ पूज्यो ग
णाधिपः ॥ ५७ ॥ गजासुरसुतश्चायं दुंदुभिर्लोकविश्रुतः ॥ आराध्य तत्प्रसादेवं वरं प्राप्य भयापहं ॥
॥ ५८ ॥ युध्ये भयं न तस्यास्ति प्रसादाछंकरस्य च ॥ इयं नदीयमसुता यो स्यां परिणइष्यति ॥ ५९ ॥ सोस्या
रूदे पतिष्यंति सोत्तरार्णवमीलिता ॥ अष्टयोजनविस्तीर्णा तलाद्धि नवयोजना ॥ ६० ॥ अस्याः परत

रंगंतु उपायोनास्तिसर्वथा॥कालनस्यारुदे सैन्यंमग्नंभवेदसंशयं॥६१॥अतःपरंस्वनगरंगंतव्यंयदिरोच
यि॥हनुमानूयदिनेताहिससैन्यस्यतदाव्रज॥६२॥कृष्णोस्यगाहनूमंतंइ मंबलंस॥सप्रत्युवाचभोस्वामि
नउद्धर्त्तभवसागरात॥६३॥शरसेतुबंधनेज्ञातेपार्थेदत्तंबलंत्वया॥बाणभंगाध्वजस्तंभेस्थानंदत्तंत्वय
धुना॥६४॥उत्थायकपिराट्रुद्रोविराड्रूपमधारयत॥रामोवलीप्रसार्याथयोजनद्वादशायतं॥६५॥
ततःकरैर्द्वादशयोजनायतैर्बलंगृहीत्वारथवाजिकुंजरं॥निवेशयस्यारपरेमहात्मानिमेषमात्रेणस
वायुनंदनः॥६६॥तीर्खाजलंचक्रतुस्तेरथहस्तिपताकिनं॥भेरीशंखनिनादैश्च्यजग्मतुर्वाजिनोजवात॥
॥६७॥प्राप्तौसमुद्रतीरंतौदैत्यदानवसंकुलं॥रक्षिणोनगरद्वारंदैत्याहिंसप्रलक्षकाः॥६८॥समु
द्रतरणेयुक्तास्तदाप्राप्तौतुरंगमौ॥असुरावीक्ष्यतुरगौपृष्ठतःसैन्यमन्हुतं॥६९॥वृषकेतुबभ्रुवा
हौसंधानंचक्रतुःशरैः॥वीराणांतुमुलंयुद्धंकेशाकेशीप्रहारणैः॥७०॥खड्गधारैःप्रासकुंतैस्तो
मरैर्मुसलैरपि॥पलिताःपात्यमानाःश्च्यक्षताःकेचनसंस्थिताः॥७१॥तदानदीरक्तवाहाभीरूणां
भयदायिनी॥युद्धेविस्मयमापन्नौबभ्रुवाहनकर्णजौ॥७२॥ ॥बभ्रुवाहनोवाच॥ ॥वृषकेतो

महावीरैः पातितं सकलं बलं ॥ वृषकेतुरुवाचेदं भ्रातः पश्य पराक्रमं ॥ ७३ ॥ शरान् संधाय चापे स्वे
ते वीरान्बहु पातिताः ॥ तथैव बभ्रुवाहेन दैत्यान्विध्वा महाशरैः ॥ ७४ ॥ सिंहनादेन महता सर्वे दैत्याः
समागताः ॥ धुरंधरा तदा दृष्ट्वा कंपितौ बभ्रुकर्णजौ ॥ ७५ ॥ तैर्विद्धौ शरजालेन संग्रामे भंगमाप
तुः ॥ नीतौ तुरंगौ ह्यसुरैर्महाराजसभां प्रति ॥ ७६ ॥ चारा गत्वा स्म कथयन् कृष्णानीतौ तुरंग
मौ ॥ वृषकेतुबभ्रुवाहौ भंगयित्वा महाबलौ ॥ ७७ ॥ तच्छ्रुत्वा विस्मितः कृष्णो पार्थं वचनमब्रवीत् ॥
तुरंगमौ विमोक्तुं हि कः शक्तो किं महाबलः ॥ ७८ ॥ एवमाकर्ण्य वीरास्ते प्रद्युम्नाद्या महाबलाः ॥
निर्ययुस्ते महावेगात्तीरमासाद्य वारिधेः ॥ ७९ ॥ कृष्णः प्लवंगमाहेदं ध्वजाग्रास्य पश्यतः पुरं ॥ ह
नुमान्त दूरशार्थ अब्धेर्वामे महत्पुरं ॥ ८० ॥ नगरस्यास्य प्राकारो ह्यवाङ्मनसगोचरं ॥ गगनेक
लशादीप्ता मे दिव्याः सूर्यबिंबिताः ॥ ८१ ॥ नगरेस्मिन्महावीरा संख्यां कर्तुं न शक्यते ॥ श्रुत्वा ह
नूमतो वाक्यं कृष्णः साधुममन्यत ॥ ८२ ॥ नीतौ तुरंगमौ वीरैर्दुंदुभेर्वै सभां प्रति ॥ द्वात्रिंशद्योज
नादीर्घा ऊनायता षोडशयोजना ॥ ८३ ॥ सुवर्णभक्तिका रम्या रत्नस्तंभैर्विराजिता ॥ हर्म्यैकविं
शतीयुता पुत्रिकाभिर्विराजिता ॥ ८४ ॥ तस्मिन्सिंहासनारूढो त्रिसहस्रभुजान्वितः ॥ त्रिशता

स्येप्रभायुक्ते र्नानालंकारमंडितः॥८५॥स्वर्णदंडयुतै [illegible]त्रै श्चामरै र्विजितः प्रभुः॥द्वात्रिंशल्लक्षवीरा
णांसमंपङ्क्तिभिरावृतं॥८६॥वामांगेदक्षिणांगेच राजानः पर्युपासते॥द्वीपद्वीपसमाचारान् कथयं
तिहिमंत्रिणः॥८७॥सभायाः पुरतोवामे अश्वजातीः सहस्रशः॥दक्षभागेगजानांच दोलाभिध्व
जमंडिताः॥८८॥दक्षात्तुरंगमोराजा कस्यतावीतिचाब्रुवीत्॥तेब्रुवन्न्योभालेपत्रेवाचयस्वायतं॥
॥८९॥विसृज्यपत्रंवाचयेति धर्मराजमहाकृतौ॥विमुक्तेतुरगंह्येकं द्वितीबर्हिकेतुना॥९०॥ततोज्ञात्वा
दुंदुभिश्चउवाचस्पृहसन्निव॥कतिवीराः समायाता तेषांवैकीदृशंबलं॥९१॥तेवीराविनयेनाहुर्ध्व
जस्तंभेध्वजस्तंभे प्लवंगमः॥महारथिर्ह्यर्जुनस्तु कृष्णसारथिनासह॥९२॥सैन्यंरक्षादिष्णोवीराव्या
त्तंसूर्यमिवाखिलं॥अस्माभिस्तुरगोदक्षाद्धृत्वातोधावमानगो॥९३॥तत्रयुद्धंसुतुमुलं कृतंवीरै
र्महाबलैः॥भंगयित्वाबलंतेषां पश्चात्त्वासास्मतेंतिकं॥९४॥ ॥दुंदुभिरुवाच॥ ॥अस्मिन्पुराहि
बालानांकोप्यष्टदशकंबलं॥सभासमानानगरीपांडवानांराजाक्वया॥९५॥नगरेस्मिन्बालका
नांवीथ्यांवैकलहोभवेत्॥तादृशाभूमिराजानस्तेषांपार्थोधनुर्द्धरः॥९६॥कृष्णपवनपुत्रश्च
संग्रामःस्वप्नसन्निभः॥संग्रामेपातितावीराअसंख्यातानगण्यते॥९७॥शालायांबध्यतामेता

रथाः

वर्वाणो युधि गम्येतां ॥ षट्पंचाशत्कोटिहयाः षष्ठिकोटिषु कुंजराः ॥ ९८ ॥ त्रिंशत्सप्त चाश्ववराः पत्ति
संख्या न विद्यते ॥ अशीतिलक्षासिधराश्च चर्मेषुधिशरासनाः ॥ ९९ ॥ लक्षैकदाशशस्त्रैश्च एवं पाद
चरं बलं ॥ लक्षाष्टादश वाद्यानां शृंगशंखकलादिभिः ॥ १०० ॥ मिलयित्वा ससंग्रामे चलितो दुंदु
भिर्महान ॥ महावादित्रघोषैश्च सैन्यं द्वारे समाकुलं ॥ १०१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ इति श्रीमहाभारते आश्व
मेधिके पर्वणि दुंदुभिआख्याने एकसप्ततितमोध्यायः ॥ ७१ ॥ ९ ॥ ॥ जैमिनिरुवाच ॥ ॥ दुंदु
भेर्निबिडं सैन्यं महाद्वारे समाकुलं ॥ दृष्ट्वा राजा सयामंत्री द्वान्सुसाटयन्पुरः ॥ १ ॥ वीरा हर्षेण म
हता महाद्वाराद्विनिययौ ॥ सप्तशंसुपद्वारेभ्यो वीराः केचिच्च निर्ययुः ॥ २ ॥ विंशच्छतप्रधानाश्च पं
चाशन्मंडलाधिपाः ॥ अशीतिलक्षाश्च राजाः पादेशं खतलभारकाः ॥ ३ ॥ पताकाभिः शोभिताश्च
अश्वा पत्त्वाणशोभनाः ॥ छत्रै राकाप्रालुसंहि अमरा व्याकुला भवन् ॥ ४ ॥ द्वात्रिंशद्योजन र
थे द्विसहस्र श्ववाजिनः ॥ सपादलक्षसैन्यस्तु ध्वजस्तंभो विराजते ॥ ५ ॥ ध्वजे त्रिभैरवाः संति
सितकपालिरूपिणः ॥ तैर्दृष्टं पाण्डवसैन्यं हसिता दुःसहैरपि ॥ ६ ॥ वृक्षाणां च तले मध्ये तेन युद्धं
भवेत्तव ॥ हास्यास्य नावकाशोस्ति यशस्वी दुंदुभे प्रभो ॥ ७ ॥ ततः प्रधानो विज्ञासिं दुंदुभेश्चिं

प्रभेदय ॥ जले निमग्नं कुर्वेहं पाण्डवानां महाबलं ॥८॥ नघत्वा दुंदुभिः प्राह एवं पराक्रमो भवेत् ॥ शरणंगत
वानछ्रिमितिलोकापवादिष्य ॥९॥ तिलपत्रं भ्रामयिष्य यदुपाण्डवभूपतीन् ॥ गजासुरस्यान्तणोहं भविष्या
म्यद्य पश्यतां ॥१०॥ ततः पाण्डवसैन्यं तत्युद्धाय समुहमास्थितं ॥ कृष्णः प्लवंगमं प्राह नगरं प्रतिदूरकं ॥
॥११॥ कतिमात्रं देश सैन्यं दृष्ट्वा [illegible] हि प्लवंगम ॥ हनुमान्तं ददर्शाथ सैन्यं सागरसन्निभं ॥१२॥ च
तुर्गुणं पार्थसैन्यात्सुरं द्वादशयोजनं ॥ दृष्ट्वा शाखामृगः प्राह वासुदेवं स्मयन्निव ॥१३॥ नघत्वावा
सुदेवस्तु साधु साध्वीत्यचिंतयत ॥ अत्रानर्थो व्यवसितश्चन्द्रहास समथाब्रवीत् ॥१४॥ अनेनेनु स
दृशो वीरस्त्रैलोक्ये नास्ति दुर्जयः ॥ ततः प्लवंगमः प्रहदुंदुभिः सन्मुखागतः ॥१५॥ कृष्णसुवर्णान्त
पवरान् आजुहाव समीपतः ॥ सैन्येन सावधानेन भवतां न्त पसत्तमाः ॥१६॥ ध्वजस्तंभे वान
रो सोभुः भुः कारं महान्करोत् ॥ वृषकेतुं भुवाह प्रद्युम्नश्च ग्रतोभवन् ॥१७॥ प्रधानो दुंदुभेर
म्रेषद्विंशात्कारिभिः सह ॥ युद्धार्थं निर्ययौ तस्मात्स्नतापीयुधिसंभटः ॥१८॥ सिंहनादो महाना
ऽसीत्सेनयो वीरहर्षदः ॥ दैत्यराजर्जुनं दृष्ट्वा प्रहस्येदं वचोब्रवीत् ॥१९॥ पार्थ त्वत्सैन्यहं [illegible]न
मस्त्रतापाग्नितेजसा ॥ जहयूरासनः सार्द्धं इत्युक्ते वानरो ब्रवीत् ॥२०॥ अनेन रामदूतेन लं

कायांराक्षसाहताः॥ मद्भाग्यात्समनुप्राप्तो वासुदेवोब्रवीद्वचः॥ २१॥ त्रयाणामेकसमयेहोमये
वडवानले॥ इत्युक्त्वा प्रेषयद्दूतं कशावं गम्यतांपरं॥ २२॥ अनंगं संप्रतीक्षते भवदागमनंशुभं॥ यद्यन्य
थाभविष्यतिविधवाइतिमेकृपा॥ २३॥ जातास्त्वयानिवर्त्तध्वं इतिदूतस्तमागमत्॥ कृष्णं नत्वाथतंप्राहदैत्यो
क्तंकृष्णगर्वतो॥ २४॥ अनेनसहसायुद्धं नभूतोनभविष्यति॥ दिशांजेतुंदाशरथिःरामसैन्येनसंवृतः॥ २५॥
योधितंदुंदुभेस्तत्रवसिष्ठेननिवारितः॥ देवदानववदैत्येषुजेतानास्तिनिवर्त्ततां॥ २६॥ कृष्णोब्रवीदश्ववरो
दीयतांयज्ञसिद्धये॥ तच्छ्रुत्वाहनुमानाहमैवंवदजगत्पते॥ २७॥ वयंतावध्वजाग्राश्च जेतुंशक्तास्मदे
सपं॥ दूतोगत्वाब्रवीद्दैत्यं कृष्णप्लवगभाषितं॥ २८॥ तदाकर्ण्यप्रजज्वालदैत्योयुद्धायनिर्ययौ॥ रणकर्कशो
रणकेतुःसुधर्माराजहंसकः॥ २९॥ पीतांबरोसुररिपुःमहावीरःकुवंशकः॥ रणहुताशःकलकेतुर्वज्र
दंतःसेनावरं॥ ३०॥ कुमारिणोहैमवतोचतुरशापुरोहिताः॥ तेवदन्सैन्यभारोहि कृत्वाचैवंपृथक्पृ
थक्॥ ३१॥ हस्त्यश्वरथपत्तीनांपृथक्कृष्णादशकोटिशः॥ रणमंडलःसैन्यनाथोयुद्धार्थपुरतोययौ॥ ३२॥
तेनयुद्धंबभ्रुवाहोससैन्येनविनिर्ययौ॥ रणमंडलःस्तंचदृष्ट्वा तीक्ष्णंबाणंमुमोचसः॥ ३३॥ तम
दृश्यंशरंवीक्ष्यबभ्रुवाहःशरेणतु॥ तच्छरंपातयित्वाथदैत्यसैन्यमताडयत्॥ ३४॥ पुनःसंधायना

र्स

राचान्तैर्विध्वा दैत्यमंत्रिणः ॥ रणमंडलः शितैर्बाणैर्विव्याध बभ्रुवाहनं ॥ ३५ ॥ बभ्रुवाहः शरैरुग्रैर्विव्या
ध रणमंडलं ॥ सक्षतः सबलं सत्कारणात्पलायितः स्वयं ॥ ३६ ॥ वृषकेतुर्हसन्प्राह मंत्रीन्द्रतापवानसि ॥
दुंदुभिस्तं तथा दृष्ट्वा चंडमुंडमचोदयत् ॥ ३७ ॥ स कर्णात्मजमुद्दिश्य नाराचान्प्रमुमोच सः ॥ भद्रावत्सं
वत्सतापो न चलेन्मद्बलं प्रति ॥ ३८ ॥ श्रुत्वा तं मार्गणैस्तीक्ष्णैर्विध्यद्बलमोजसा ॥ गजाश्च शतशो
भिन्नाः अश्ववाराः परातयः ॥ ३९ ॥ भ्रांताः पलायिताः सर्वे वृषकोपैः प्रपीडिताः ॥ ते दृष्ट्वा भैरवैर्दूरात्ते
दुंदुभिं व्यजिज्ञपत् ॥ ४० ॥ भग्नं प्राप्तं चंडमुंडं श्रुत्वा दुंदुभिरागमत् ॥ रथं प्रचालयद्द्रोषाद्योजनादपादे
सराट् ॥ ४१ ॥ तत्कुंठ हनुमानाह स प्राप्तो दुंदुभिः स्वयं ॥ भुभुःकारं हनूमंतं दुंदुभी रोषतोब्रवीत् ॥ ४२ ॥
साधुनास्य प्रतापेन यशसा चरघूपते ॥ त्वं तथास्यास्म चाग्रे तु अर्जुनायन शास्यते ॥ ४३ ॥ न घृत्वा सह
सा वीर दुंदुभिं सन्मुखो ययौ ॥ बकुलध्वजेन सहितो वादित्रेण स सैन्यकः ॥ ४४ ॥ दैत्यसैन्यं प्रविव्याध
शरैः सन्नतपर्वभिः ॥ सैन्यसागरमस्त्रग्रमासीदैत्यस्य पश्यतः ॥ ४५ ॥ दैत्यो गदामुमोचाथ ताभि
बलं व्यपोथयत् ॥ शरसंधानमकरोत्सहसा [illegible] केशीकेः ॥ ४६ ॥ रणाहुताशीः [illegible]
तानवराः ॥ [illegible] हितः [illegible] करेः पृथक् ॥ ४६ ॥ तैर्विद्धं सकलं सैन्यं पतितं

सकलं क्षणात् ॥ शरेणैकेन तं विध्वा मूर्छितो निपात सः ॥ ४७ ॥ मयूरध्वज संधाय शरैः सन्नतपर्वभिः ॥
विव्याध दुंदुभिं वेगात् छित्वा तान दैत्यराट् शरैः ॥ ४८ ॥ मयूरध्वजमाहत्य तथा वै बकुलध्वजं ॥
शरैर्मूर्छामवापितौ पतितौ भूमिमंडले ॥ ४९ ॥ सप्तकोटिनलेनैव पातितौ रत्नभूपतिः ॥ हाहाका
रो महानासीत्सार्थसैन्ये च सागरे ॥ ५० ॥ ततः प्राप्तौ महावीरौ बभ्रुवाहनकर्णजौ ॥ सैन्येन म
हता युक्तौ सिंहनादेन निस्वनैः ॥ ५१ ॥ ताभ्यामाकारितो दैत्यो युद्धाय समुपस्थितः ॥ ततः प्रद्युम्ना
निरुद्धौ पश्चात्प्राप्तौ महाबलौ ॥ ५२ ॥ एवं ते चतुरो वीरा उत्सृजन् बाणजालकं ॥ त्रिषट् अक्षौणी
सार्द्ध युद्धं चक्रेर्जुनात्मजः ॥ ५३ ॥ स दैत्यस्तान्प्रचलितो वेगेन मरुतादिव ॥ चतुर्भिः संधिता बाणा ते
प्राप्ता दुंदुभिं प्रति ॥ ५४ ॥ स्वस्वबाणैः क्षणाच्छित्वा नीतास्ते ध्वरमंडले ॥ पुनर्मुमोचुस्ते बाणास्त्रि
दशाः कोटिसंमिताः ॥ ५५ ॥ ते ॥ षांचतुर्गुणो बाणा विसृष्टा गणसूनुना ॥ तैः छेदितास्तेषां बाणा
न तत्क्षणा दैत्यसत्तमः ॥ ५६ ॥ पुनः शरान् संदधाय विसृष्टस्तान्नृपान् रणे ॥ प्रद्युम्नबाणैस्तान् छि
त्वा बभ्रुवाहः शरानसृजत् ॥ ५७ ॥ वृषकेतुानिरुद्धौ तु शरजालान्मुमोचतुः ॥ स तैराकुलितः किंचि
त्प्रद्युम्नं साधु मन्यत ॥ ५८ ॥ सहध्वंमसहारं हीत्युक्त्वा बाणमसृजत् ॥ तैः पातितं महासैन्यं वीरा

णां गजवाजिनां ॥५९॥ दैत्यस्य त्वा भैरवान् स्त्रीन् तत्क्षणात्ते समागताः ॥ किं वै स्मरति दैत्येन्द्र सतान् प्रोवाच साद
रं ॥६०॥ बभ्रुवाहनयुद्धे तु युष्मान् संतर्पयाम्यहं ॥ ते भैरवाः पात्रकरा योगिनीनां गणैः सह ॥६१॥ तद्रक्तं शोषया
मासुः पतितानां महारणे ॥ दैत्यश्च संदधे बाणान् कालं च कालभंजनं ॥६२॥ कालं घं कालखंडं व्यसृजत् पार्थसै
न्यके ॥ स सूर्यमंडले व्याप्तं अंधकारेण नादितं ॥६३॥ धीराः परस्परं प्राहुः किं कर्तव्यं न विद्महे ॥ एवं ब
बाणाः पतिता रथोपस्थे शरैः स्थिताः ॥६४॥ आकर्ण्य पार्थप्रमुखा मग्नाश्चिंतार्णवे भृशं ॥ दुंदुभिर्वि
जयं प्राप्त सैन्यं च प्रविवेश सः ॥६५॥ ॥७॥ ॥ इति श्रीमहाभारते आश्वमेधिके पर्वणि दुंदुभ्युपाख्या
ने ताम्रध्वज वृषकेतु प्रद्युम्नानिरुद्ध भंगो नाम द्विसप्ततितमोऽध्यायः ॥७२॥१०॥ ॥ जैमिनिरुवाच ॥ ॥
श्रुत्वा वार्तां ततः सर्वे राजानो भयमेनिरे ॥ कालः कालमुखा प्राप्ता हा कष्टं समुपस्थितं ॥१॥ ततो रात्रौ
प्रवृत्तायां चिंतातल्पेषु निद्रिताः ॥ प्रभातकाले बुध्वा ते कृष्णपार्थादयो नृपाः ॥२॥ कृष्णोऽहं सध्वजं प्राह
निर्वाणे योधितुं रणे ॥ कं प्रेषयेऽहमधुना त्वं ब्रूहि नृपसत्तम ॥३॥ ततोऽब्रवीच्चन्द्रहासो सर्वान् भूपान् समा
कृयत् ॥ आकारितांस्ते संप्राप्ता यौवनाश्वमुखान्नृपाः ॥४॥ तान् पृच्छद्वासुदेवः किं कर्तव्यमतः परं ॥ वी
रवर्माब्रवीत्तत्र योत्स्युं पामित्ययास [illegible] ॥५॥ दुंदुभिः स्वपुरो मार्गे वेष्टितश्च तु तत्र वै ॥ कृष्णाज्ञया स्वसैन्यं

॥३०॥

॥३०॥

तत्सज्जं कृत्वा महारथः॥ रथमारुह्य वेगेन वादित्राणेन निर्ययौ॥ द्वात्रिंशदक्षौहिणीनां भारेण महतावृ
तः॥७॥ तान्दृष्ट्वा दुंदुभी रागात्सैन्येन महतावृतः॥ उभौ तौ पर्वताकारौ वनसैन्येन संवृतौ॥८॥ भैरवा
अभून्दैत्यं वीरवर्मा समागतः॥ जामातास्य यमोद्दिष्टं योधय यथासुखं॥९॥ ॥दुंदुभिरुवाच॥ ॥
अनेन यत्कृतं युद्धं कृतांतस्य बलेन वै॥ कृष्णपार्थहनूमंतमिस्त्वं कारथमारुहत॥१०॥ सिंहनादो महा
नासीत्तेन योयुद्धकांक्षिणो॥ ततः समभवद्युद्धं तुमुलं लोमहर्षणं॥११॥ रथिनां गजिनां चैव वाजि
नां पत्तिनां तथा॥ पतिताः पातितास्त्वन्ये सक्ष्ता त्वा युधि स्थिताः॥१२॥ स सक्षोणी जितं सैन्यं वीरव
र्मा विलोक्य सः॥ वीरप्रात्स्यावत श्चापे शरांश्च संदधे पितान्॥१३॥ तैर्विद्धं सकलं सैन्यं दैत्यराजस्य
पश्यतः॥ दुंदुभि वीरवर्माणमहधर्षबलं महत॥१४॥ वीरवर्मा गदाघातैर्दुंदुभेस्तत्र मोजसा॥ तस्मि
न्युद्धे महावीरा अश्वारोहाः पदातयः॥१५॥ शोणितोघा महानद्यः सम्पस्तत्र विसुस्रवुः॥ वीरवर्माथ
संधाय यमास्त्रं प्रमुमोच ह॥१६॥ तमायांतं वीक्ष्य दैत्यस्वबाणे र्विनिवार्य सः॥ दुंदुभिः संदधे बाणान्
लक्षसंख्या शिलाशितान्॥१७॥ मुमोच वीरवर्माणं सनिर्वाणास्त्र चिच्छिदे॥ त्रयोदशं तदस्त्रेण लक्षं दै
त्यबलं हतं॥१८॥ तदद्भुतं प्रपश्याथ शुक्रांगारकयो रवी॥ शुक्रप्राप्तो दैत्यवरं जयदं लाजगाम ह॥१९॥

सार्द्धसाहस्त्रबाणान्संदधेदुंदुभिरोजसा॥कुत्स्नस्तास्तेवीरवर्मास्वशरैर्विनिवार्यसः॥२०॥जंभणा
स्त्रंमुमोचाथदैत्यराजन्यसत्तमः॥वीरवीरवर्माणंशस्त्राणांअनिवार्यमभञ्जनतत्॥२१॥तद्यासंमेघ
पटलंपुथ्व्यांमंदिशोदश॥तदस्त्रंतिमिराकारंभूत्वासैन्यंविभेद्यच॥२२॥बाणैर्धुंधुरवन्कुर्वनह्
दयंवीरवर्मणः॥बिभिद्यपातयामाससैन्येनसहितंततः॥२३॥पतितंवीरवर्माणमाकर्ण्यधर्मरा
ट्स्वयं॥रुषाजगामयुध्येतनारदेननिवारितः॥२४॥पतितंवीरवर्माणंहाहाकारोमहानभूत्॥
ततोनुशाल्वःकृष्णाज्ञामादायरथमारुहत्॥२५॥सैन्येनमहतायुक्तोत्तूर्णंदुंदुभिमागमत्॥आयं
तंदुंदुभिर्वीक्ष्ययुद्धायसन्मुखोभवेत्॥२६॥सरुद्रबाणंसंधायअनुशाल्वंमुमोचसः॥शरस्यमंडलं
गत्वाअनुशाल्वेनसन्मुखः॥२७॥दृष्ट्वाक्षुरेणचिच्छेदशरजालमथासृजत्॥तेनदैत्यस्यवीराणांह
स्त्यश्वरथपत्तिनां॥२८॥कदनंसुमहच्चक्रेपातितंबहुधाबलं॥प्रभावंदुंदुभिर्दृष्ट्वासंधायास्त्रंजलं
धरं॥२९॥सरुस्वमंत्रसारंत्वभिमंत्र्यत्वाप्रमुमोचसः॥तदस्त्रंचस्वबाणेनअनुशाल्वेनवारितं॥३०॥
पुनर्मुक्तंदैत्यबाणंतदप्येनेनवारितं॥दुंदुभिसंदधेबाणमनिवार्यमुमोचतं॥३१॥तंनिवारयितुंप
त्वादनुशाल्वोनशशाकसः॥सतस्यहृदयंभीत्वामूर्छितोनिपपातसः॥३२॥पतितेह्यनुशाल्वेतं

भूत्वापार्थोभयान्वितः॥इन्द्रादयोलोकपालाकंपिताचभवत्तदा॥३३॥कृष्णंचिंतान्वितंवीक्ष्यहंसके
तुर्महाबलः॥कृष्णाज्ञयाययौयोद्धुंदुंदुभिंसैन्यसंयुतः॥३४॥दुंदुभिस्तंसमायांतंवीक्ष्यनादंमहान
भूत्॥ततोयुद्धमभूत्घोरंसेनयोर्लोमहर्षणं॥३५॥हंसध्वजोमुमोचाथभैरवंबाणमुत्तमं॥त्रिलक्ष
शरजालंसभूत्वावीराननपातयत्॥३६॥मदोन्मत्तगजानांहिशुंडादंडान्यपातयत्॥ध्वजस्तंभानप्रवि
च्छेदरथाश्वांश्चत्रिलक्षकं॥३७॥युध्यमानेहंसकेतौप्रहरद्वितयंगते॥तृतीयेप्रहरेयुद्धंतुमुलंवी
रपातनं॥३८॥गदाभिर्मुद्गरैःकुंतैस्त्रिशूलैर्भिंडिपालकैः॥परस्परंधावमानैर्गदाघातंचचक्रतुः
॥३९॥वीरानाहहंसकेतुःकृष्णाधारेणनोभयं॥आर्ण्यदुंदुभिःक्रोधादुग्रंबाणंमुमोचतं॥४०॥
त्वदंतिकमिमंबाणंनिवारयेत्युवाचतं॥तमायांतंहंसकेतुश्छित्वाबाणेनतत्क्षणात्॥४१॥दुंदुभि
र्वतणेबाणंसंधायप्रमुमोचतं॥हंसकेतुःशक्तिबाणमभिमंत्र्यमुमोचतं॥४२॥बाणोसाकाशमग
मत्ससहस्रगुणोभवत्॥हंसध्वजस्यहृदयेलग्नामूर्छामवापसः॥४३॥मूर्छितंहंसकेतुंतंदृष्ट्वा:सुबु
द्धिमंत्रिणा॥हंसकेतुरथेस्थाप्ययुद्धायसमुपस्थितः॥४४॥दुंदुभिस्तंप्रविव्याधशरेणार्द्धेंदुभे
नच॥तेनतस्यशिरश्छिन्नंदुंदुभेःसन्मुखागतं॥४५॥आगतंचशरैर्विध्वापातयामासभूतले॥म

हं

मूर्छां त्यक्त्वा हंसकेतुस्तिष्ठ तिष्ठति चाब्रवीत् ॥४६॥ संधाय बाणमस्त्रं प्रमुमोच रुषान्वितः ॥ आयांतं
समनुप्रेक्ष्य दैत्यो बाणेन वारयत् ॥४७॥ अर्द्धचन्द्रेण चिच्छेद हंसकेतोर्महच्छिरः ॥ रामरामेति जल्पंतं
श्रीकृष्णस्य रथे पतत् ॥४८॥ तद्दृष्ट्वा महदाश्चर्यं वीराणां भयमाविशात् ॥४९॥ ॥५०॥ ॥इति श्रीमहा
भारते आश्वमेधिके पर्वणि दुंदुभ्युपाख्याने वीरवर्मानुशाल्वहंसध्वजभंगो नाम त्रिसप्ततितमोध्या
यः ॥७३॥१६॥ ॥जैमिनिरुवाच॥ ॥ततो नीलध्वजो राजा महत्सैन्येन संवृतः ॥ त्रिखर्वसैन्येन [illegible]
तो वादित्रेण रणं ययौ ॥१॥ दुंदुभिं आकर्ययामास पश्य मे पौरुषं महत् ॥ प्रहस्य दुंदुभिः प्राह तव दर्पं हे
रास्यहं ॥२॥ श्रुत्वा नीलध्वजो कोपादाग्न्यास्त्रं प्रमुमोच ह ॥ ज्वालाभिः सर्वतो व्यस्ता दैत्यसैन्यं वि
नाशयेत् ॥३॥ वारुणास्त्रेण तं वार्य रौद्रास्त्रं संदधे सुरः ॥ प्रमुक्तो दशलक्षो भू…प सैन्यं समा
वृणोत् ॥४॥ कालरूपेण तत्सर्वमेककालेन नाशयेत् ॥ कोपेनोत्थाय हनुमान् संरंभाद्भुरे नहि ॥
॥५॥ कृष्ण पश्य प्रतापं च दर्शयिष्यामि संगरे ॥ लोमान्विस्तीर्य चपलस्तमुत्पाप्य महीधरं ॥६॥
शिरस्याधाय खपथं आगत्य दैत्यमूर्द्धनि ॥ चिक्षेप दैत्यो बाणौघैः पतितं तिलशः क्षणात् ॥७॥ छि
न्नं पर्वतराजानं दृष्ट्वा पुसकपीश्वरः ॥ रथं विध्वंसितुं प्रांतं दैत्यः कोपेन चाब्रवीत् ॥८॥ तस्युद्धं व

शैलेभ्यस्तन्न प्रभवतामयि॥ रामं सहायातां यातं सर्वमर्कटचेष्टितं॥ ९॥ अभिमंत्र्य ततो बाणं प्रमु
मोच खमंडले॥ शरजालमभूत् घोरं संघलं ध्वंसयन्नकपीं॥ १०॥ एवमनेकसंधानो सैन्यं विध्वंसतः क्ष
णात्॥ दैत्यो निवारकं बाणं प्रमुक्तो मारुतिं सतं॥ ११॥ त्रसीत्वा गिरिपार्श्वेतु स्थंतधानमवापसः॥ प्रहस
तं दैत्यवरे शीघ्रमुत्साद्य वानरः॥ १२॥ आदाय चिक्षिप स्तस्मिन् सतं बाणेर खंडयत्॥ दुंदुभिः संद
धे बाणमाकाशं प्रमुमोच तं॥ १३॥ प्लवंगमो नखै छित्त्वा दैत्यो रौद्र शरं दधे॥ मुमोच बाणस्तं गत्वा
सुधालेपवदैक्यतां॥ १४॥ प्राप्तं दृष्ट्वा दुंदुभिस्तं शक्ति बाणं मुमोच सः॥ सहस्रगुणको जातो हनुमंतं प्र
बोधितुं॥ १५॥ आयांतं वानरो धृत्वा नर्तयामास पश्यतां॥ दैत्यो निर्वाणयुद्धाय गदाः सार्द्धसहस्रकाः॥
॥ १६॥ करैराहापचोत्सुसलक्ष्मीकृत्स प्लवंगमं॥ ताभिर्जपान विकलं चूर्णगात्रं हनूमतः॥ १७॥ त
तः प्लवंगमो वेगात्स्वसैन्यं पुरागमत्॥ पराभूतं रामदूतं दृष्ट्वा क्रुद्धो थ विस्मितः॥ १८॥ कृष्णः प्रा
हार्जुनं तत्र दुंदुभिर्जयवर्द्धनः॥ एतादृशो न भूतो हि न भविष्यामि कर्हिचित्॥ १९॥ नारदेन यदु
क्तं तत्सत्यं जातं यथार्थतः॥ इतः परं हि सर्वेषामस्माकं मंतरागमत्॥ २०॥ हनुमानब्रवीत्कृष्णं
भवंतमपि तोषितो॥ मया युद्धं महज्जातं नेदृशं वीक्षितुं क्वचित्॥ २१॥ इतः परं निवर्तध्वं गम्य

भा॰जै॰अ॰

॥३३॥

नुः

दुं॰आ॰

तां हस्तिनापुरं॥ कृष्णोऽब्रवीद्धनूमंतं कथं दृश्यो युधिरं॥२२॥ दैत्य हस्तेन नृपतीन् हत्वा यास्यामि दर्पितुं॥
सुखं कथं भवेत्तत्र श्लाघ्यं तस्मा योद्धुं व्रजाम्यहं॥२३॥ ततोऽर्जुनो रणश्लाघी किरीटं कवचं दधे॥ कृष्णार्जु
नौ रथारूढौ ध्वजे स्तंभे कपीश्वरः॥२४॥ देवदत्तस्य नेनैव ब्रह्मांडं त्राटितं महत्॥ दुंदुभिं योधितुं या
तौ भैरवास्त्रं विजिज्ञपत्॥२५॥ प्रहस्य दुंदुभिः प्राह शरान्मे शरान्मे घवद्दर्जुनं॥ मत्वा योधितुमभ्या
गाच्चतुरंगबलान्वितः॥२६॥ हनुमानर्जुनं प्राह सुधन्वा सुरथौ यथा॥ युत्या हतौ तथाप्येनं हत्वा त्वं
विजयी भव॥२७॥ ततोऽर्जुनो धर्नौ शाखं कृष्णः शंखेन चैव ततः॥ हनुष्कुभुः कारेण दैत्या मूर्छामवापु
र्युः॥२८॥ प्रहस्य दुंदुभिर्वै षात्सिंहनादमथाकरोत्॥ पार्थो निर्वाणबाणं तु मुमोच दुंदुभिं सतं॥२९॥
दैत्यो बाणेन चिच्छेद ततः संदधते शरं॥ रौद्रं मुमोच पार्थस्स तं स्वबाणेन चिच्छिदे॥३०॥ पार्थः पाशु
पतं चास्त्रं जह्याद्दैत्यमथो सृजत्॥ सस्य पाशुपतेनैव दैत्यो बाणं निवारयेत्॥३१॥ वारुणं संदधे पार्थो
मुमोचासुरवायवं॥ तेनार्जुनरथो यातः प्रवर्त्तं कृष्णपर्वतं॥३२॥ मुमोच तेन गात्रेन्द्रा विकीर्णा सर्वतो
दिशं॥ अर्जुनः पन्नगास्त्रेण वायव्यं ध्वंसितं महत्॥३३॥ दुंदुभिर्नकुलास्त्रेण पन्नगास्त्रं विदारितं॥
नकुलैः पन्नगाश्छिन्नाः केचि[illegible]न्नाष्टाः पलायिता॥३४॥ प्रहस्य दुंदुभिः प्राह राभिरस्त्रैस्त्वया हतं॥ स

॥३३॥

भारतं सैन्यं विद्धि बालकचेष्टितं ॥३५॥ तत्रापि कृच्छ्रसंख्येन जातं तेन विना नहि ॥ अतः परं त्रयाणां
हि अंतकालमुपागतः ॥३६॥ उत्तराध्यौ महामछौक्षुत्पिपासार्दितौ युधि ॥ चतुर्विंशति साहस्रं स्पर्द्धे
तौ वत्सराणि तौ ॥३७॥ अन्नमाकांक्षमाणौ तौ देवादिदमुपस्थितौ ॥ स्मरध्वं देवताः सर्वाः रक्तल्काबा
णजालकं ॥३८॥ शतकोटिमुमोचाथ्यं सैन्यं चकार संस्थितं ॥ द्वात्रिंप्राद्योजन सैधं अनेकैरायुधै
र्युतं ॥३९॥ महाध्वजैर्वाजियुतं चंचलत्सपताकिभिः ॥ चालयामास वेगेन अर्जुनं दुंदुभिस्स्वयं ॥४०॥
रथश्च चालभारेण वराहाद्याश्च कंपिरे ॥ उभौ रथौ संमिलितौ आददे दुंदुभिर्गदां ॥४१॥ सार्द्ध
सहस्राकारास्ताभिर्भ्रामयन्नर्जुनं रथं ॥ विराट्स्वरूपभारस्तं रौद्रपार्थभरान्वितं ॥४२॥ ध्वत्ताकरैर्द्वे
स्ववरो महाध्वजौ स्तंभं तथा वामकरे गृहीत्वा ॥ तं भ्रामयित्वोर्ध्वसहस्रयोजनं खाद्रि ७० समंता
न्मंडलत्तिग्मरश्मेः ॥४३॥ पांडवस्य रथो वेगात्सहसा सागरे जले ॥ पपात मध्य मुखयोः स्पर्द्धयोर्म
नयोस्तदा ॥४४॥ याभ्यां हि स्पर्द्धमानाभ्यां समुद्राद्दुःखितोऽप्यभूत् ॥ तयोर्हि युद्धस्यांतो भूच्चतुः
साहस्रविंशतिः ॥४५॥ तयोर्युद्धे नवस्रस्तः षष्ठियोजनदूरतः ॥ तत्र पंके हि होमत्स्यो युध्यते च पर
स्परं ॥४६॥ रथः पपात सहसा निमग्नः सप्तयोजनं ॥ तवामिषमिति प्रासं मत्स्या रथं जिगीलितं ॥४७॥

स्य

वडवानलेन मत्स्यैन गीलितौ केशवार्जुनौ ॥ अर्द्धं हि वानरेन्द्रं च तस्यार्द्धं धूमकेतुना ॥४८॥ उत्ताशयिना
हनुमान् पल्यां संस्तभ्य तन्मुखं ॥ हस्ताभ्यां स्तंभतुल्याभ्यां संस्तंभ्य चेतराननं ॥४९॥ त्रिंशद्योजनदी
र्घं च मत्स्ययोराननं महत् ॥ सुकुमारस्य कृष्णस्य पीतवस्त्रैरदाक्षतः ॥५०॥ हनुमत्स्वपदस्तंभादं तौ लि
स्थितावम् ॥ देवाश्चकंपिरे सर्वे किं जातमिति चुक्रुशुः ॥५१॥ दुंदुभिर्विजयी दृष्ट्वा रणं द्वादशयोज
नं ॥ पतितं सेनया युक्तो वादित्रेण ययौ पुरं ॥५२॥ ॥६॥ ॥ इति श्रीमहाभारते आश्वमेधिके प
र्वणि दुंदुभ्युपाख्याने कृष्णार्जुनभंगानाम चतुःसप्ततितमोध्यायः ॥७४॥५२॥ ॥ जैमिनिरुवाच ॥
नारदो द्वारकां गत्वा भद्रं निवेदयत् ॥ रुक्मिण्याद्याः स्त्रियाः सर्वा वृत्तातं नारदोहितं ॥१॥ सर्वास्त्रि
यो मुक्तकेशा रुदंत्यो मूर्छिता भवन् ॥ बलभद्रो रथारूढो यादवैः सहितो ययौ ॥२॥ रुक्मिणी संस्मा
र तार्क्ष्यं तत्रासौ संवेगवत्तरं ॥ तमारुह्य समस्ताश्च नारदेन समाययौ ॥३॥ दर्शयित्वा स्थलं तेषां मु
निः कैलासमाययौ ॥ शिवाय सर्वमाचष्टो रुद्रः परिवृतो ययौ ॥४॥ एतस्मिन्नंतरे तार्क्ष्यो बलभद्र
श्च जग्मतुः ॥ गरुडो दुंदुभिं प्राह पश्याद्य मम वैभवं ॥५॥ प्रहस्य दुंदुभिः प्राह किं वायुष्मत्पराक्र
मं ॥ धावमानो जरासंधाद्दष्प्वासात्तु पक्षिराट् ॥६॥ सार्द्धसाहस्त्रचापेषु देसास्त्रिक्षेपतानृप

रान॥ बलभद्रं मुमोचाथ तेर्जितो योजनांतरं॥ ७॥ मूर्छामवाप तरसा पतितो भूमिमंडले॥ ततो वै
तार्क्ष्यगरुडः प क्षाभ्यामहनद्दृषा॥ ८॥ अग्न्यस्त्रं प्रमुमोचाथ दैत्यो वै विनतासुतं॥ तेन दग्धास्तस्य प
क्षा गात्रं मांसावशेषितं॥ ९॥ भंगं प्राप्तो वैनतेयो स्वसैन्यं पुनरागमत्॥ हाहाकारो महानासीद्भंगं प्रा
प्तो महाबलो॥ १०॥ नारदः शंकरं प्राह देवकी वीक्ष्य सेधुना॥ रुद्रो रौद्रवपुर्धृत्वा दुंदुभिं प्राह रे सुर॥ ११॥
मया निपातिता दैत्यास्त्वमेको स्यवशेषितः॥ त्वामप्यद्य हनिष्यामि पूर्वजास्ते यतो गताः॥ १२॥ दुंदुभिः
प्राह देवेशं त्वमस्माकं महान् रिपुः॥ गजासुरो विनिहतो ऽंधकस्तारकस्तथा॥ १३॥ अन्तणो हं भविष्यामि
पश्य मेद्य पराक्रमं॥ ततः स्य कोप रुद्रो सो त्रिशूलं दुंदुभिं क्षिपत्॥ १४॥ आयांतं भैरवं दृष्ट्वा भैरवास्त्रेण
दारयत्॥ रुद्रः पाशुपतास्त्रं च महच्चिक्षेप दुंदुभिं॥ १५॥ दैत्यः पाशुपतेनैव विनिवार्य प्रगृह्य च॥ गणाश्च
तन्मुखे स्थातुमशक्ता गतमुत्सुकाः॥ १६॥ तं दृष्ट्वा नारदस्तूर्णं सत्यलोकमुपागमत्॥ ब्रह्मणः सर्ववृत्तांतं क
थयित्वा सहागमत्॥ १७॥ ब्रह्मा रुद्रं तदा दृष्ट्वा तृतीयाक्षं प्रसारितं॥ नमस्कृत्य तदा ब्रह्मा शंभुं विज्ञाप
यत्ततः॥ १८॥ वरदत्तमिमं पुत्रं वधं कर्तुं न चार्हसि॥ वरो दत्तास्त्वया पूर्वं युद्धेषु विजयी भव॥ १९॥
॥ ॥ रुद्र उवाच॥ ॥ दत्ताप्त्वं पाशुपतं कृच्छ्र पार्थप्लवंगमाः॥ उत्तिष्ठ तेयदि तदा दुंदुभिं रक्षयाम्यहं॥

॥२०॥ ततो ब्रह्माद्दुदुभिंतं मरुद्देवपदे क्षिपत्॥ त्वयोपदेशितामंत्रास्तत्सामर्थ्यमिदंतव॥ ततः श्रुत्वं पाशु
पतं दत्वारुद्रायसंस्तुवन्॥२१॥ ॥जैमिनिरुवाच॥ ॥ ब्रह्माप्रोवाचतंरुद्रं कृष्णपार्थप्लवंगमाः॥
अक्षताआगमिष्यंति पतना त्सप्तमेहनि॥२२॥ मत्स्ययोः कलहस्यांतः चतुर्विंशात्सहस्रकं॥ सोभवं
गमिष्यतो पूर्वपश्चिमसागरो॥२३॥ ततोनारदमभ्यगाद्दुलभद्रं निवेद्यच॥ मुनिर्योषिद्गणंप्राह उ
पायोनास्ति कुत्रचित्॥२४॥ ततस्तारोदनंचक्रुः अनाथाश्शून्यमानसाः॥ श्रुत्वाक्रोशं वासुदेव उत्था
यापश्यदर्जुनं॥२५॥ मूर्छितं चार्द्रमलितं हनुमंतंबुबोधसः॥ पार्थोत्तिष्ठ नरेंद्रं समुद्रे मत्स्ययोर्मुखे॥
॥२६॥ पतितास्मोवयं चात्र ब्रह्मरुद्रपदस्थियः॥ आगतास्तत्रगणाम सुहृदांशोभनंभवेत्॥
॥२७॥ बहिरा विद्वान् नरेंद्रो बहिरागम्यतांध्रुवं॥ मत्कूर्पराभ्यां पदाभ्यां विदत्तं चास्यमेतयोः॥२८॥
त्रिंशद्योजनमानं तत्स्रस्तं पश्यताधुना॥ ततस्ते बहिरायाताः कृष्णपार्थप्लवंगमाः॥२९॥ बहिर्नि
ष्कास्य चरथं आगताः सागरात्तटं॥ सरोवरे गात्रं वस्त्रं रथं प्रक्षाल्य सत्वरं॥३०॥ रथं सज्जं पुनः कृत्वा
तुरंगाणां च बंधनं॥ स्नाताः शुक्लांबरधराः कवचं मुकुटं दधुः॥३१॥ हरिः पीतांबरं धृत्वा वैजयंतीचमा
लिकां॥ हनुमान्प्रसुवाचाथ गम्यताहस्तिनापुरं॥३२॥ ततोत्र नारदः प्राप्तस्तं दृष्ट्वा केशवोब्रवीत्॥

॥२५॥

सर्ववृत्तं हि कथय पश्यामास तं हि नारद ॥ ३३ ॥ ॥ नारद उवाच ॥ ॥ युष्मभ्य मानिता रुद्रा ब्रह्माप
क्षिबलस्त्रियः ॥ ते चापि युधि निर्जित्य दुंदुभिर्विजयी भूत ॥ ३४ ॥ तच्छ्रुत्वा रथमास्थाय रामं कृ
तूर्णमाययुः ॥ ते परिष्वज्य चान्योन्यं सांत्वयंतो स्थितां गणं ॥ ३५ ॥ चक्रे सोत्सवं तदंगवर्षैस्तार्क्ष्यं पक्षब
लाधिकं ॥ तेषां नीराजनं चक्रुः रुक्मिण्याद्या महोत्सवे ॥ ३६ ॥ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ ॥ यूयं गच्छत
तत्स्थानं पक्षीन्द्र याशु चेहि मां ॥ ततो गच्छन् बलमुख्या स्तार्क्ष्यस्तास्थाप्य चागतः ॥ ३७ ॥ कृष्णोब्र
वीत्स्वमार्गेण गंतव्यं दुंदुभेः पुरं ॥ ततो ह्याकाशमार्गेण गतास्ते भोजकोटिकं ॥ ३८ ॥ बहिर्गोप्य स्था
प्यतांस कृष्णो गान्नगरे स्वयं ॥ स भूत्वा वृद्ध विप्रेन्द्रः शुद्धवस्त्रोपवीतिवान् ॥ ३९ ॥ ऊर्ध्वपुंड्र धृत
शतः पुस्तक भारवान् ॥ पवित्रपाणिः सुकमंडलुश्च पादांतवस्त्रे परिधाय्य सोमपाः ॥ माला
सु कंठे तुलसीन्धनस्य श्रोत्रे तथा राजति कुंडलाभ्यां ॥ ४० ॥ एतादृशं ब्राह्मणमागतं गृहे दूराद्द
ष्ट्वा दुंदुभिर्हर्षयुक्तः ॥ ततो जसाभासित भूमिमंडलं गत्वाश्चर्येन दृष्टोदृष्टपूर्वं ॥ ४१ ॥ दत्वाथ
यासनादेस राजो नत्वा पादौ स्वासने चोपविश्य ॥ ॥ दुंदुभिरुवाच ॥ ॥ कुतः प्राप्तोसि वि
प्रेन्द्र स्वकार्यं तन्निवेद्यतां ॥ ४२ ॥ ॥ विप्र उवाच ॥ ॥ द्वारकास्थोह्यग्निहोत्री कुटुंब्यु उपरि ग्रहः ॥ व्रत

न

बंधे स्थितः पुत्रो यो याचितुं हस्तिनापुरम्॥४३॥ यत्नं धर्मस्य तच्छ्रुत्वा तन्निमित्तं नृपाहताः॥ तत्र श्रुत्वा ततः ख्या
तिर्महती भूमिमंडले॥४४॥ नास्ति त्वादृग्विधो वीरो दाचेति प्रथागतः॥ तदर्थमागतोस्म्यद्य याचितुं धनसं
चयं॥४५॥ ॥दुंदुभिरुवाच॥ ॥आज्ञापय कति द्रव्यं दास्येहं तावदेव तु॥ ॥विप्र उवाच॥ ॥दानं तु विधि
नादेयं स्नात्वा स्त्रीभिर्जनैर्न तु॥४६॥ ॥जैमिनिरुवाच॥ ॥निवार्य सर्वभृत्यानि स्नातुं स्त्रीणां समा
कृयत्त॥ सपादलक्षं सुन्दर्यो स्यागताः शिबिकास्तथा॥४७॥ उरु स्नपन पात्राणि त्रिशतानि समंततः॥
स्थापितानि ततो विप्रो गंतथ यित्वा थ दंपती॥४८॥ रत्नावती हंसवती मृगक्ष्या रत्नसंप्रभा॥ ताभिः स
होपवेश्यैव स्नातुं दैत्यं द्विजोत्तमः॥४९॥ चक्रं प्रक्षिप्य सुजलं सुगोप्यं जलसन्निभं॥ मंत्रघोषं प्रकु
र्वाणं सहस्र द्विज संमतं॥५०॥ मंत्रैः संस्नापयामास तावत्सांत्रैस्य चक्रकैः॥ तेन छिन्नानि शीर्षाणि
भुजैः सह निपातितं॥५१॥ पातिते दैत्यनाथे तु हाहा कृत्वा पलायिताः॥ कृष्णः संस्मार्य गरुडं स्यागतं ग
च्छ वासुकिं॥५२॥ मणिं चामृतमादातुं इत्युक्तः स जगाम सः॥ वासुकिं प्राह वक्तोतं सुधामणिं च दे
हि मे॥५३॥ ॥सर्पा ऊचुः॥ ॥न दास्यामो मृतमणिं गम्यतां ते यथागतः॥ ततः कोपाद्वैनतेयः पक्षाभ्यां
ताडयन्नगान्॥५४॥ मणिं चामृत मादाय त्वरेणार्पयमृतं॥ बलमुत्थाप्य तत्पक्षी नीतः पार्थं च केशवम्॥५५॥

ततः स्तेमीलिताः सर्वे पतिते यत्र दुंदुभौ ॥ पतितं वीक्ष्य ते सर्वे वादित्रैश्च जगर्जिरे ॥ ५६ ॥ नगरद्रव्यसं
भारं हरयामासु रोजसा ॥ ततो देवगणाः कृष्णं पुष्पवृष्टिमवाकिरन् ॥ ५७ ॥ नारदो मादुत्तराद्भिंव
त्तं दुंदुभिपुत्रयोः ॥ चतुर्विंशति साहस्रं पितापुत्राव दर्शनं ॥ ५८ ॥ ततस्तौ सर्वसैन्येन रोषेण स्वपुराग
तौ ॥ वादित्रैः सिंहनादैश्च वीरौ युद्धाय निर्गतौ ॥ ५९ ॥ चतुस्त्रिंशत्कोटि दलै पितुः पुत्रौ बलाधिकौ ॥
वीरस्य कृष्णो स्मरन्मायां व्यापको तां तयोः क्षिपत् ॥ ६० ॥ सैन्येन सहितौ ताभ्यां मीलित्वा सख्यमाचरत ॥
राज्यपट्टे ततताभ्यां सह विनिर्ययौ ॥ ६१ ॥ मीलितासह ब्रह्मेशाम स्त्यौ नत्वा यथागतौ ॥ सर्वार्णवेधू
पकेतुर्वडवानल उत्तरे ॥ ६२ ॥ ब्रह्मेशो जग्मतु स्थानं विसर्ष्टौतुरगोत्तमौ ॥ ६३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ इति
श्रीमहाभारते आश्वमेधिके पर्वणि दुंदुभ्युपाख्यानं समाप्तं नाम पंचसप्ततितमोध्यायः ॥ ॥
॥ ७५ ॥ ३२ ॥ ॥ जैमिनिरुवाच ॥ ॥ ततो विसर्ष्टौ तुरगौ बिभ्रंशेश्च पुरं ययुः ॥ एष्ठतः सैन्यमगमच्चतु
रंगबलान्वितं ॥ १ ॥ तत्रापि कृष्णो मतिमान् हयौ मुक्त्वा स्वमायया ॥ आगतो हस्तिनापुरं कौतुकं सुम
हत्कृतं ॥ २ ॥ ॥ जन्मेजय उवाच ॥ ॥ कथं समो चिताबाभ्यौ बिभ्रंशिर्भिजितः कथं ॥ किं कौतुकं
कृतं तेन तत्सर्वं कथयस्व मे ॥ ३ ॥ ॥ जैमिनिरुवाच ॥ ॥ शृणु राजेन्द्र वक्ष्यामि अपूर्वं तेक

नि

थानकं॥ गतेसैन्येपुराभ्यासे विचारः सुमहानभूत॥४॥ नीलध्वजादयोतत्रऊचुस्तेवैपरस्परं॥ अ
स्मिन्पुरेहिबलवा बिभ्रंशिर्नाम विश्रुतः॥५॥ षष्ठुत्तरत्रीणिशतं शिरांसिचास्यविद्यते॥ शतानि
सप्तचैवास्य विंशस्युत्तरवैभुजाः॥६॥ ईदृशो बलवान्धीरो त्रैलोक्येनैववीक्षितः॥ हा कष्टंसुम
हत्प्राप्तं नास्माकंगमनेशुभं॥७॥ इतिसंचिंत्यतेसर्वे आगताः कृष्णसंन्निधौ॥ पप्रछुस्तत्र साम्ना
वैदेवकीनंदनं विभुं॥८॥ किंकर्तव्यंहृषीकेश अग्रेतत्त्वंवदस्वभो॥ इतितेषां वचः श्रुत्वा कृष्णोव
चनमब्रवीत॥९॥ ॥श्रीकृष्णउवाच॥ ॥श्रण्वंतु मेवचस्तथ्यंयदिवोरोच्यतेन्नृपाः॥ न बिभ्रं
शिःसमोवीरो मयाक्वापिनिरीक्षितः॥१०॥ अतीवधर्मशीलश्च रणेनएछदः कदा॥ प्रजानांपा
लकश्चैवताहृक्शूरोनविद्यते॥११॥ अस्मिन्ग्रामेजनाः सर्वेवैष्णवाः सत्यवादिनः॥ सर्वेशास्त्रा
स्त्रकुशलाः सर्वेयुद्धपरायणाः॥१२॥ यस्यचबिधृतौचाश्वौ नकेनापिविमुच्येते॥ अतीवब
बलवान्यस्मान्नतस्यनगरंव्रजेत॥१३॥ उपायोयंहिसुखदो नान्यथाममभाषणं॥ योजना
नांचतुषष्ठीमानंहिनगरस्यच॥१४॥ परिखातस्युतंसर्वं सर्वंस्वर्णमयंपुरं॥ नमार्गोलभतेत
स्मिपुरेगंतुंनराधिपाः॥१५॥ एकोमार्गःपश्चिमतः सोपिचातीवदुर्घटः॥ यः कश्चिद्दूछति

हता स पुनर्नैव जीवति॥१६॥ अतोहं भो नरपश्रेष्ठा वक्ष्यामि न वजे स्फुरम्॥ सम्यग्बलाबलं ज्ञात्वा प्र
विशेतत्पुरः पुरम्॥१७॥ यदन्यथाहं क्रियते प्राप्यते वैशसं ध्रुवम्॥१८॥ ॥जैमिनिरुवाच॥ ॥इति
कृष्णस्य वचनं श्रुत्वा तिमेतिरेहहृदि॥ तत्र हंसध्वजो राजा प्रस्तुवाच धनंजयम्॥ गम्यतां गम्यतां शी
घ्रं कृष्णो वदति नान्यथा॥१९॥ तस्य तद्वचनं श्रुत्वा विस्मयोत्फुल्ललोचनः॥ फाल्गुनः प्रस्तुवाचे
दं वचनं तत्र मारिष॥२०॥ कियद्बलं हि विभ्रंशे किं युष्माभिः प्रवर्ण्यते॥ यदा कर्णेन च समं संग्रा
मोभूत्सुदारुणः॥ तमहं परिपश्यामि मरालध्वज संगरे॥२१॥ मया पुरा कृष्ण समं युद्धं हि सु
महत्कृतं॥ तेन दत्तं किरीटस्थं मणिं चाद्भुतदर्शनं॥२२॥ यदा कर्णेन च समं संग्रामोभूत्सुदारुणः॥
बाणोघे स्यंदनस्थेन त्रिपदः पृष्ठतः कृतम्॥२३॥ विद्यमाने सारथ्ये यस्य त्वारस्तस्य स्यंदने॥
नास्माकं हि रथे कश्चित्सारथिः केशवात्परः॥२४॥ एवं सत्स्वपि भो राजन्न रथः सूर्यसुतस्य
मे॥ त्रयोदशपदः कृत्वा पृष्ठतः सरणे जितः॥२५॥ सोहमर्जुनवीरोत्र विद्यमाने कुतो भयम्॥
अर्जुनस्य वचः श्रुत्वा गोविन्दो विस्मयान्वितः॥२६॥ उवाच तं गुडाकेशं साधु साधु प्रभावसे॥ क
र्णस्य न रथे कश्चिदस्तु पश्यो रथे तव॥२७॥ सहाय्यं तव त्रैलोक्यं त्वत्तः कर्णोति वीर्यवान्॥ तस्मै लो

स

स्यंत्तणीकृतस्तरथस्तेदूरतः कृतः॥२८॥हृषीकेशवचःश्रुत्वा फाल्गुनः पुनरब्रवीत्॥मयातुदप
पदोराजाध्वजस्तंभे नियंत्रितः॥२९॥पूर्णो मया कृतं पूर्वं द्रोपस्य तु मनोरथः॥यदा दूर्वास मुनि
नाम मात्रे कथितं पुरा॥३०॥तथा चैव तु गांधार्यै हस्तिनाम व्रतोत्तमं॥हस्तिं कृत्वा मृत्तिकायाः
षोडशाह प्रपूजनं॥३१॥या नारी क्रीयते भूमौ भाविजन्मनि चाप्नुयात्॥ऐरावतो सोऽइन्द्रस्य नात्र
कार्या विचारणा॥३२॥मुनेस्तद्वचनं श्रुत्वा गांधारी तत्तथाकरोत्॥वायनार्थं गता दृष्ट्वा कुंती चिंता
तुरांभवत्॥३३॥तदा मयेन्द्रस्य गजो नानीतः किं जनार्दन॥शंसस्ते तत्कथं कृष्ण वचनं मो हि गर्हयन्॥
॥३४॥ ॥जैमिनिरुवाच॥ ॥एवमुक्त्वा गुडाकेशो ततस्तूष्णीं बभूव ह॥ कृष्णस्ततो मुमोचाश्वौ ग
तौ नौलत्तुरं प्रती॥३५॥तस्मिन्पुरे महाराजन् भ्रममाणो स्वलीलया॥दासीभिर्विधृतं अश्वौ विभ्रं
शोस्तत्र कौतुकात्॥३६॥हर्तुं जीवनमायातास्तदा भरतसत्तम॥सम्यक्जातं बाङ्गेतिनास्मा
कं विघ्नते हर्यौः॥३७॥तौ प्राप्तौ धीयतां [illegible] रोहणार्थं भविष्यतः॥एतयोः पृष्ठमारुह्य धृत्वासि
षु घटाः॥३८॥गम्यतां गम्यतां शीघ्रं अस्माभिः सदनं प्रति॥एवं मनसि संचिंत्य दासीस्तो नेतु
मुद्यताः॥३९॥तावज्ज्वालेतयोः पत्रे दृष्ट्वा विस्मयमागताः॥वाचयामासुस्तत्र या गार्थं तुरगो ह्ययं॥४०॥

सता०

विस्त्रष्टो धर्मराजेन द्वितीबर्हिकेतुना ॥ मयायं तुरगो मुक्तो तं चेगन्तु चेदहस्ती ॥४१॥ ज्ञात्वा तस
त्र जंभावं दासीस्ताः कुपिताभवन् ॥ ततो चाश्ववरौ ताभिर्गर्हयन् धर्मनंदनं ॥४२॥ तत्कौतुकं ददर्शा
थ सा हृष्टा संजनार्दनः ॥ हसित्वा प्रत्युवाचेदं वचनं फाल्गुनं प्रति ॥४३॥ दासीभिर्निरुध्यते चाश्वो वि
ध्वंशे पश्य पश्य च ॥ तद्वाक्यं हि समाकर्ण्य अर्जुनः कुपितो भृशं ॥४४॥ प्रद्युम्नप्रमुखानो हि प्रेषया
मास समारिषा ॥ स्त्रीभिश्च नीयते चाश्वो ऽहीयतां ह्रीयतामिति ॥४५॥ ॥जैमिनिरुवाच॥ ॥प्रता
प्य दुंदुभिं सर्वे प्रययौ तत्पुरं प्रति ॥ तत्र गत्वा वै महानादं प्रतस्थु विस्मयान्विताः ॥४६॥ एते स्माकं
पुरे प्राप्ताः श्वात्र वो वै निबोधत ॥ एतावदुक्त्वा वचनं पप्रछुस्ताः परस्परम् ॥४७॥ कति सैन्यं हि
संप्राप्तं वीक्ष्यतां वीक्ष्यतामिति ॥ अक्षौहिणि दलं तस्या किं काचिज्जगारह ॥४८॥ अपराप्रत्युवा
चाथ दीयते सैवं हि विद्यते ॥ तर्हि किं न विजेष्यामो ससाभिः स्वल्पकं बलं ॥४९॥ युद्धार्थं मप्रेगंतव्यं नास्मा
कं विद्यते भयं ॥ आरोहयो प्रषप्यित्वा स्त्रीभिः स्त्रीभिः प्रयत्नतः ॥५०॥ युद्धं चतुर्भिः क्रीयतां नात्र
त्र कार्या विचारणा ॥ इति तस्या वचः श्रुत्वा नीतौ तौ तुरगौ त्रिभिः ॥५१॥ चतस्त्रस्तत्र युद्धे वै संस्थि
ता जनमेजय ॥ पुनश्च तस्त्रः कृष्णेन कृता स्तावत्यमायया ॥५२॥ ॥५४॥ ॥इ० म० आ० प० बि० अ० प० स० ध्या० ॥ ७ ॥१५४॥ ॥

॥ ॥जन्मेजय उवाच॥ ॥भगवन् त्वामहं प्रष्टुमिच्छाम्येकं वदस्व तत्॥ताः काश्च तस्त्रो वैदास्यो निर्मिता श्चक्रपाणिना॥१॥किमर्थं जननेता सां कृतवान्मधुसूदनः॥इत्येतत्सर्वमाख्याहि मया पृष्टो सि जैमिने॥२॥
॥ ॥जैमिनिरुवाच॥ ॥साधु पृष्टं त्वया राजन् शृणुताव्यग्रचेतसा॥चतस्त्रो निर्मितायास्ता मुक्तिरेव न संशयः॥३॥स्वरूपता स्थलोका च सायोज्या च समीपता॥निर्मितास्ताः किमर्थं वै इति चेत्तन्निबोधये॥४॥
भक्तानुग्रहकार्यार्थमिति जानिहि मारिष॥ ॥जैमिनिरुवाच॥ ॥अथासौ देवकीपुत्रः प्रद्युम्नप्रमुखान् रणे॥
॥५॥हसित्वोवाच रेरे तिनरसा ध्रीयतां स्त्रियः॥धारयिष्यंतियेयासां न तेषां जायते भवः॥६॥इत्युक्तो केशवेनाथ वीरैर्विधृतः करे॥आनयिष्यंति ये चाश्वो विटपस्तैः प्रगल्भता॥७॥इति श्रुत्वा च तस्त त्र सर्वे तत्छीबभूविरे॥पुनः प्रोवाच वै तत्र भगवान् कमलेक्षणः॥९॥गम्यतां गम्यतां शीघ्रं प्रमोक्तुं वाजिनं मुदा॥ ॥जैमिनिरुवाच॥ ॥इत्याकर्ण्य वचस्तस्य प्रद्युम्नः प्रययौ हसन्॥१०॥गृहीत्वा विटको हस्ता स्तस्रुवाच जनार्दनं॥अहमानयिष्ये तुरगो बध्वास्ता श्चापि वै स्त्रियः॥११॥एतदर्थं न संदेहः शापथस्तव पादयोः॥हसित्वा रुक्मिणीभर्ता ॐ ॐ इत्येवदत्तदा॥१२॥एतावत्समये प्राप्तो बभ्रुवाहो महाबलः॥प्रस्रुवाच हृषीकेशं मम चापि प्रदीयताम्॥१३॥तस्यापि तत्र भगवान्

विटकः प्रददौ मुदा॥ ॥जैमिनिरुवाच॥ ॥वाहिनीतौ च तुलक्षं गृहीत्वाजग्मतुस्ततः॥१३॥प्रद्युम्नः
प्रस्तुवाचाथ सांत्वपूर्वं वचस्तुताः॥किमर्थं विधृतश्चाश्चौ तत्रः कारणमुच्यताम्॥१४॥अस्माभ्यां विधृ
तौ यस्मादुच्यतां मुच्यतां जसा॥गमनं क्रीयतां शीघ्रं कथ्यतां स्वप्रभुं प्रति॥१५॥कृष्णस्य पुत्रः संप्राप्तो
युद्धार्थं सैन्यसंवृतः॥कथनीयं प्रयत्नेन इसेतद्वचनं मम॥१६॥ ॥जैमिनिरुवाच॥ ॥ततस्ताः सहस
त्तत्र किमयं वदतेति च॥पश्यतां बालिबालित्ति कन्यापुत्रो न वै हरेः॥१७॥एषा कथमुवाचात्र गदतो
नैव लज्जते॥तासां वचनमाकर्ण्य प्रद्युम्नः कोपमूर्छितः॥१८॥बाणमेकं गृहीत्वाथ मुमोच तत्र ताः
स्त्रियः॥ ॥जैमिनिरुवाच॥ ॥ताभिस्तावैस्तु वत्ताभिस्तु वै तत्र कौतुकं तु महत्कृतं॥१९॥तछृ
णुष्व महाराज विस्तराद्वदतो मम॥कालानलसमं बाणं दृष्ट्वा ताः मुमुचुर्जलं॥२०॥भंगयित्वा च
तं बाणं सहसा ताः परस्परं॥बभुवाहस्ततः क्रुद्धो बाणानां तु सहस्त्रकं॥२१॥मोचयामास वै त
त्र तदद्भुतमिवाभवत्॥विष्णोः सहस्त्रनामं तु जपित्वा तास्ततो जलं॥२२॥मुमुचुस्तद्बाणजा
लं परमाणुनिभं कृतं॥प्रद्युम्नः कुपितस्ताव द्बाणसंघान्मुमोच सः॥२३॥एकविंशति लक्षाश्च त
दाताः किमु चक्रिरे॥मंत्रबीजयुतं तत्र वारि णिजगृहुश्च ताः॥२४॥मुमुचुर्बाणसंघं ते तहस्

णात्तिलशः कृताः॥ ॥जैमिनिरुवाच॥ ॥ततस्ताभिस्तु वैकोधात्कृत्वा तु जलसेचनं॥२५॥या
भ्यामुड्डीयतुर्नाके तदद्भुतमिवाभवत्॥पश्चात्तौ पतितौ भूमौ वासुदेवरथांतिके॥२६॥उक्षाप्यपा
णिना पुत्रौ मालिलिंग्य दतं हरिः॥उवाच गर्हयन्तत्र साधु युद्धं त्वया कृतं॥२७॥तासां शस्त्रास्त्रबा
णानां लक्षरीरं न वैक्षतं॥कुत्रानीताश्च ता बाला मां त्वं दर्शय दर्शय॥२८॥प्रद्युम्नः प्रस्कवाचाथ
तात तत्र वयं गतौ॥नाः केनापि प्रयत्नेन नागमिष्यंति वै वशं॥२९॥ताभिः साधु कृतं ह्येकं पातितं त
व सन्निधौ॥महत्पुण्यं तु संजातं तासां कृष्ण न संशयः॥३०॥भवान्तत्र न गंतव्यं तवाचापीदृशं भवेत्॥
यदा तवैव संजातं गतिः का वा हि मामकी॥३१॥श्रुत्वा तद्वचनं कृष्णः कोपादरुणलोचनः॥प्रोवाच
तत्र तं पुत्रं गर्हयंश्च पुनः पुनः॥३२॥पथापणः कृतोसीत्वं यथा युद्धं न वै कृतं॥त्रिभिर्भीतोत्र संप्रा
प्तस्तस्माद्दूरतरो मम॥३३॥निर्गच्छ नाहं तातस्ते जनितस्त्वं न मे सुतः॥एकात्र यास्ह महती संजा
ता संगमेन ते॥३४॥सर्वेषामत्र वीराणां पश्यतां सुमहत्तरा॥द्वितीये यं पुनः प्राप्ता निवा
र्यतु कक्षमः॥३५॥न वधस्ते कृतस्तेन शंकरेण सुरेण किं॥कुलं तु पातितं सर्वं मामकं पावके
न ते॥३६॥ ॥जैमिनिरुवाच॥ ॥कृष्णस्य वचनं तेथ प्रस्कवाच धनंजयः॥नचार्यं स्त्रीभ

यान्दीतः प्रयातस्तस्य सदांतिके॥ ३७॥ सत्यंजानीहि मेवाक्यं बाणघातात्त्समागतः॥ अथ च क्षत्रियाणांहि धर्मोयं तु सनातनः॥ ३८॥ यदि नो पेति वो शत्रुर्वशतायदुपुंगव॥ पलायनं प्रकर्तव्यं नात्रकार्याविचारणा॥ ३९॥ हृषीकेशस्ततो वाक्यमिदमाह धनंजयं॥ पलायनंतु कृत्वात्र किमर्थमागतोस्म्ययं॥ ४०॥ तद्वाक्यमाकर्ण्यतदाप्रकोपं चकार कृष्णं सुतरां धनंजयः॥ यदित्वमित्थं वचनं प्रभाषसे कृतं कथं भो भवतः पलायनं॥ ४१॥ जरासंधभयात्कस्मात्कृता द्वारावती पुरी॥ स्थितोसि त्वं कुतस्तत्र तन्ममाचक्ष्व माधव॥ ४२॥ इति तद्वचनं कमलाधिपतिर्हृदि साधु ममन्यत मंदहसन॥ वचनं प्रबुवोच ततत्र जयं मंगलं कुरु प्रथतारबलाः॥ ४३॥ ॥४४॥ ॥
इति श्रीमहाभारते आश्वमेधिके पर्वणि बिभ्रंसुपाख्याने सप्तसप्ततितमोध्यायः॥ ७७॥ ९५॥
॥ जैमिनिरुवाच॥ ॥ ततः कोपेन महता प्रयातः फाल्गुनस्तुताः॥ अक्षौहिणी सप्तकं तु गृहीत्वा जनमेजय॥ १॥ विभज्य सकलं सैन्यं रुरोध तत्पुरं महत्॥ तत्र केचित्समुत्पाणाः प्राकारोयं प्रलंघ्यतां॥ २॥ अश्मभिर्मृत्तिकाभिश्च परिताः प्रपूर्यतां॥ पुरीमेनां दाहयतामिति केचिद्बभाषिरे॥ ३॥ ताभिरेतादृशं वाक्यं श्रुत्वा सुजहस्तुस्तदा॥ तारागणस्तु गुडाकेशो बभाषे वच

॥४१॥

द

यथो

नं कृधा ॥४॥ किमर्थं विधृतौ चाश्वौ गच्छतां स्वप्रभुं प्रति ॥ कथनीयं प्रयत्नेन प्राप्तस्त्वत्र धनंजयः ॥५॥ एवं तद्वच
नं श्रुत्वा प्रोचुस्तास्तत्र फाल्गुनं ॥ कस्त्वं कथं फाल्गुनोसि भ्रमस्यात्र रथात्कथं ॥६॥ कृष्णेन वंचितो नूनं तस्मा
दित्थं प्रभाषसे ॥ तासां वचनमाकर्ण्य कोपादरुणलोचनः ॥७॥ इमा निस्त्रियो न वक्तव्या वीरास्सम्यक्प्रबु
ध्यतां ॥ मुमोच बाणमेकं तु तासां प्रति तदानृप ॥८॥ ताभिर्जलेन तं बाणं भंजयामासुरंजसा ॥ ततो रोषा
द्धि पार्थेन कार्मुके द्वौ शरौ धृतौ ॥९॥ प्रलयाग्निसमौ तौ तु मोचयामास मारिष ॥ ताभिर्जलेन तौ बाणौ
पातितौ भुवि तत्क्षणात् ॥१०॥ ततोर्जुनो रणश्लाघी त्रीन्बाणान्प्रमुमोच ह ॥ तथा ताभिर्जलेनैव भं
गयित्वा निपातिताः ॥११॥ ततश्च तस्त्रीमुमुचे कोपाविष्टेन चेतसा ॥ चतुःशतान्तथा चैव सहस्रांश्च ततस्त
था ॥१२॥ लक्षान्कोट्यर्बुदांश्चैवं त्तरं चतुर्गुणान् ॥ मोचयामास यैतत्र तोयाद्भुतमिवाभवत् ॥१३॥
तथा ताभिर्जलेनैव परमाणुनिभाः कृताः ॥१३॥ ॥जैमिनिरुवाच॥ ॥ततः कोपेन तासुद्यं चक्रतुले
महर्षणं ॥१४॥ घटासनानि शिरसस्तर्जन्या संभ्रमस्य च ॥ चक्राणि कल्पयामासुर्विष्णोरमिततेजसः ॥
॥१५॥ अर्जुनस्य वधोपायं यावत्संचक्रिरे क्रुधा ॥ तावत्कृष्ण कृपासिंधुर्वचनं चेदमब्रवीत् ॥१६॥ चक्रा
णि यदि मुंचंति कालानलसमानि च ॥ तर्ह्ययं फाल्गुनस्तूर्णं गतप्राणो भविष्यति ॥१७॥ ततः पार्थो व

॥४१॥

धास्माकं वा सस्त्वत्र समाहवे ॥ इत्युक्त्वा प्राद्रवत्कृष्णो हस्तेधृत्वा सुदर्शनं ॥ व्यवधानं पुरस्कृत्य सोरक्षज्जनमेज
य ॥ १८ ॥ ॥ जैमिनिरुवाच ॥ ॥ पूर्वं कदाचिद्दैत्यौ मंते राम कृष्णौ गतौ नृप ॥ १९ ॥ निहता राक्षसास्तत्र कृत्वा द्वौ
व्यावघ्रीषितौ ॥ पूर्ववैरं स्मरन्तौ तत्र त्वागतौ दुष्टदुर्जनौ ॥ २० ॥ तयोर्न मरणं कस्मात्सुरुषाच्चापि मारिष ॥
यदा कदाचिद्दै साधुस्त्रिभिस्त्र्यक्षाणि सृज्यति ॥ २१ ॥ आगत्य कंठनाले वै एतयोः संपतिष्यति ॥ तदा हि म
रणं प्रोक्तं शंभुना जनमेजय ॥ २२ ॥ ॥ जैमिनिरुवाच ॥ ॥ ततस्ता विद्युत्स्तत्र चक्राणि भासुराणि च ॥
निवर्तितानि चागत्य सुदर्शनवशाद्रणे ॥ २३ ॥ भ्रमंति तावै तत्र यत्र तावसुरौ स्थितौ ॥ लक्ष्यतः कृष्ण
मार्गे हि पूर्ववैरादुद्वेषिणौ ॥ २४ ॥ तानि तच्छिरसि च्छित्त्वा पातितौ भुवि मारिष ॥ यदा यदा स्वभक्तस्य
ग्लानिर्भवति भारत ॥ २५ ॥ तदा कृष्णः स्वयं गत्वा रक्ष्यते नात्र संशयः ॥ कपटो कपटेनैव हतौ तौ दुष्टदुर्ज
नौ ॥ २६ ॥ हाहाकारो महानासीत् पतितौ तौ यदा रणे ॥ पलायितं पार्थसैन्यं गव्यतिद्वयसंमितं ॥ २७ ॥
॥ ॥ जैमिनिरुवाच ॥ ॥ गृहीत्वा निर्ययुस्त्वाभ्यौ च तत्रस्ता स्त्रिभिः सह ॥ राजा सिक्तासन गताद्धा
ताजहस्तः परं ॥ २८ ॥ ततः प्रोवाच बिभ्रं शिः प्रधानं विस्मयान्वितः ॥ स्त्रीभिर्हास्यं कृतं कस्मात् ज्ञायतां
ज्ञायतामिति ॥ २९ ॥ प्रधानस्तां प्रत्युवाच राजा पृच्छत्यवां कृधा ॥ हास्यं किमर्थं क्रियते युष्माभिर्व
क्ष्यतां मम ॥ ३० ॥ प्रधानस्य वचः श्रुत्वा प्रोवाचुस्ताश्च विस्मयं ॥ अर्जुनो नाम यं कश्चि[illegible] गतस्त्वत्पुरे नृप ॥

॥३१॥सैन्येन महता युक्तो नाद्यापि किं श्रुतं त्वया ॥ धन्यस्त्वमसि वै राजा अतः किं तत्र वा चतम् ॥३२॥ अ
स्माभिस्तु कृतं युद्धं न ख्यापि न श्रुतं त्वया ॥ अद्यापराह्णपर्यंतं कृतं युद्धं सुदारुणं ॥३३॥ विभिद्य सकलं सैन्यं हृतौ
तत्र तुरंगमौ ॥ कोसौ पार्थो न जानीमो जानीहि त्वमतः परम् ॥३४॥ नास्माकं किं समाचारः प्रगृहीतस्त्वयान्व
प ॥ तस्मात्कुतमिहास्माभिर्हयस्तं त्वं निबोधय ॥३५॥ ॥जैमिनिरुवाच॥ ॥ततः प्रोवाच बिभ्रंशिः प्र
धानं प्रति सत्वरं ॥ पत्रं तु गमनादेशं प्रेष्यतां प्रेष्यतां जसा ॥३६॥ आगमिष्यंति ते व्यत्र सहायार्थं भविष्य
ति ॥ वचनं तु च ते यावत्तावत्ताभिस्तु तौ हयौ ॥३७॥ आनयासु वै तत्र श्यामकर्णौ सुभूषणौ ॥ राजाने प्रो
चुस्तास्तत्र कस्येमौ तुरगोत्तमौ ॥३८॥ पत्रे द्वे अनयोर्भाले दृश्येते विस्मयः परे ॥ वाच्यतां वाच्यतो तेन तु
श्रणुयामः क्षणं मुदा ॥३९॥ एवं श्रुत्वा वचस्तासां मंत्रिणा विधृतौ हयौ ॥ पपाठ पत्रजं भावं राज्ञे सर्वं
न्यवेदयत् ॥४०॥ अश्वमेधं क्रतुवरं कर्तुकामो युधिष्ठिरः ॥ तेनायं प्रेषितस्त्वश्वौ द्वितीयं बर्हिकेतुना ॥
॥४१॥ अर्जुनस्ताम्रकेतुश्च महासैन्येन संयुतो ॥ आगतौ रक्षणार्थं तौ प्रतिजानीहि मारिष ॥४२॥ इत्ये
तद्वचनं श्रुत्वा बिभ्रंशिः कोपपूरितः ॥ सर्वेषां कथ्यतां शीघ्रं दुंदुभिश्चापि ताड्यतां ॥४३॥ तस्य तद्वच
नं श्रुत्वा योधा जग्मुस्त्वरान्विताः ॥ रथाश्च गजपत्तीनां संख्यां कर्तुं न शक्यते ॥४४॥ एवं प्राप्तं महासै
न्यं ततः संप्रययौ मुदा ॥ प्रधानः प्रस्तुवाचाथ समपूर्वमिदं वचः ॥४५॥ यद्यर्जुनो ह्यागतोत्र कृष्णो

पि स्यान्न संशयः ॥ यत्र पार्थस्तत्र कृष्णो नान्यथा मम भाषणं ॥ ४६ ॥ स कृष्णस्त्वत्पुरे रम्ये सुस्नातं कर्तुमागतः ॥
॥ ४६ ॥ ॥ बिभ्रंशिरुवाच ॥ ॥ वदसे त्वं कथं मंद स्तत्र तिष्ठति वै हरिः ॥ ४७ ॥ मध्ये हेमत्स समीपे च विद्यमाने
पि मे हृदि ॥ इत्याकर्ण्य वचस्तस्य मंत्री पुनरुवाच तं ॥ ४८ ॥ न मृषाहं महाराज वक्ष्यामि शपथस्तव ॥ सत्ये
वयध्य सद्वाक्यं कल्याणं नः कथं भवेत् ॥ ४९ ॥ स कृष्णस्तस्य वाक्यार्थमागतो नात्र संशयः ॥ ४९ ॥ ॥ जै
मिनिरुवाच ॥ ॥ तिर्यङ्मार्गे स बिभ्रंशि निवसा वदन्मुदा ॥ ५० ॥ विचारो दशमे द्वारे करिष्ये य च नस्यते ॥
एवमुक्त्वा ततो राजा द्वारान्नुस्माद्यपन यधु ॥ ५१ ॥ दक्षिणोत्तर संसत्का शृणुष्व जन्मेजय ॥ पश्चा
त्प्राप्तः पश्चिमे तु द्वारे महति सोत्सवः ॥ ५२ ॥ शुचौ देशे समावेश्य कृष्णध्यानमचीकरत् ॥ मूला
धारे महीं भित्वा कृत्तथा मणिपूरके ॥ ५३ ॥ स्वाधिष्ठाने तथा चाग्निं हृदये मरुतं तथा ॥ आकाशं
च मनन्मात्पि भ्रूमध्ये तेन मारिष ॥ ५४ ॥ सहस्त्रारे ततः पश्चे पदं दप्रापथो चित्तं ॥ रूपं भगवतः स
म्यक् परं ब्रह्म समयं नृपः ॥ ५५ ॥ ॥ जैमिनिरुवाच ॥ ॥ पश्यते ध्यानमुत्सृज्य यावत्तत्र स वै हरिः ॥ ता
वज्जगन्मयाकार स तथा भूज्जन्मेजय ॥ ५६ ॥ तदा चिंताकुलं वीक्ष्य बिभ्रंशी परमेश्वरः ॥ एक
स्ति देव संजातो भक्तानुग्रहकाम्यया ॥ ५७ ॥ उवाच तत्र बिभ्रंशिं किमर्थं प्रार्थितस्त्वया ॥ नमस्कृत्य हरिं तत्र
बिभ्रंशिः प्रउवाच तं ॥ ५८ ॥ मूढः प्रधानो भूतेन फाल्गुनेन समागतः ॥ कृष्णः कथं कथं कृष्ण तन्ममाचक्ष्व

किं कृतं ॥५९॥ इति पृष्टस्तदा तेन स कृष्णः प्रत्युवाच तम् ॥ मंत्रिणा यद्यथा प्रोक्तं तत्सर्वमवधारयेत् ॥६०॥ त
स्य कृष्णे बहुबले वर्तते मयि नो तथा ॥ क्रीयते हं महाराज तस्माद्भीतः पलायनं ॥६१॥ उभयोर्न कदाचित्तु भवि
ष्यति समागमः ॥ स कृष्णः सैन्यसंयुक्तः वर्तते हं न वै तथा ॥६२॥ स कृष्णो वयवीनिसं न तथाहं शृणुष्व मे ॥ मात
पित्राभिमानी सोन मे माता न मे पिता ॥६३॥ तस्य स्त्रियः सहस्राणां षोडशः संप्रकीर्तिताः ॥ मम का पि हि
न भार्या तस्माच्छीघ्रं पलायनं ॥६४॥ क्रीयते नात्र संदेहो तत्त्वं राजा निबोध य ॥ कृष्णस्य वचनं तेथ बिभ्रं
शिः प्रउवोचत ॥६५॥ तव दासे स्थिते कस्मात् संग्राम स्तु भयो भवेत् ॥ धारयिष्यामि तं कृष्णं मानयिष्यामि
तें ति कं ॥ तर्हि जानीहि त्वद्दासो नान्यथा मम भाषणं ॥६६॥ ॥जैमिनिरुवाच॥ ॥एवमुक्त्वा स बिभ्रं
शिः प्रययौ सैन्यसंवृतः ॥६७॥ सनानीता स्तथा जग्मुश्च तुरक्षौहिणीनृप ॥ गजाश्वरथपत्तीनां संख्यां क
र्तुं न शक्यते ॥६८॥ तत्र युद्धं व्यवसितं सेनयोरुभयोरपि ॥ रथिभिर्रथिभिश्चैव सादिभिश्चाथ सादि
भिः ॥६९॥ गजभिर्गजभिस्तत्र पत्तिभिश्चाथ पत्तिभिः ॥ गजाभिश्चाद्विधा युद्धे रथाश्च विदलीकृ
ताः ॥७०॥ तस्मिन्युद्धे चाश्ववराः पलं तिहयपृष्ठतः ॥ हया हताश्चूर्णितांगाः नरा रोषेण मर्दिताः ॥७१॥
गजान्जगृहिरे दन्ते प्रक्षिपंत्यंबरे पुनः ॥ रथान्तुरंगमान्वीरः रथीन्सारथिभिः सह ॥७२॥ गृहीत्वा ते तत
भूमौ पाथयामासु रोजसा ॥ निः पिपिषति वै पद्भिस्तद्द्रुतमिवाभवत् ॥७३॥ विशीर्णगात्राबहवो मु

नां॰

रवा शोणितमावहन् ॥ बाहवः पतितारेजुः पंचास्याइव पन्नगाः ॥ ७४ ॥ तेषां पादप्रहारेण भिन्नान्यंगानि चूर्णतः ॥ भिन्नानामि नभांडानां धरणीचरणे न हि ॥ ७५ ॥ श्रूयते तादृशो राजन् तस्मिन्वीरक्षये ध्वनिः ॥ ध्वजाः कणकणायंते वातेनाभ्युषितेन हि ॥ ७६ ॥ गजानां रथिनां युद्धे दासीनां पत्तिनां तथा ॥ मांसमेकत्र वीरास्ते पद्भिः संमर्दयन्त्ययुः ॥ ७७ ॥ तावत्स्मासौ यौवनाश्वो भुजौ विस्फूर्जयन् क्रुधा ॥ त्रयोदशास्तत्र गजा सहस्राण्युविपोथिताः ॥ ७८ ॥ तद्दृष्ट्वा कुपितो राजा विभ्रंशिजन्मेजय ॥ एकं बाणं मुमोचाथ यौवनाश्वं जनाधिप ॥ ७९ ॥ स बाणस्तं गृहीत्वाथ बभ्राम रविमंडले ॥ पितरं भ्रमितं दृष्ट्वा सुरोगः प्रययौ नृप ॥ ८० ॥ महता चैव क्रोधेन सैन्यस्तस्य हतं बहु ॥ तं चापि तविभ्रंशिः प्रेपयत्पितुरंतिकं ॥ ८१ ॥ वृषकेतुस्तदा राजन् प्रययौ क्रोधमूर्छितः ॥ रथानश्वान्गजान्मत्तान्पातयन्भुवि भासुरान् ॥ ८२ ॥ विभ्रंशिः प्रउवाचाथ कर्णपुत्रं महाबलं ॥ धन्यस्त्वमसि भो वीर पातितं मामके बलं ॥ ८३ ॥ सहस्रमस्त्रहारं च बाणमेकं सृजाम्यहं ॥ एवमुक्त्वा ततो राजन् बाणमेकं मुमोच ह ॥ ८४ ॥ सोपि चैकेन बाणेन प्रेषयद्रविमंडले ॥ त्रयस्ते बभ्रमुस्तस्य बाणघातेन मारिष ॥ ८५ ॥ पश्चात्ते न्यपतितान्दृष्ट्वा हरिणाविध्यतः करैः ॥ ८५ ॥ ॥ जैमिनिरुवाच ॥ ॥ तावत्स्मासौ महावीरो बभ्रुवाहनकर्णजो ॥ ८६ ॥ रथाधि

न

दन् गजानभिन्दन् सादिनः पातयन्रणे॥ तौ चिलोक्याथ बिभ्रंशि बाणमेकं मुमोच ह॥ ८७॥ तेन बाणे
न तौ वीरौ मूर्छितौ भुवि पातितौ॥ ततो हंसध्वजो राजा प्रद्युम्नो क्रोधमूर्छितः॥ ८८॥ उवाच वचनं तत्र बि
भ्रंशिं गर्हयन्नृप॥ बहु सैन्यं त्वयास्माकं पातितं भुवि मानिना॥ ८९॥ सहस्रमत्रहारत्नमिस्रूक्तासमुचे शा
रान्॥ बिभ्रंशिस्य तान्बाणान्चिछिन्त्सिंहलीलया॥ ९०॥ कृतवर्मा ततस्ताव त्तेन युद्धमन्वीकरत्॥
शरेणैकेन वै तत्र विरथं हस कतुनं॥ ९१॥ चकार कृतवर्माणं मूर्छितं जनमेजय॥ बाणेनैकेन वै त
त्र तदद्भुतमिवाभवत्॥ ९२॥ अनुशाल्वोपि समरे चकार कंदनं महत्॥ रथं चिच्छेद बिभ्रंशेत
च्छणुष्व नराधिप॥ ९३॥ मोचयामास वै तत्र पुनस्त्वेकं स्तनांतरे॥ बिभ्रंशिस्तं ततो शाल्वे साधु साध्वी
ति वर्णयत्॥ ९४॥ बाणेनैकेन वै तत्र शिरश्छित्वा निपातितः॥ शाल्वे निपतितं दृष्ट्वा पार्थसैन्ये नरा
धिप॥ ९५॥ हाहाकारो महानासीन्नरतः शाल्वेति वे वदन्॥ ततः प्रद्युम्नो बभ्रुश्च वृषकेतुर्महा
बलाः॥ ९६॥ पुनः प्रगच्छन्वै तत्र बिभ्रंशिं विजिगीषवः॥ त्रिभिर्युद्धं कृतं तत्र केशाकेशीनखानखी॥
॥ ९७॥ पुनः प्राप्तात ततो दृष्ट्वा बिभ्रंशिः कोपपूरितः॥ त्रिभिबाणैस्त्रिभिर्वीरौ सौ पातयामास मारिष॥ ९८॥
ततस्ताम्रध्वजो राजा जगाम रणमंडले॥ सैन्यं विव्याध नाराचैः समंताल्लोमवाहिभिः॥ ९९॥

जघान तत्र बिभ्रंशिं बाणैर्नव भिमारिष ॥ रथ छ्चिच्छेद वै तस्य सहयं सपताकिनं ॥१००॥ ॥जैमिनिरुवाच॥ ॥
शौर्यं तदद्भुतं मेने सुचित्रस्य नराधिप ॥ बाणमेकं मुमोचाथ बिभ्रंशिः कोपपूरितः ॥१०१॥ पातयामास स
वै भूमौ सुचित्रं जन्मेजय ॥ हाहाकारो महानासीत्सुचित्रे पतिते सति ॥१०२॥ ॥जैमिनिरुवाच॥ ॥
ततो नीलध्वजो राजा जामाता यस्य हव्यवाट् ॥ प्रययौ पुरतः सम्यग्बिभ्रंशिं मुमुचे शरान् ॥१०३॥ तान्श
रानागतान्दृष्ट्वा बिभ्रंशिश्चिच्छिदे रुसन् ॥ छिन्नान्शरान्स्वकान्दृष्ट्वा नीलकेतुस्ततः क्रुधा ॥१०४॥ मुमो
च बाणसाहस्रं तदद्भुतमिवाभवत् ॥ स तस्य बाणजालं तु चिच्छेद सिंहलीलया ॥१०५॥ बिभ्रंशिः पुन
रेवायं मुमोच द्विसहस्रकान् ॥ ते पि छिन्नान्शरान्दृष्ट्वा मुमुचे त्रिसहस्रकान् ॥१०६॥ नीलकेतोः श
रानेवं चिच्छेद समरे युतान् ॥ तं बभाषेथ बिभ्रंशिर्मेघगंभीरया गिरा ॥१०७॥ साधु युद्धं कृतं नीध्व
ज मे निहतं बलं ॥ अतस्ते हं हनिष्यामि शिरो ज्वलितकुंडलं ॥१०८॥ इत्युक्त्वा प्रेषयत्तस्य स्वर्गकं सम
भिः शरैः ॥ बभ्राम दिक्षु सर्वासु त्रिमुहूर्तापतद्भुवि ॥१०९॥ अत्रासो फाल्गुनस्तूर्णं जगामारुणलोचनः ॥
प्रोवाच वचनं तत्र बिभ्रंशिं संस्तुवन्नृप ॥११०॥ साधु बिभ्रंशिते स्माकं पातितं विविधं बलं ॥ तिष्ठेदा
नीं कुतो स्मत्तो गमिष्यसि शरान्सह ॥१११॥ इत्युक्त्वा बाणसाहस्रैरष्टपंच शिलासितैः ॥ छादयामास तं त

त्र तदद्भुतमिवाभवत् ॥११२॥ बाणेनैकेन विभ्रंशिस्त्रिधा चक्रे हसन्निव ॥ रथस्त्रिच्छेद पार्थस्य भल्लबा
णैः शिलाशितैः ॥११३॥ विव्याध फाल्गुनं पश्चात्तस्मिन्महति संगरे ॥ ततोऽर्जुनस्तं विभ्रंशिमाग्नेया
स्त्रमुमोच ह ॥११४॥ वारुणास्त्रेण तेनापि तं भिन्नं जनमेजय ॥ पवनास्त्रेण बलवान्फाल्गुनोपि हि
वारुणं ॥११५॥ विध्वंसयित्वा व्यनदन्महानादं रणांगणे ॥ विभ्रंशिस्ततः क्रुद्धः पर्वतास्त्रेण संहन
त् ॥११६॥ शिलासहस्रं चाकाशादपतन्सुविभासुराः ॥ तस्योपरि शरास्तीक्ष्ण पतंति जयहस्ततः ॥
॥११७॥ शरैर्न दृश्यते वीरः संग्रामे लोमहर्षणे ॥ ततश्चुकोप विभ्रंशिः फाल्गुनं रणमंडले ॥११८॥
पैशाचास्त्रं संदधे त्रैलोक्यभयकारकं ॥ फाल्गुनस्तद्द्विधा कृत्वा वैष्णवास्त्रेण दारुणं ॥११९॥ त
द्वैष्णवेन प्रभया व्याप्तं त्रिभुवनं नृप ॥ निवार्य पार्थं विभ्रंशि ब्रह्मास्त्रं प्रमुमोच ह ॥१२०॥ ब्रह्मास्त्रे
ण प्रभावाद्दग्धा वैष्णवास्त्रं च भारत ॥ तदस्त्रं हि प्रतिकृतं दृष्ट्वा शक्रात्मजो बली ॥१२१॥ ततः
पाशुपतास्त्रं च विभ्रंशिं प्रतिमोचयत् ॥ ततः पाशुपतास्त्रेण ब्रह्मास्त्रेण भारत ॥१२२॥ व्याप्तं
त्रिभुवनं देवा नेशुर्यक्षाः सकिंनराः ॥ तदस्त्रजां प्रभां राजन्तारयामास तु प्रभुः ॥१२३॥
हर ब्रह्मो प्रजानां हि रक्षणार्थमरिंदम ॥ मोहनास्त्रं संदधे विभ्रंशिः प्रक्षिपत्क्रुधा ॥१२४॥

॥४५॥

तेनतन्मोहनास्त्रंहितत्क्षणेविदलीकृतं॥ एवंशस्त्रार्थसंपातैः कंदनंचाभवद्भृशं॥१२५॥
बहवोनिहतावीरास्तस्मिन्युद्धेमहात्मनोः॥संवर्तकालेराजेन्द्रयमेनेवनिपातिताः॥१२६॥
रुद्रक्रीडनकंजातंभूतसंक्षयकरंमहत्॥निधनंरथिनांगजानांपदातीनांचशाक्रजात॥१२७॥
उभौशस्त्रास्त्रकुशलौउभौपर्वतदारुणौ॥समंसमरसंजातौपुराहरिहराविव॥१२८॥युद्धं
णपुरेराजन्बिभ्रंशिनगरेतथा॥उभयोर्युध्यतस्तत्ररविरस्तंगतस्तदा॥१२९॥ततोधकार
स्वपतत्त्वदात्छीबभूवतुः॥१३०॥ ॥जैमिनिरुवाच॥ ॥ततःप्रभातसमयेकुडाकेशं
जनार्दनः॥वचनंप्रस्तुवाचेदंस्वांसेनामवलोकय॥कियत्सैन्यंनिपतितंकेवीरानिहतामु
ना॥१३१॥श्रुत्वातद्वचनंपार्थोहृदितथ्यममन्यत॥कृष्णेनसहितस्तत्रस्वांसेनामवलोक
यत॥१३२॥विलोक्यसेनांप्रोवाचहरिस्तत्रधनंजयम्॥पश्यपार्थहतासेनात्रीण्यक्षौ
हिणीमुना॥१३३॥तादृशाःकेत्रतिष्ठंतितन्ममाचक्ष्वफाल्गुन॥युद्धमेतावदेवालंय
दिमेरोचतेवचः॥१३४॥एवंकृष्णवचःश्रुत्वाफाल्गुनःप्रउवाचतं॥१३५॥ ॥अर्जुनउवाच॥
अहमेनंहनिष्यामिपश्यकृष्णाद्यसंगरे॥त्वंरक्षवाहिनीमस्माकंआनयिष्येचतौहरिः॥इस

X पश्यत्रयुद्धंत्रियसेसर्वांसेनांहनिष्यति॥नीलध्वजादयोवीराविजिताहेलयामुना॥१३६॥रु

त्का वचनं क्रुद्धं बिभ्रंशिं प्रययौ क्रुधा ॥१३७॥ सोवाच वचनं तत्र साधु साधु त्वया कृतं ॥ बिभ्रंशिः प्रत्यु
वाचाथ स्मितपूर्वं धनंजयं ॥१३८॥ युद्धं कर्तुं मया सार्द्धं क्षमो न भुवि मानवः ॥ धन्यस्त्वमसि पूर्वे
षु कृतं युद्धं भयानकं ॥ अद्यापि युद्धं त्वं कर्तुमागतोसि ममाग्रतः ॥१३९॥ ॥जैमिनिरुवाच॥ ॥
एवं परस्परं तत्र प्रशंसु जनमेजय ॥१४०॥ पुनर्युद्धमभूत् घोरं तुमुलं लोमहर्षणं ॥ शस्त्रास्त्रैर्विवि
धैस्तत्र दीपितं हि दिगंबरं ॥१४१॥ इत्येतत्कथितं भूप किमन्यत्श्रोतुमिछसि ॥ अग्रेहि श्रीप्रेहित
स्यापि कथयिष्यामि तेनघ ॥१४२॥ ॥इति श्रीमहाभारते आश्वमेधिके पर्वणि बिभ्रंशस्युपा
ख्याने अष्टसप्ततितमोध्यायः ॥७८॥१६॥ ॥जनमेजय उवाच॥ ॥ततः परं किमभव
द्धरिणा किं कृतं तदा ॥ बिभ्रंशिः पार्थयोर्युद्धं कियद्दिनमभूद्वद ॥१॥ परमं जायते सौख्यं श्रु
ण्वानस्य तवानघात् ॥ हृदि मे वासुदेवस्य पिबतस्तु कथामृतं ॥२॥ सतांपनु क्षीरनिधिरेक
एव सदोच्यते ॥ किं पुनश्चन्द्रकीरणै र्मलयानिलसंवृते ॥३॥ सुधीतलतलं गमितः सुमनोभि
रलंकृतैः ॥ चरितं वासुदेवस्य गहनं रससंयुतं ॥ तथाभूतमहं मन्ये वदतस्ते महामते ॥४॥
॥ ॥जैमिनिरुवाच॥ ॥शृणु राजन्प्रवक्ष्यामि एष्वतेयत्कथानकं ॥ ततस्तयोरभूद्युद्धं तत्र वा

॥४६॥

सवो योरिव ॥५॥ न कश्च न पराभूत संग्रामो युध्यतस्तयोः ॥ ततः प्रोवाच बिभ्रंशि फाल्गु
नं संस्तुवन्रणे ॥६॥ किं प्रतिज्ञां विना युद्धं मोघं तं मन्यते सुधीः ॥ अतः प्रतिज्ञा क्रीयेत पा
पार्थ सत्यं ब्रवीमि ते ॥७॥ न प्रतिज्ञा वृथा जाता पुरा तेति मया श्रुतं ॥ श्रुत्वा तद्वचनं तस्य फा
ल्गुनः तं वदत्क्रुधा ॥८॥ ॥अर्जुन उवाच॥ ॥पृष्ठ्युत्तराणि त्रिशतानि सिरांसि तेद्य बाणेलु
नामि निशिते रिति मे प्रतिज्ञा ॥ यद्यन्यथा भवति तत्र्वे हपूर्वजानां स्यादंध कूपपतने मम मनो
न पेश ॥९॥ त्वं किं करिष्यसि वदस्व दृतं प्रतिज्ञा नाहं बिभेमि तव का गणना हि येच ॥ संतोषितो
हरे हरीसदृशा मया पि रेक्षु यसे च युधि तत्र भवान्कियामे ॥१०॥ ॥जैमिनिरुवाच॥ ॥इति
तद्वचनं श्रुत्वा बिभ्रंशिः क्रोधमूर्छितः ॥ उवाच तत्र तं पार्थं यदि न छेत्स्यते सिरः ॥११॥ भूमौ न पा
तयेत्तर्हि देहः कृष्णार्पणं मम ॥ अस्त्वितीयं प्रतिज्ञा मे सत्यं सत्यं न चान्यथा ॥१२॥ तद्वत्स्वावचनं
कृष्ण कृतवान्कौतुकं महत् ॥ चिच्छेद्य पार्थं बिभ्रं शिप्रजागामरणाजिरात् ॥१३॥ त्रिशतषष्ठिसि
रेस्तेन नमितः स जनार्दनः ॥ कृष्णे नासीर्वच स्तस्य प्रदत्तं विस्मयापहं ॥१४॥ निधार्य हस्तं ल्दि
क्षिणं जन्मेजय ॥ यथा लुठंति पादाब्जे मदीये ते सिरांसि हि ॥१५॥ तथा लुठंत्विमे नात केला

मूर्ध्नि

सेशंभुमस्तके॥तथास्त्विति वचः कृष्णमुक्त्वा पार्थमुवाच ह॥१६॥विभ्रंशिः संगरे राज
न्न त्वं शृणुष्व महामते॥गदपग फगुडाकेश मुंच बाणान् शिलाशितान्॥१७॥युद्धं कुरु
मयासार्द्धं मामद्य त्वं प्रतोषय॥निहनिष्यामि ते शीर्षमद्य कृष्णप्रसादतः॥१८॥तच्छ्रुत्वा
वचनं पार्थ कोपादरुणलोचनः॥धनुष्येकं दधे बाणं प्रलयानलसन्निभं॥१९॥मुमोच
तत्र विभ्रंशेः सिरोस्याहर्तुमंजसा॥आयंतं तं तथा बाणं विभ्रंशि स्वशरैस्तथा॥२०॥सं
छिद्यति रुशास्तत्र ननर्द मृगराडिव॥तस्य नादेन घोरेण दिवि देवाश्चकंपिरे॥२१॥
त्रिधा जाता धरादेवी तदद्भुतमिवाभवत॥बाणे मोघं गते तत्र निषण्णे फाल्गुने स
ति॥२२॥हाहाभूतं जगत्सर्वं संजातं जन्मेजय॥२३॥ ॥जैमिनिरुवाच॥ ॥अथो
वाच स विभ्रंशि फाल्गुनं समराजिरे॥सहस्व मत्प्रहारं त्वं पातयिष्यामि ते शिरः॥
इत्युक्त्वा तरसा तत्र बाणमेकं मुमोच ह॥२४॥तेन बाणेन वै चास्य सिरश्छिच्छेद ली
लया॥पततस्तस्य तच्छीर्षं प्रोवाच मधुसूदनं॥२५॥कृष्ण कृष्ण जगन्नाथ दामोदर द
यार्णव॥न जातमरवनिष्पत्ति कृपया ते किमच्युत॥२६॥अधुना धर्मराजो हि का

॥४७॥

मावस्योगमिष्यति॥ बीजभूतो पिवीरोत्र नामुनारक्षितः किल॥ २७॥ यद्भूतंतत्रमेवास्तु
साधुरन्नेपिच्चिंतय॥ नकुलः सहदेवादि कृपया परिपालय॥ २८॥ माविषादस्वभोध
र्ममतोभ्रातेति हेतुना॥ भीमादयोसंतिवीरास्तवयज्ञेभविष्यति॥ २९॥ इत्युक्त्वातच्छिरोरु
भुन्नम्यं ज्वलितं कुंडलान्वितं॥ पपातभूमोहे राजन् कृष्णकृष्णजपन्‌रणे॥ ३०॥ अर्जुने
पतितेतत्रहाहाकारोमहानभूत॥ चिक्षुभुः सकलालोकामहेन्द्राद्याः सुरोत्तमाः॥ ३१॥
हाकष्टसुमहत्प्राप्त मितिसर्वप्रउचतुः॥ ३२॥ ॥ जेमिनिरुवाच॥ ॥ दिष्ट्यातत्रजगाथ
धुन्वयन्‌महकितिहरिं॥ नारदः परिपप्रच्छ किंहरेव्यग्रदश्यते॥ हरिणाकथितंसर्वं यद्वृ
त्तंनारदायतत्॥ ३३॥ ततोगान्नारदस्तूर्णं हस्तिनापुरमुत्तमं॥ कथयामासतत्कुंसेनतो
गाघंकरं त्वरन्॥ हरएवंकथितासाथददर्शकौतुकंमहत्॥ ३४॥ ॥ जेमिनिरुवाच॥ ॥ कुं
तीसुभद्रयासार्कंरुक्मिण्युच्चैरुदन्ततः॥ ३५॥ संस्थितंद्रौपदीयुक्ते गत्वावोचयुधिष्ठि
रं॥ भ्राताताते घ्यार्जुनस्तातबभ्रुवाहव्यकर्णनः॥ ३६॥ संग्रामेनिहतस्त्वेवंदेवर्षिः कथमा
गतः॥ ३७॥ तस्यास्तदातद्वचनं समृत्वापपातभूमौस्वसिरोविधुन्वन्॥ यमौचभीमादिसभा

स्य वीराः स्त्रियश्च सर्वा रुरुदुः स्वरोद्धैः ॥ ३८ ॥ जगाद कुंती परुषं च द्रौपदी तवैव पापेन भवत्कि
लासती ॥ यदागता स्ते भुवि पंचवीरा ततस्तु अस्मत्कुलं निमग्नं ॥ ३९ ॥ ॥ जैमिनिरुवाच ॥ ॥
द्रौपदी प्रत्युवाचाथ कुंतीं कोपाविता सती ॥ नैव जानाम्यहं कुंति भर्तारः पंच पांडवाः ॥ मम
पाते कथं कुंती कुलं नष्टं वदाधुना ॥ ४० ॥ भोगोपि विद्यते किं वा तैः साकं शंससे मम ॥ जाते च
तु [illegible] गेप्यापि मां स जानिहि कन्यका ॥ ४१ ॥ यदि सत्यं मम वचस्तर्हि कृष्णस्य हस्ततः ॥ सि
रो स्ति संपतिष्यं लि वैरिणोद्य न संशयः ॥ ४२ ॥ अहं तत्रागता स्याहं यज्ञनाशो भविष्यति ॥
अतो यूयं त्रिभिस्तत्र गंतव्यं संभ्र पश्यतां ॥ ४३ ॥ नास्ति किं मे प्रभुस्तत्र कृष्णः कमललोच
नः ॥ कृष्णो हतान् जनान् सर्वान् जीवयिष्यति नान्यथा ॥ ४४ ॥ ॥ जैमिनिरुवाच ॥ ॥ तस्या
स्तद्वचनं श्रुत्वा ताक्ष्यं संस्मृत्याययुस्ततः ॥ सुभद्रा रुक्मिणी कुंती निहतो यत्र फाल्गुनः ॥ ४५ ॥
अथोत्तराध्वेस्ती रेचसैन्येता बभ्रमुभृशं ॥ ताक्ष्याद्युत्तीर्य चान्योन्यं करं धृत्वाब्रुवुश्चतुः ॥ ४६ ॥
क्व पार्थः क्व बभ्रुवाहः कुत्रास्ति र[illegible]नंदनः ॥ प्राप्तास्तत्र प्रज्वलं सोयत्र मे पतितान्नृपा ॥ ४७ ॥
दृष्ट्वा निजसुतं जिष्णुमुत्तानं पतितं रणे ॥ जग्राह तत्सिरः कुंती रुरोद भृशं दुःखिता ॥ ४८ ॥

द्वितीये कर्णपुत्रस्य सिरो गत्वा चुचुंब च ॥ प्रद्युम्नं मूर्छितं दृष्ट्वा रुक्मिणी सा रुरोद ह ॥ ४९ ॥ सुभ
द्रा फाल्गुनं दृष्ट्वा हाहारावं हि तदाकरोत् ॥ नरेदेके शाम्भ्रु कर्षती हृदयं उरवस्तथा ॥ ५० ॥ ताडयेती
करतलैर्लुठंति भुवि भारत ॥ तावत्सा मोहृषी केशो कुंती तं प्रब्रवीद्वचः ॥ ५१ ॥ गतोसि त्वं गतः कृ
ष्णः कस्माद्वीराद्दतोर्जुनः ॥ वृषकेतुरयं बालः केन भूमौ निपातितः ॥ ५२ ॥ प्रद्युम्नो बभ्रुवाहश्च
कामावस्थां गता विभो ॥ पश्य मामंब किं जातं केन पापमिदं कृतं ॥ ५३ ॥ तत्तस्या वचनं श्रुत्वा कृष्णो
मोहं गमत्क्षणं ॥ जगाद सांत्वायन् पश्चान्मातर्नाहं समीपगः ॥ ५४ ॥ किं करोम्यमुने वाद्यस्यापितं
बलरक्षणे ॥ स्वयं प्राप्तः सपुत्रार्थं बिभ्रं शिं मां प्रगार्हयत ॥ ५५ ॥ मातर्न चास्य मरणं ज्ञातं किं ते
वदामि तत् ॥ मदीयं वाहनं तार्क्ष्यं मारुतस्य कृ गतास्त्रिपः ॥ ५६ ॥ इत्येवं विस्मयाविष्टस्त्वागतो हं
तवांतिके ॥ तावत्तत्र बभूवेत्यं सर्वदेवस्य वेष्टितं ॥ ततो जगाद सा बाला रुक्मिणी तं जनार्दनं ॥
॥ ५७ ॥ ॥ रुक्मिण्युवाच ॥ ॥ किं भ्रामयसि भो नाथ मायया दुर्निवारय ॥ इदं कथं न जानीषे त्रै
लोक्यं ते हृदि स्थितं ॥ ५८ ॥ अलंकुरुष्वेति वदन्पादयोः पतिता तदा ॥ तथा सुभद्रा वचनं प्रस्तुवा
च जनार्दनं ॥ ५९ ॥ ॥ सुभद्रोवाच ॥ ॥ भ्रातः पश्याद्य मेव स्थानाद्याप्यायाति ते कृपा ॥ इति

तस्या वचः श्रुत्वा कृष्णः प्रोवाच सांत्वयन् ॥ ६० ॥ मा भैषि रोदनं कार्षि पतिस्ते जीवयाम्यहं ॥ इत्युक्त्वासौ
तदा तत्र ब्रह्माणं च पिनाकिनं ॥ ६१ ॥ लक्ष्म्या युक्तं तथा विष्णुमाजुहाव जनार्दनः ॥ इन्द्रादयो तथा
देवा याता द्रष्टुं हि कौतुकं ॥ ६२ ॥ ॥ जैमिनिरुवाच ॥ ॥ ततः पप्रच्छ गिरिजा सुस्थितं शूलपाणिनं
॥ ६३ ॥ किमर्थमत्राहूतं ते कार्यं प्रब्रूहि तादृशं ॥ ततः प्रोवाच भगवान् युष्माभिश्चामृतं स्त्रिभिः ॥
॥ ६४ ॥ प्रगृह्य पाणिना जिष्णुमुत्थाप्यं तां तु माहवे ॥ ततस्ताभ्यः प्रोचुः कृष्णं सावित्र्याद्याः शुभं वचः ॥ ६५ ॥
संति मान्याः स्त्रियो भूमावनुसूयाद्याः पतिव्रताः ॥ ताभिर्यत्क्रीयते कर्म तदा वांछे वजायते ॥ ६६ ॥
तच्छ्रुत्वा वचनं कृष्णो विराटं रूपमादधे ॥ त्रैलोक्यं दर्शयामास विस्तीर्य वदनं शिवां ॥ ६७ ॥ अलाविं
कुम्भयरूद्रम्भ्य सा विचीगिरिजा रमा ॥ अत्रेः कौंतानुसूया च वृन्दा जालंधरस्य च ॥ ६८ ॥ घटजस्य
तथा लोपामुद्रेन्द्रा रोहिणी सती ॥ दर्शयामास वै कृष्णः स्वमुखे गिरिजा हसत् ॥ ६९ ॥ ॥ जैमिनिरु
वाच ॥ ॥ ततः प्रोवाच गिरिजा शंकरं लोकशंकरं ॥ दृश्यते स्वमुखे स्वामिन् कौतुकं सुमहत्तरं ॥ ७० ॥
प्रहसन् गिरिजां तत्र शंभुः प्रोवाच वागिदं ॥ उत्पत्ति स्थिति कर्तायं सर्वेषां नः किलाच्युतः ॥ ७१ ॥
किमिदं कौतुकं तस्मिन् पश्यसे वद पार्वती ॥ मा नोदत्तो मुनाचायं पार्थं संजीवयेति च ॥ ७२ ॥ ॥

॥ ॥जैमिनिरुवाच॥ ॥पुनः प्रोवाच भगवांस्तत्र तान्द्रुहिणादिकान्॥ सर्वैर्भवद्भिः सिंचध्वं ब
लं चामृतवृष्टिभिः॥ ७३॥ तन्माधववचःश्रुतत्क्षणात्तद्बलं च तैः॥ उत्थापितं सुधां गृह्य कृष्णेन
सहितं भारत॥ ७४॥ फाल्गुनं वृषकेतुं च बभ्रुवाहं तथा सुतं॥ आदावुत्थाप्य देवेशो यशोराप महत्
त्तरं॥ ७५॥ पपात रत्नपुष्पवृष्टिस्तदा केशव मूर्द्धनि॥ सुभद्रा रुक्मिणी कुंती महानंदापरास्त्वभूत्॥
॥ ७६॥ ततः कृष्णोपितान्नार्यः प्रेषयद्गजसाह्वयं॥ ७७॥ ॥जैमिनिरुवाच॥ ॥उत्थितः फाल्गु
नस्तत्र तं ननाम जनार्दनं॥ उवाच वचनं रम्यं संस्तुवन्जनमेजय॥ ७८॥ ॥अर्जुन उवाच॥ ॥
कृष्ण कृष्ण जगन्नाथ सत्यमुक्तं त्वया पुरा॥ नायमायाति वशतां विभ्रंपि किल माधव॥ तद्
त्वाभाषितं कृष्णः किं दृष्टमिति तं वदत्॥ ७९॥ ॥श्रीकृष्णोवाच॥ ॥अधुना तर्हि गंतव्यम
स्माभिर्हस्तिनापुरं॥ एतस्य नगरं सख्या सहसमेतद्भवीमिते॥ ८०॥ ॥जैमिनिरुवाच॥ ॥
अथ दीनतरां वाचां प्रब्रवीतं धनंजयः॥ अस्माकं गमनं श्लाघ्यं वद कृष्ण कथं भवेत्॥ ८१॥
उपायः क्रीयतामादौ श्रृणु कश्चिन्मयोच्यते॥ उपायेन हि यच्छक्यं न तच्छक्यं पराक्रमैः॥ ८२॥
वरिवर्सीत्र हनुमानस्माकं सन्निधौ किल॥ संप्रेष्यतामयं शौर्याद्विभ्रंशिं तिहनिष्यति॥ ८३॥

नो गंतव्यं वयं कृष्ण गमनान्मरणं वरं ॥ एवमेव हि राजा सैन्ये तस्मिन्व भाषिरे ॥ ८४ ॥ ॥ जैमिनिरुवाच ॥ ॥
अथाहूयांजनीसूनुं च भाषिच धनंजयः ॥ त्वमद्य नस्त्वाहि त्राहि गच्छ विभो शीघ्रमंजसा ॥ ८५ ॥ एतावदे
वदेव मत्कार्यं कर्तव्यं कपिसत्तम ॥ अर्जुनस्य वचः श्रुत्वा हर्षयन् हनुमान वदन् ॥ ८६ ॥ किं निषण्णो
सि भो पार्थ मा भैषि त्वं मयि स्थिते ॥ जेष्याम्यहं तव रिपुं पश्य मेद्य पराक्रमः ॥ ८७ ॥ सिरांसि पातये भ
मौ लुनामि बाहवस्तथा ॥ रक्षैश्च पर्वतैः पाथ वचसा नो वद बहू ॥ ८८ ॥ न किं मया स्याद्रामो त्र द
र्शितो बाधु नैव हि ॥ त्वत्समीपे यथा कृष्णो न तथा मत्प्रभुस्त्विह ॥ ८९ ॥ एवं तद्वाक्यमाकर्ण्य कृष्णो
वचनमब्रवीत् ॥ यदि त्वं स्मर्यसे रामे किमु नाप्यागमिष्यति ॥ ९० ॥ ॥ जैमिनिरुवाच ॥ ॥ रामं संस्मा
र हनुमानं नरदृष्या ततो नृप ॥ हे राम जानकीनाथ एहि एहि जगद्गुरो ॥ ९१ ॥ रक्ष फाल्गुनं वीरं महा
चिंतार्णवेप्लुतं ॥ एवं हि स्तूयते यावत्तावत्कृष्णो भूद्द्विधा ॥ ९२ ॥ ददर्श हनुमान् रामं संतोषमगमत्क
रं ॥ नमस्कृत्य हसंस्तत्र प्रोवाच हर्षनिर्भरः ॥ ९३ ॥ ॥ हनुमानुवाच ॥ ॥ भो भो पार्थ महाबाहो
जातो विध्यपते जयः ॥ रामस्यागमनं जातं सत्यं सत्यं न संशयः ॥ ९४ ॥ क्षणार्द्धेन हनिष्यामि वि
भ्रंशिं जय तावरं ॥ एवमुक्त्वा विराट्रूपं दधे तत्र कपीश्वरः ॥ ९५ ॥ त्रिवेष्यपुच्छेन नगरं प्रांतं ग्रामं

तरत्रयं ॥ विस्तीर्य चिक्षुभेतीव रोमानद्वादशयोजनान् ॥ ९६ ॥ उड्डीयनीयन्ते यावद्रथः पार्थस्य वैदि
वि ॥ तावज्जगाद गोविन्दो दीनो त्क्यात्तं कपीश्वरं ॥ ९७ ॥ ॥ श्रीकृष्णोवाच ॥ ॥ नश्शक्तोहं त्वया साकं मागं
तुं हे कपीश्वर ॥ अधुनावतरिष्यामि यया ज्ञादी यसे नघ ॥ ९८ ॥ एवं वचः समाकर्ण्य कपिराजस्तमब्रवीत् ॥
॥ ॥ हनुमानुवाच ॥ ॥ किमर्थं बिभ्यषे कृष्ण रामे वर्तति तेरथे ॥ ९९ ॥ यत्र रामस्तत्र भयं कथं जा
यत मारिष ॥ सत्याधारे पश्यसे किं रामं धारय धारय ॥ १०० ॥ यस्याश्रयेण ते मोक्षो भविष्यति
न संशयः ॥ ॥ रामस्वामिन् क्षपा भृते कृष्णं पालय पालय ॥ १०१ ॥ एवमुक्त्वा कृष्ण करौ रामहस्ते स
मर्पयत् ॥ ॥ रामेणापि तथा कृष्णं दृढमालिंग्य वैष्णवं ॥ १०२ ॥ ॥ जैमिनिरुवाच ॥ ॥ पश्चा
द्विहाय सिरथं हनुमाने कमुद्यतः ॥ न चचाल रथस्तावद्धनुमान् क्रोधमूर्छितः ॥ १०३ ॥ बले
न पुनरुत्फुल्सनीयमाने पिनोययो ॥ हतोदर्पफाल्गुनस्य हरिणा भरतर्षभ ॥ १०४ ॥ ॥ जै
मिनिरुवाच ॥ ॥ ततः प्रोवाच हनुमान् रामं राजीवलोचनं ॥ ॥ हनुमानुवाच ॥ ॥
भो राम नूनमेतस्य प्राप्तात्वयि गुणायतः ॥ १०५ ॥ तथैव मत्तता पाद्विरथो न चलितो वि
भो ॥ येरस्य सगतिः प्राप्ता नानुभूतस्तु तैर्भवः ॥ १०६ ॥ अनस्तित स्य संसर्गा ज्जाते यंते स्थि

तिः किल ॥ अयमात्मसमाल्लोक्यान करिष्यति न संशयः ॥१०७॥ ॥जैमिनिरुवाच॥ ॥एवमुक्त्वा स
हनुमान स्वलांगुलेच कर्षच ॥ उत्प्लुत्य स्यंदनं नाके धारयामास भारत ॥१०८॥ यावत्पातयते मूर्ध्नि विभ्रं
शः कोपमूर्छितः ॥ स भापांसत्कथां शृण्वन् तावत्तेन ददर्शह ॥१०९॥ मूर्ध्नि यांतरथं दिव्यं बाणमेकं मु
मोच सः ॥ तेन बाणेन बभ्राम स रथः प्रदिशो दश ॥११०॥ ध्रुवस्य मंडलं भीत्वा निपपाताब्धिमुत्तरे ॥
दशैकयोजन रथो विनिमग्नो नरर्षभ ॥१११॥ चतुर्युगं स्पर्द्धमानौ उत्तरायणदक्षिणौ ॥ नीतौ ता
वामिषमिति मत्वा तौ गीलितौ रथः ॥११२॥ ॥छ॥ ॥इति श्रीमहाभारते आश्वमेधिके पर्वणि
विभ्रंस्युपाख्याने एकोनाशीतितमोध्यायः ॥७९॥१२७॥छ॥ ॥जनमेजय उवाच॥ ॥युद्धं
चतुर्युगं कुर्वन अमुमीनौ स्थितौ च कौ ॥ पूर्वजन्मनि मे शंस विस्तराज्जैमिनेधुना ॥१॥ इत्याक
र्ण्य वचस्तस्य जैमिनिः प्रत्युवाच तं ॥२॥ ॥जैमिनिरुवाच॥ ॥शृणु राजेन्द्र वक्ष्या
मि तयोः पूर्वकथानकं ॥ पुरासीत्फाल्गुनो नाम ऋषिः कश्चिज्जितेन्द्रियः ॥३॥ स वै भागीर
थीतीरे तपः कुर्वन् स्थितो बहु ॥ निमीत्यनयनो शांतो वत्सरान्भरतर्षभ ॥४॥ तावत्सा सा
विमौ तत्र राजानौ दैवनोदितौ ॥ मृगयाभिः परिक्लिष्टौ मुनेरादरमुत्सुकौ ॥५॥ अतीव कुपि

॥५१॥

तो पक्ष्या यदा नो वा चतुर्मुनिः॥ तदा कमंडलुं तस्य गोपयामास तु भारत॥६॥ ध्यानं विसृज्याथ मु
निर्ददर्श पुरतस्त्विमौ॥ प्रत्युवाच रुषा तत्र केन नीतः कमंडलुः॥७॥ उचतुस्तौ न वै स्माभिर्दृष्टस्त
व कमंडलुः॥ अंतर्दृष्ट्याथ स मुनिर्ज्ञात्वाऽनेष्यशापन्निमौ॥८॥ मिथ्या भवं तौ तिष्ठेतां समुद्रे कुर्वतो
रणं॥ भूत्वोत्तरे महामीनावजस्रं दुःखकारकौ॥९॥ ॥जैमिनिरुवाच॥ ॥इत्याकर्ण्य वचु
स्तस्य कठोरं मर्मभेदि च॥ उचतुस्तौ ततो राजन् शापस्यांतं कुरुष्विति॥१०॥ तदा स कृपया
विष्टो मुनिः प्रोवाच तौ हसन्॥ यदा कदाचित्कृष्णस्य हयमेधनिमित्ततः॥ हयः पलसावां वले
तदा मुक्तिर्भविष्यति॥११॥ ॥जैमिनिरुवाच॥ ॥एवं तत्र महामीनौ स्पर्द्धमानौ दिने दिने॥ त्रि
शद्योजनदीर्घौ तौ महाकायौ महाबलौ॥१२॥ योजनानां चतुष्षष्टी नेत्राणि भांति मीनयोः॥
द्वात्रिंशद्योजनादंता सुदीर्घाः संति वै तयोः॥१३॥ पलायंती तरे मीनास्तन्द्याद्दशयोजनं॥
तत्रोत्तरायणो मध्ये रथं साश्वं पताकिनं॥१४॥ रामं कृष्णं हनूमंतं अर्जुनं च प्रगीलयत्॥ अ
परः प्रकुपन् तत्र युध्यमानः स्थितोऽनप॥१५॥ ॥जैमिनिरुवाच॥ ॥एतस्मिन्नंतरे सै
न्ये महान्कोलाहलोऽस्यभूत्त॥ इतोऽर्जुनरथो धगतः धगतेति च॥१६॥ तावत्सोवाचवै

नन्नबभ्रुवाहो महाबल॥१७॥ ॥बभ्रुवाहन उवाच॥ ॥अस्थानं विद्ध्यामि बलाद्यत्र मे पलितः
पिता॥ समुद्रे वाथ मेरौ वा पाताले वा विलापयसि॥१८॥ एवमुक्त्वा ततः क्रोधादागमद्बभ्रुवाहनः॥
बाहोरुध्वस्य वेगेन पतितः सागरे नृप॥१९॥ दक्षिणायणमत्स्येन तावत्सोपि प्रगीलियत॥ अ
लतः प्रार्थयामास पुनस्तदुत्तरायणे॥२०॥ ॥दक्षिणायण उवाच॥ ॥उत्तरायणरे मत्स्यम
दागाते धिको भवत॥ अर्द्धं मम पिदीये ततेनैवान्यासि वै सुखं॥२१॥ नोचेत्सुद्धं पुनर्भया ज
न्मजन्मनि नान्यथा॥ जाते चतुर्युगे व्यापितस्ति पर्यंत मामिषं॥२२॥ न प्रासो हमतः स्त्वत्तः पार्थि
यं देहि दुर्मते॥ इति तस्य वचः क्रूरः श्रुत्वा प्राहोत्तरायणः॥२३॥ ॥उत्तरायण उवाच॥ ॥
दास्तुं योगोन मभ्रागोया दशिताद शो किल॥ कृष्णो जिष्णुश्च रामश्च हनुमांश्च कपीश्वरः॥२४॥ इति
तस्य वचः श्रुत्वा दक्षिणायणमत्सराट्॥ महता चैव क्रोधेन तमेव स प्रगीलयत॥२५॥ ॥जै
मिनिरुवाच॥ ॥उभौ मत्स्यौ मारुतिना तदा तान भिशायिना॥ पश्यातथा कूर्पराभ्यां स्तंभितौ भ्र
णु भारत॥२६॥ उत्तरायणमत्स्यास्यं स पाद शतयोजनं॥ दक्षिणायनमत्स्यास्यं स्तंभित्तं नृपसत्त
म॥२७॥ ॥जैमिनिरुवाच॥ ॥ततः प्रबुद्धो कृष्णो सो हनुमंतमुवाच ह॥ जिष्णु रामाव पृथा प्रबुद्धो भरतर्षभ॥२८॥

त १

एवं नर्मी तिमरूपा गोकृतस्मि हे दशमितत ×

॥ ॥श्रीकृष्णोवाच॥ ॥हनुमन्वानरश्रेष्ठ कामं गच्छ गतां वयं॥ जातः क्षयोद्य सर्वेषां भागधेयानु
सारतः॥२९॥ अस्माद्गृहे नवै स्त्रीणां कोपि मत्तस्तु पोषणं॥ कर्तुमेवं वदाप्याव त्फाल्गुनः प्रउवोचतं॥
॥३०॥ तथास्माकं गृहे कृष्ण तावद्दूरेच कपीश्वरः॥३१॥ ॥हनुमानुवाच॥ ॥कृष्ण ते बहवो भार्या
दशपुत्राः श्रुताः किल॥ अथ ज्येष्ठो रोहिणेयस्तव भ्राता मतः किमु॥३२॥ अस्य जिष्णोर्धर्मराजो
भीमश्चापि तथा यमौ॥ विद्यमाने पि रदत्ते मया किं प्रब्रुवे धुना॥३३॥ मयात्राहुतः संप्राप्तो रामः क
मललोचनः॥ गतिः कावा मैथिलाया जायते वद माधव॥३४॥ ॥जैमिनिरुवाच॥ ॥ततः कृ
ष्णो ब्रुवाणेदं वचनं फाल्गुनं प्रतिति॥३५॥ ॥श्रीकृष्णउवाच॥ ॥आर्य किमेतत्संजातं माध्यमेधो
विनश्यति॥ अश्वोपि नीतो दुष्टेन लामन्त्रसागरे क्षिपत्॥ तच्छ्रुत्वा वचनं जिष्णुः प्रोवाच मधुसूदनं॥
॥३६॥ ॥अर्जुनउवाच॥ ॥कुतोश्वमेधस्तच्चाश्वः कृष्ण वार्तापि नो वद॥ कथं गच्छेयमस्मा
भिरग्रे साधु विचिंत्यतां॥ त्वं भितेहि मुखे यावन्मारुते नास्ति धीमता॥३७॥ उपायस्तावदेवा
त्र कर्तव्यं किल माधव॥ नो चेत्पश्यामि मौ वा वासु न्यूर्णं प्र करिष्यति॥३८॥ अर्जुनस्य वचः श्रुत्वा
भगवान्मधुसूदनः॥ ततः प्लवंगमाहेदं वचनं शृणु भारत॥३९॥ कथमग्रे प्रकर्तव्यं तावत्प्रोवाच

मारुतिः॥एकातु मरणावस्थासंप्राप्ता संगमेनते॥४०॥पुनः पृच्छसि मामेवं विचारः किंब्रवी
मितेग॥इतोबाहु सिरः पादौ शिथिलौ मे बभूवतुः॥४१॥विचारः पृच्छसे ध्यापि नदृष्टः सत्समः
परः॥एवंहनूमतो वाक्यमाकर्ण्य मधुसूदनः॥४२॥मेघगंभीरया वाचा प्रार्थयामाससा
गरं॥आगतः स समुद्रोपि तत्क्षणाज्जनमेजय॥४३॥पुरतोभूत्सवत्तत्र पारावारो ब्रवीद्वचः॥
नाथ प्रब्रूहि मे वाक्यं किमाज्ञां करवाणि ते॥४४॥तस्यतद्वचनं श्रुत्वा कृष्णः कमललोच
नः॥मंदमंदहसंस्तत्र जगाद नृपसत्तम॥४५॥पाशान् गृहीत्वाकूपारो सजत्वं पुरेतयोः॥
संकराणामिषेत्कानां रज्जुनाद्दृढ ग्रंथितान्॥४६॥मत्स्यामिषं तदामीनौ चीरलुब्धौ भवि
ष्यतः॥बलेनाकृष्य पश्चात्त्वं चिक्षिप स्वतटेनघ॥४७॥ ॥जैमिनिरुवाच॥ ॥एवं कृ
ष्णवचः श्रुत्वा समुद्रस्तत्तथाकरोत्॥हनुमन्निर्गच्छ निर्गच्छ मच्छयोराननादतं॥४८॥
नवौ क्षोयुज्यते स्तावत्तच्छ्रुत्वासोपि निर्ययौ॥पश्यतेहनुमान् रामं तावदंतर्हितोभवत्॥४९॥
॥ ॥जैमिनिरुवाच॥ ॥अथोवाच गुडाकेशो हृषीकेशमिदं वचः॥प्रगंतव्यं वयं कृष्ण
×ततस्ते निर्गताः सर्वेनुक्रमेण नृपोत्तम॥४८॥एकोवशिष्टो हनुमान् तं प्रोवाच जनार्दनः॥×३॥

हस्तिनापुरमुत्तमं ॥५१॥ तथैव हनुमानाह बाढं वत्रार्जुनो हरे ॥ तच्छ्रुत्वा वचनं कृष्णो जहास सो
चैर्न्नृपोत्तम ॥५२॥ पश्चाद्विचिंत्य मनसा बभ्रुवाहं प्लवंगमं ॥ संप्रेष्य सख्यं कृतवान् कौतु
कं सुमहत्तरं ॥५३॥ वृद्धोषभुवसुखजो मोढ्यं चक्रे धनंजयं ॥ अंगं गलितं पलितं मुंडं दं
तविवर्जितं ॥५४॥ तुंडं नाशिकदीर्घं च मंदं यष्टिकरे व्रजन् ॥ तुलसीकाष्ठजा माला त
था कर्णे च कुंडले ॥५५॥ तिलकामुद्रयायुक्तो द्वादशास्त्वतिभास्कराः ॥ अंशोकग्रंथिलं
वस्त्रमार्द्रं हस्ते कमंडलुः ॥५६॥ दधानं मगमद्भुहं विभ्रंशोः सहशिष्यकं ॥५७॥ ॥
॥ जैमिनिरुवाच ॥ ॥ विभ्रंशिस्तं ततो दृष्ट्वा दंडवत्प्रणनाम च ॥ अर्घ्यादिक्रिय
यापेतां पूजां चक्रे यथाविधि ॥ पप्रच्छ कुशलं सर्वं कुतः कस्मादिहागतः ॥५८॥ किं
वांछितं मे शंस शीघ्रं तत्करोम्यहं ॥ तत्तस्य वचनं श्रुत्वा विप्रः प्रोवाच वैहसन् ॥५९॥
शृणु राजन्प्रवक्ष्यामि एष्यते तद्ददामि ते ॥ अस्माकं द्वारकापुर्यां वास्तव्यं नृपसत्तम ॥६०॥

मधुसूदनभट्टोहं कन्यादानं कृतं मया ॥ दत्तं भोज्यादि सकलं जामात्रे परिबर्हणं ॥ ६१ ॥ य
त्किंचिद्द्रव्यमुद्युक्तो यावत्तावत्सरवमे ॥ याचयामास वै घोरं तच्छृणुष्व नराधिप ॥ ६२ ॥ योध
र्मशीलो राजास्ति मीरस्तस्यातिसुंदरं ॥ दातुं शक्तोसि स्वशुरदेहि तत्परिबर्हणं ॥ ६३ ॥ अतोहं त
स्य वाक्येन बभ्राम प्रदिशो दश ॥ न कोपि राजा दीयते धर्मिष्टः सनस्वकं सिरं ॥ ६४ ॥ तेः किं कार्यं
महाराज नदिष्टं शोभनं मम ॥ भ्रमतात्तेश्रुता कीर्तिरागतोहं तवांतिके ॥ ६५ ॥ तदानं देहि चेच्छ
क्ति किं वक्तव्यं बहूतव ॥ ६६ ॥ ॥ जैमिनिरुवाच ॥ ॥ तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य कठोरं मर्मभेदि च ॥
प्रोवाच तत्र विभ्रेशिः सात्वयन्द्विजसत्तमं ॥ ६७ ॥ ॥ विभ्रेशिरुवाच ॥ ॥ अहं ते सं
प्रदास्यामि चिंतां मा कुरु भो द्विज ॥ एवमुक्त्वाकूयदूतान्करपत्रयुतान्द्रुतं ॥ ६८ ॥ सिरः स
छिद्यदियतां इत्यवोचन्नपोत्तम ॥ तावत्स ब्राह्मणः प्राह नेति नेतीदृशं प्रभो ॥ ६९ ॥ मे जामा
त्रा यथा प्रोक्तं तथा कारयसे यदि ॥ तर्हि गृह्णामि ते शीर्षं मोघं किं स्यात्फलं मम ॥ ७० ॥

पुत्रेणभार्यया छिन्नं देहि देहरुदन् किल ॥१

स्नानं कृत्वा महाभाग सत्यं सत्यं वदामि ते ॥७१॥ ॥जैमिनिरुवाच॥ ॥ततः स राजा भय
यो स्वपत्नीं निवेदयामास यथा वद द्विजः ॥ साचापि श्रुत्वा भययावलं बितं शिरः प्रदातुं द्विज
पुंगवाय ॥७२॥ उवाच तं तापस मादरेण पुत्रेण युक्ता मम किं न रक्ष्यसे ॥ तस्यास्तदा तद्वचनं
संश्रुत्वा चकार कोपं नृपतिं द्विजोत्तमः ॥७३॥ दातुं न शक्तोसि यतः शिरस्त्वं कं जाया कृतावं
तरदायिनी त्वया ॥ ७४ ॥ ददासि दानं किमिदं रुदन्मे नालं ग्रहिष्ये तव दुःखकारकं ॥७४॥ जै
मिनिरुवाच ॥ ॥श्रुत्वा तदा तद्वचनं द्विजस्य न नाम मूर्ध्नो चरणौ क्षमस्विति ॥ उवाच
राजा परिसांत्वयन् द्विजं शिरस्तु ते हं त मयैव दीयते ॥ ७५ ॥ उक्त्वैवं वचनं स राज राजा करप
त्रं सुत भार्ययोः करे दधत् ॥ धृत्वा तदा प्रचकर्ष बाहुभिस्तं दृष्ट्वा सो प्रजगाद ब्राह्मणो य
था ॥७६॥ ॥ब्राह्मण उवाच॥ ॥प्रदेहि राजन्मम तत्सुतस्य शिरो ज्वलत्कुंडलमं
डितं हि तत् ॥ दानं हि सम्यक् यदि याचनीयं शिरो तिवृद्धस्य च किं करिष्ये ॥७७॥ त

दासराजा स्वसुतं प्रभाषेसोबालकतेवचनंश्रुतंनच॥ बालोपितंप्राहवरं किमस्माद्दास्मिशी
र्षममराणहराणः॥७८॥ ॥जैमिनिरुवाच॥ ॥ततःपंचाब्दिको बालो माता पित्रोः
पुरःस्मरं॥ शिरश्छेदकृच्छार्थंतच्छृणुष्वनराधिप॥७९॥ दध्मातत्कौतुकंघोरंदिविदेवा
रुरोदिरे॥ नक्षत्राणिपतन्भूमौरुधिरंववर्षुर्घनाः॥८०॥ हारावान्देवताश्च कुंभामस्यभंशदुः
खिताः॥ करिण्योरुरुदुस्तत्र शीकराणांमिषेणच॥८१॥ तथा च गावोवडवाःपुरमध्यस्मिन्नर
हेन्नृप॥ एतस्मिन्नंतरे तत्र महाहर्षसमन्विता॥८२॥ माताजग्राहतच्छीर्षं शुद्धे पात्रे हिरण्म
ये॥ विधायवस्त्रंप्रददौब्राह्मणायतदान्नृप॥८३॥ देवस्यत्वेतिमंत्रेण पात्रंजग्राहसद्द्विजः॥
वस्त्रंनिष्कास्यपश्येत तावत्पुष्पस्यकंदुकः॥८४॥ वाचतत्रवचनंक्रूरंत्वतितरं नृप॥८४॥
॥ ॥ब्राह्मणउवाच॥ ॥नृनंराजन्नभवसामेक्रीयसेकेनहेतुना॥ शिरोदास्यसि
चेद्देहि नोचेद्गच्छामिस्वांपुरी॥८५॥ इतितस्यवचःश्रुत्वा विभ्रंशित्वरयान्वितः॥

छेत्तुं स्वकं कमुद्युक्तो तावत्सोवाच तं द्विजः ॥८६॥ पुत्रेण भार्यया छिन्नं यदि दास्यसि तर्हि
हं ॥ गृह्णामि नान्यथा राजन् पुत्रस्य शिरः किल ॥८७॥ ततः प्रोवाच विभ्रं शिभ्रालपं
करुणान्वितः ॥ पुत्रो न मे कथं कुर्वे अधुनैव हतः किल ॥८८॥ पुनर्द्विजस्तं प्रोवाच नतेदा
नं शुभावहं ॥ मया कापीदृशं दानं न गृहीतं नराधिप ॥८९॥ यथा हूयसि तं पुत्रं मिदं त
र्हि वज गृहे ॥ तस्य तद्वचनं श्रुत्वा विभ्रंशीराकृयत्सुतं ॥९०॥ पुत्र एहीति रा हीति दानं स्व
र्थं त्वया विना ॥ जायते स्खच्यते यावत्तावदेवागतः सुतः ॥९१॥ तादृक् रूपवयस्ताव
भूषणे तावदेवहि ॥ रूपं भगवतो [illegible] यं यदा पुत्रः समागतः ॥९२॥ ॥जैमिनिरुवाच॥
पश्याज्जार्या पुत्रकरे करपत्रं ददौ मुदा ॥ वाचा हरिस्मरन् तत्र विभ्रंशिः संस्थितं स्वयं ॥
॥९३॥ सुतेन साकं भार्यैकं शिरोज्वलितकुंडलं ॥ चिच्छेद लीलया राजन् विप्रहस्ते र्दय
ततः ॥९४॥ एकं किमर्थमित्युक्त्वा शिरस्त्वेकं द्विजेन तत् ॥ नगृहीतं यदा तेन तदारा
जाब्रवीद्धसन् ॥९५॥ नांगीकारं कुतो विप्र शिरस्यास्य करिष्यसि ॥ हेतुं किं तेवरीवर्तु

पुनस्तद्वदमारिष ॥ ९६ ॥ दास्यामिति स्थिते विप्र येनानंदो भवेत्तव ॥ इत्येवं वचनं श्रुत्वा विप्रः
प्रोवाच तं हसन् ॥ ९७ ॥ किं किं दास्यसि राजेन्द्र पश्चाच्चेन्न दत्तं किमु ॥ नहि सर्वाणि मे देहि शि
रांसि तव चानघ ॥ ९८ ॥ महत्कार्ये तु संजाते वाचा वक्तुं न शक्यते ॥ आवत्सरं मम सुता
पि रोज्ज्वलितकुंडले ॥ ९९ ॥ तेषां ग्रहस्य प्रति दिनं क्षमा राजन् करिष्यति ॥ १०० ॥ ॥ जैमि
निरुवाच ॥ ॥ श्रुत्वैवं वचनं राजा प्रउवाच द्विजोत्तमं ॥ एवं चेन्नेति को ब्रूते गृण्ह गृ
ण्हेति विवदन् ॥ १०१ ॥ शिरांसि तेन सर्वाणि प्रदत्तानि नराधिप ॥ एवं तस्य दृष्ट्वा भक्ति
र्दर्शयामास जिष्णवे ॥ १०२ ॥ ततस्तु चतुर्भुजो भूत्वा कबंधमालिलिंग्य तत् ॥ शिरांसि
तस्य संगृह्य स्थापयामास पूर्ववत् ॥ १०३ ॥ मुखेभ्यो निर्गता ज्योतिः प्राप्ता कृष्णस्य वै
मुखे ॥ तावत्साम्बः पशुपतिर्नंदिमारुह्य कौतुकान् ॥ १०४ ॥ उचे गृण्हीष्व विभ्रंशेः शिरां
स्येतानि नं दिने ॥ शिरसां मुंडमालास्य भविष्यति बहूत्तमा ॥ १०५ ॥ श्रुत्वा तद्वचनं नंदी
तानि शीर्षाणि जगृहे ॥ तेषां कृत्वा तदा माला शंभवे प्रददौ नृप ॥ १०६ ॥ ततः कबंधं

विमानेच संस्थाप्यशेषपद्धरिः ॥ शंभुनासहकैलासे तच्छृणुष्व नराधिप ॥ राज्येपुत्रं निवेश्याथ तत्संतीसांत्वयन् तदा ॥ १०७ ॥ सोवाचवचनंपश्चात्सामपूर्वंधनंजयं ॥ अब्दःपूर्णोद्यसंजातोगंतव्यंतुगजाक्वये ॥ १०८ ॥ इतिकृत्वामतिस्तत्रतुरगोसमराजिरे ॥ आनयामासस्तवंस्तानकौतुकंसमदर्शयत् ॥ १०९ ॥ बिभ्रंशेरिदमाख्यानंश्रृणुयाद्वापठेन्नरः ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तोविष्णुलोकेमहीयते ॥ ११० ॥ उच्चुस्वाचहरौभक्तिजायतेश्रवणान्नृप ॥ तस्मादिदंप्रयत्नेनश्रोतव्यंश्रावयेद्वा ॥ १११ ॥ ॥ छ ॥ ॥ इतिश्रीमहाभारतेआश्वमेधिकेपर्वणिबिभ्रंसुपाख्यानंसमाप्तिर्नामाशीतितमोध्यायः ॥ ८० ॥ १८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

शके १७९६ वर्षेभावनामसंवत्सरेदक्षिणायनेवर्षाऋतौआषाढमासेकृष्णपक्षेतिथौअमावास्यायांबुधवासरेस्वतुर्थप्रहरसमयेइदंपुस्तकंसंपूर्णमस्तु ॥ छ ॥ श्रीरस्तु ॥ इदंपुस्तकंमहादेवभट्टचिंचाळकारेणलिख्यतेपुस्तकंसंपूर्णं ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ शुभंभवतु ॥ छ ॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥ छ ॥ भगवान्वासुदेवार्पणमस्तु ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

इतिभारतीजैमिनिअश्वमेधगसिं॰वा॰दुं॰बि॰आ॰समाप्तं

[OrderDescription]
,CREATED=27.02.20 10:54
,TRANSFERRED=2020/02/27 at 11:14:20
,PAGES=115
,TYPE=STD
,NAME=S0002896
,Book Name=M-2684-JAIMINI ASHWAMEDH
,ORDER_TEXT=
,[PAGELIST]
,FILE1=00000001.TIF
,FILE2=00000002.TIF
,FILE3=00000003.TIF
,FILE4=00000004.TIF
,FILE5=00000005.TIF
,FILE6=00000006.TIF
,FILE7=00000007.TIF
,FILE8=00000008.TIF
,FILE9=00000009.TIF

FILE10=00000010.TIF
,FILE11=00000011.TIF
,FILE12=00000012.TIF
,FILE13=00000013.TIF
,FILE14=00000014.TIF
,FILE15=00000015.TIF
,FILE16=00000016.TIF
,FILE17=00000017.TIF
,FILE18=00000018.TIF
,FILE19=00000019.TIF
,FILE20=00000020.TIF
,FILE21=00000021.TIF
,FILE22=00000022.TIF
,FILE23=00000023.TIF
,FILE24=00000024.TIF
,FILE25=00000025.TIF
,FILE26=00000026.TIF
,FILE27=00000027.TIF

FILE28=00000028.TIF
,FILE29=00000029.TIF
,FILE30=00000030.TIF
,FILE31=00000031.TIF
,FILE32=00000032.TIF
,FILE33=00000033.TIF
,FILE34=00000034.TIF
,FILE35=00000035.TIF
,FILE36=00000036.TIF
,FILE37=00000037.TIF
,FILE38=00000038.TIF
,FILE39=00000039.TIF
,FILE40=00000040.TIF
,FILE41=00000041.TIF
,FILE42=00000042.TIF
,FILE43=00000043.TIF
,FILE44=00000044.TIF
,FILE45=00000045.TIF

FILE46=00000046.TIF
,FILE47=00000047.TIF
,FILE48=00000048.TIF
,FILE49=00000049.TIF
,FILE50=00000050.TIF
,FILE51=00000051.TIF
,FILE52=00000052.TIF
,FILE53=00000053.TIF
,FILE54=00000054.TIF
,FILE55=00000055.TIF
,FILE56=00000056.TIF
,FILE57=00000057.TIF
,FILE58=00000058.TIF
,FILE59=00000059.TIF
,FILE60=00000060.TIF
,FILE61=00000061.TIF
,FILE62=00000062.TIF
,FILE63=00000063.TIF

FILE64=00000064.TIF
,FILE65=00000065.TIF
,FILE66=00000066.TIF
,FILE67=00000067.TIF
,FILE68=00000068.TIF
,FILE69=00000069.TIF
,FILE70=00000070.TIF
,FILE71=00000071.TIF
,FILE72=00000072.TIF
,FILE73=00000073.TIF
,FILE74=00000074.TIF
,FILE75=00000075.TIF
,FILE76=00000076.TIF
,FILE77=00000077.TIF
,FILE78=00000078.TIF
,FILE79=00000079.TIF
,FILE80=00000080.TIF
,FILE81=00000081.TIF

FILE82=00000082.TIF
,FILE83=00000083.TIF
,FILE84=00000084.TIF
,FILE85=00000085.TIF
,FILE86=00000086.TIF
,FILE87=00000087.TIF
,FILE88=00000088.TIF
,FILE89=00000089.TIF
,FILE90=00000090.TIF
,FILE91=00000091.TIF
,FILE92=00000092.TIF
,FILE93=00000093.TIF
,FILE94=00000094.TIF
,FILE95=00000095.TIF
,FILE96=00000096.TIF
,FILE97=00000097.TIF
,FILE98=00000098.TIF
,FILE99=00000099.TIF

FILE100=00000100.TIF
,FILE101=00000101.TIF
,FILE102=00000102.TIF
,FILE103=00000103.TIF
,FILE104=00000104.TIF
,FILE105=00000105.TIF
,FILE106=00000106.TIF
,FILE107=00000107.TIF
,FILE108=00000108.TIF
,FILE109=00000109.TIF
,FILE110=00000110.TIF
,FILE111=00000111.TIF
,FILE112=00000112.TIF
,FILE113=00000113.TIF
,FILE114=00000114.TIF
,FILE115=00000115.TIF
,